

τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ μεταξὺ τῶν δύο κτισμάτων χώρου, ἥτις ἀπεκάλυψε νέα κτίσματα ἀνήκοντα εἰς Πρόπυλον ἴσως, εὐρὺ καὶ ἀξιόλογον. Ἐντὸς τοῦ Προπύλου εὐρέθησαν διακόσια τριάκοντα χαλκᾶ νομίσματα καὶ ἐν ἀργυροῦν τετράδραχμον Ἀλεξάνδρου ἐντὸς πηλίνου ἀγγείου. Σποράδην δ' εὐρίσκονται ὡσαύτως διάφορα χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ οἰκιακῆς χρήσεως σκεύη, ὅσα διέφυγον τὴν δῆωσιν καὶ τὴν καταστροφήν. Εἶνε δὲ ἡ εἰκὼν τῆς καταστροφῆς τοιαύτη, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἶνε ἀποτέλεσμα ἐκπορθήσεως. Ἀφοῦ δὲ οὐδὲν ἔχνος Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ εὐρίσκεται ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, εὐνόητον εἶνε ὅτι ἡ κατασκαφὴ προέρχεται ἐκ τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν πρωτεύουσαν νικητῶν μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Μακεδόνα Βασιλέως. Ἀξία δὲ λόγου εἶνε ἐπίσης ἡ περὶ τὴν ὑπόγειον λαξευτὴν κρύπτην ἔρευνα, ἥτις ἀπεκάλυψε λείψανα περιβόλου τῆς κρύπτῃς ταύτης καὶ σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὰ περιβάλλοντα οἰκοδημήματα. Ἰδιαιτέρως δὲ σπουδαία εἶνε ἡ ἀποκαλυφθεῖσα οἰκία, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν Πρόπυλον. Ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ὑπῆρχε μεγάλη παραλληλόγραμμος αὐλὴ, ἐν ᾗ ὑπάρχει φρέαρ καὶ περὶ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε στοά, τὴν στέγην τῆς ὁποίας ὑπεβάσταζον κίονες. Καθ' ἑλίου δὲ ἡ μέχρι τοῦδε ἐργασία εἶνε ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως πολὺ ἱκανοποιητικὴ, διδάσκει δὲ ὅτι κατὰ τὸν τόπον τοῦτον τῆς Πέλλης πρέπει πάντως νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀνασκαφὴ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι».

Ἐξηκολούθησαν δὲ καὶ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐνεργούμεναι ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας ἀνασκαφαὶ διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Α. Ἀρβανιτοπούλου, ὅστις ἐν τῇ πρὸς τὸ Συμβούλιον ἐκθέσει του ἀνακοινεῖ τὰ ἐξῆς: «Σκοπὸς τῶν ἐφετεινῶν ἀνασκαφῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ νεωστὶ ἀναγνωρισθεῖσῃ Δημητριάδι εὑρεσις τοῦ τάφου τοῦ βασιλέως Δημητρίου. Ὁ Πλούταρχος βεβαιεῖ, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ

Δημητρίου Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ἐκόμισε μεγαλοπρεπῶς τὰ λείψανα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἔθηκεν ἐν Δημητριάδι. Ἐζητήθη λοιπὸν ὁ τάφος εἰς τρία μέρη ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ εἰς ἓν ἐντὺς αὐτῆς. Καὶ ὁ μὲν τάφος δὲν εὐρέθη, ἀλλ' ὁ κόπος δὲν ὑπῆρξε μάταιος, διότι κατὰ τὰς θέσεις ταύτας εὐρέθησαν συστάδες τάφων τῆς Γ' καὶ Β' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, οἵτινες ἀπέδωκαν ἀξίολογα εὐρήματα, ἥτοι τέσσαρας μεγαρικοὺς σκύφους μετ' ἐκτύπων παραστάσεων τῶν μεταμορφώσεων τῆς Κίρκης, τῆς μονομαχίας Μενελάου καὶ Πάριδος, τοῦ μύθου τοῦ Ἐριχθονίου καὶ τινων συμπληρωμάτων, χρυσᾶ τινὰ ἐνώτια καὶ ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν πήλινα ἀγαλμάτια διατηροῦντα πολυχρῶμους βαφάς, ὧν τινὰ φέρουσι σφραγίδα τῶν ποιησάντων αὐτὰ κοροπλαστῶν. Ἀνεκαλύφθη πρὸς τούτοις ναὸς τοῦ Πλούτωνος, τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης καὶ εὐρέθησαν ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ ψήφισμα τῶν ἀστυνόμων, βεβαίον τὴν ἐκεῖ ὑπαρξίν θεσμοφορίου τῶν δύο θεαινῶν».

Ὁ αὐτὸς ἔφορος ἔπεμψε τῇ Ἐταιρείᾳ ἔκθεσιν περὶ τῶν γενομένων ἐσχάτως ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος περιλαλήτων Μυκηναϊκῶν εὐρημάτων. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην εὐρέθησαν «μέγας χαλκοὺς λέβης καὶ περὶ αὐτὸν τρίπους χαλκοὺς καὶ πλίνθος ἐκ χαλκοῦ, ὑπ' αὐτὸν δὲ τρία ξίφη καὶ δύο ὀβελοί. Τρεῖς δὲ μεγάλαι κερατοειδεῖς λαβαὶ ἐξεῖχον καὶ παρέκειντο. Ἐντὸς δὲ τοῦ λέβητος ὑπῆρχον τὰ ἀξιολογώτατα τῶν εὐρημάτων, ἥτοι α') μέγας χρυσοῦς δακτύλιος μετὰ πλατείας συμφυοῦς σφενδόνης, ὁ μέγιστος τῶν ἄχρι τοῦδε γνωστῶν, φέρων ἐπ' αὐτῆς ἑγγλυπτον παράστασιν θεᾶς καθημένης (ἥς ὀπισθεν ἀετὸς ἐπὶ δένδρου) κρατούσης ποτήριον. Πρὸς ταύτην προσέρχονται ἐν πομπῇ τέσσαρες ὄρθοι λέοντες, κρατοῦντες ἕκαστος ἐπὶ τῶν προσθίων, ἐπὶ δίσκου ἴσως, πρόχους. Ὑπέρκειται δῆλως τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ὑποκειται δὲ ὁ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΙ

(Τὴν τακτικὴν ἔκθεσίν μου περὶ τῶν γενομένων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν, ἐντολῇ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Περραιβίᾳ, κατέστησαν ὀλίγον ἀνώμαλον αἱ ἔκτακτοι περιστάσεις, περὶ ὧν ἀνέγραψα ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1914 σελ. 218, ἤτοι ἡ ἐκ νέου ἐπιστράτευσίς μου καὶ ἡ ἐπὶ ἐννέα μῆνας παραμονὴ ἐν τῇ ἐνεργῷ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ· διὸ συνεχίζω ἐνθάδε τὴν ἐκεῖ διακοπεῖσαν περὶ τούτων ἔκθεσιν).

1913. — Β'. ΘΕΣΣΑΛΙΑ

α') *Ἐν Ἀργίῳ, Λαρίῳ καὶ τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι.*

Ἐτέρα θέσις τοῦ "Ατράγος" ἢ Ὀμηρικῆ "Ἀργισσα" ἐρμηνεία τῆς Κενταυρομαχίας· τὸ βασιλεῖον τοῦ Πολυπόιτου καὶ οἱ Περραιβοί· Ὀρμένιον· Ἀρμένιον· Λάρισα Πελαογικὸν Ἀργος· συγκρότησις τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν· σύστημα προϊστορικῶν ἐρευνῶν· κοσμηματικὴ τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων· καυσις τῶν νεκρῶν· Ἰωλκός.

Κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν εἰς Ἀτράγα περιήγησιν, περιήλθομεν τοὺς παρὰ τὸν Πηνειὸν μεταξὺ Λαρίσης καὶ τοῦ Ἀτράγος τόπους· ἐν θέσει νῦν Γκρέμορα καλουμένη, ἣν ὁ πίνναξ τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς χαρτογραφίας σημειοῖ διὰ τῆς λέξεως *Γκρεμός*, ὑπάρχει εὐθὺς ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ ἐν τερπνοτάτῃ καὶ κοίλῃ θέσει λόφος χωματώδης μέγας, ἐπίπεδος τὰ ἄνω, μεῖζων καὶ ὁμοιότατος τῷ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν

Φερῶν καὶ τῷ παρὰ τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, τῆς ὑποτεθείσης Κύφου, περὶ οὗ εἶπομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1914 σελ. 196· μὴ δυνηθέντες νὰ διέλθωμεν τὸν λίαν βαθὺν ἐνταῦθα ποταμόν, δὲν ἡρευνήσαμεν αὐτὸν λεπτομερῶς· ἐμάθομεν ὁμῶς τὴν ὑπερῆν κτιστῆς κλίμακος μαρμαρίνης.

Ἐνταῦθα τίθεται ὑπὸ τῶν γεωγράφων ἡ Ἔσθρα, περὶ ἧς ὁ Στράβων ἐν Θ' 439 19 λέγει «ἡ μὲν οὖν Ἔσθρα (πρὸς Ἡσύχ. «Ἔσθρα [γρ. Ἔσθρα] πόλις Θεσσαλική»· ἡ παρὰ τὸ Ἔσθρα ἐτυμολογία εἶναι ἐμφανής), ἡ νῦν Ἐσθρα (παρ' Ἀθηναίῳ ὁμῶς Ἀπταντᾶ Ἐσθρα πόλις τῆς Ἐυβοίας), ἐπὶ τῷ Πηνειῷ κεῖται· ὑπέρεκειται δ' αὐτῆς Ἐσθρα ἐν τετταράκοντα σταδίῳ, τῷ ποταμῷ πλησιάζουσα καὶ αὕτη· ἡ ἐντεῦθεν ἀπόστασις μέχρι μὲν τοῦ νῦν «Ἀλφειοῦ», κατ' εὐθείαν διὰ τῶν γηλόφων λογιζομένη, εἶναι περὶ τὰ 13 χλμ. (μέχρι Κουτσοχέρου περὶ τὰ 10 χλμ.), μέχρι δὲ τῶν στενῶν «Καλαμακίου», ὧν ὑπέρεκειται φρούριον ἀρχαῖον ἐν θέσει «Λοῦτσα», ἡ ἀπόστασις εἶναι 8 χλμ.· διὸ οἱ Ἕλληνες ἀνέγραψαν ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης θέσεως, τῆς ἀνταποκρινομένης πρὸς τε τὴν ἀπόστασιν τῶν 40 σταδίων καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ γεωγράφου χαρακτηρισμὸν τῆς θέσεως ὡς «τῷ ποταμῷ πλησιάζουσης», τὸν Ἐσθρα. Παρὰ Διόδωρον ὁμῶς (32, 15, 8 inde Atracem est profectus. decem ferme milia ab Larisa abest) ἡ αὕτη σχεδὸν ἀπόστασις πρὸς τὸν Ἐσθρα λογίζεται ἀπὸ τῆς Λαρίσης, ἄλλαι δὲ πηγαὶ καθιστῶσι πιθανωτάτην τὴν ἐν «Ἀλφειῳ» θέσιν τοῦ Ἐσθρος· περὶ τούτων σκοπὸν νὰ διαλάβω εὐρύτερον ἀλλαχοῦ, ἀφ' οὗ συμπληρώσω ἐρεῦνας τινάς. Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ λίαν πολλοὶ ἀνώνυμοι, ἡ ἀμφιδόλως γνωστὰ ἀρχαῖα πόλεις καὶ τετειχισμένοι κῶμοι τῆς Θεσσαλίας, ἡδύνατο εὐχερέστατα νὰ καθορισθῶσι διὰ μικρῶν ἀνασκαφῶν, δι' ὧν θὰ ἐπανήγοντο εἰς φῶς ἐν τῇ δύο ἐκασταχοῦ ψηφίσματα, ἀναγράφοντα διερρήδη ἐκάστην.

Ὅτι ὁμῶς ἡ Ἔσθρα ἔκειτο ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος λόφου, δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανώτατον καὶ ἐκ τῶν ἤδη ἐκτεθέντων καὶ ἔνεκα τοῦ σχήματος τοῦ λόφου καὶ ἐκ τῶν παρακειμένων μικρῶν καὶ πολλῶν τύμβων, οἵτινες ἀσφαλῶς περιέχουσι τάφους ἐπισήμων ἀνθρώπων τῆς Μυκηναίας λεγομένης περιόδου· ἐπειδὴ

δ' ἔκειτο ἡ πολίχνη αὕτη κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, ὅστις εἶναι τὸ φυσικὸν ὄριον τῆς Περραιβίης καὶ τῆς κυρίως Θεσσαλίας, θὰ ἀνῆκεν ἀρχῇθεν τοῖς Περραιβοῖς, καθ' ἃ ὀρθῶς ἀναγράφει ὁ Στράδων, λέγων ἔ. ἀ. «τὴν δ' ἀνὰ μέσον (ἐνν. Ἄτραγος καὶ Ἀργίσης) ποταμίαν εἶχον Περραιβοί» καὶ τι πρὸ τούτων «ταύτην τὴν χώραν (ἐνν. τὴν παρ' Ὀμήρῳ ἀναγραφομένην τῷ Πολυπόιῳ) πρότερον μὲν ᾔκουν Περραιβοί, τὸ πρὸς θαλάττῃ μέρος νεμόμενοι καὶ τῷ Πηνειῷ μέχρι τῆς ἐκβολῆς αὐτοῦ - - - εἶτα ταπεινώσαντες ἐκείνους Λαπίθαι κατέσχον αὐτοὶ τὰ χωρία, Ἰξίων καὶ ὁ υἱὸς Πειρίθους, ὃς καὶ τὸ Πήλιον κατεκτήσατο, βιασάμενος τοὺς κατασχόντας Κενταύρους, ἄγριόν τι φύλον. τούτους μὲν οὖν ἐκ Πηλίου ὥσε καὶ Αἰθίοκας πέλασσε, τοῖς δὲ Λαπίθαις τὰ πεδία παρέδωκε· τινὰ δ' αὐτῶν καὶ οἱ Περραιβοὶ κατεῖχον, τὰ πρὸς τῷ Ὀλύμπῳ· ἔστι δ' ὅπου καὶ ὅλοι ἀναμίξῃ τοῖς Λαπίθαις ᾔκουν».

Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι διὰ τούτων παρέχονται νύξεις λόγου ἄξιαι καὶ λίαν ἐπιτυχεῖς πρὸς ἐρμηνείαν τῆς τε περιφήμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Κενταυρομαχίας* καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου παραδοθέντων ἐν τῷ Καταλόγῳ περὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Πολυποίτου ἐν Β 738 κ. ἑ.:

οἳ δ' Ἄργεῖσιν ἔχον καὶ Γυρτώνην ἐνέμοντο,
 Ὅρθην Ἠλώνην τε πόλιν τ' Ὀλοοσσόνα λευκὴν,
 τῶν αὐτ' ἡγεμόνευε μενεπτόλεμος Πολυποίτης,
 υἱὸς Πειριθόοιο, τὸν ἄθάνατος τέκετο Ζεὺς,
 τὸν ῥ' ὑπὸ Πειριθόῳ τέκετο κλυτὸς Ἴπποδάμεια
 ἥματι τῷ, ὅτε φῆρας ἐτίσατο λαχνήεντας,
 τοὺς δ' ἐκ Πηλίου ὥσε καὶ Αἰθίοκας πέλασσαν·
 οὐκ οἶος, ἅμα τῷ γε Λεοντεὺς ὄζος Ἄρκος,
 υἱὸς ὑπερθύμοιο Κορώνου Καινεῖδας·
 τοῖς δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο.

Καὶ ὅτι μὲν ἡ Κενταυρομαχία εἶναι λίαν παλαιὸς πόλεμος ἐγχωρίων Θεσσαλικῶν λαῶν, συμπληρωσθεὶς ὑπὸ τοῦ ἔπους διὰ καθορισμοῦ τοῦ Πολυποίτου ὥς υἱοῦ τοῦ Πειρίθου, καθίσταται

φανερόν ἐκ τε τῶν ἄλλων παραδόσεων περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ συσχετισμοῦ πρὸς τὸν Θησέα, Ἡρακλέα κλ., καὶ ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τοῦ Πειρίθου ὡς υἱοῦ τοῦ Διός· ὅτι δὲ ὁ Πολυπόιτης κατεῖχε Περραιβικὴν χώραν, συνάγομεν ἐκ τοῦ ὅτι οὐδεμία τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερομένων πόλεων αὐτοῦ (πλὴν ἴσως τῆς Γυρτώνης) ἔκειτο κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ βασιλείον αὐτοῦ διήκε μέχρι τοῦ κέντρου τῆς Περραιβίας, ἦτοι τῆς Ὀρθῆς καὶ Ὀλοοσσόνος, περὶ ὧν βλ. τὰ προειρημένα ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1914 σελ. 165.

Ἄλλ' οὕτως οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται ἡ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ εὐδαιμονεστάτη καὶ ἀρίστη χώρα, ἡ διήκουσα ἀπὸ τῆς Ἀργίσσης καὶ τοῦ Ἄτραγος μέχρι τῶν Φερῶν, ὧν τὸ βασιλείον καθορίζεται ἐν B 711 κ. ἐ., ὡς περιλαμβάνον τοὺς ἀπὸ τῶν Νοτίων τερμάτων τῆς Βοιθηΐδος λίμνης πρὸς τὸν Βορειότατον μυχὸν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου τόπους διὰ Γλαφυρῶν μέχρι Ἰωλκοῦ, πόλεων σαφῶς γνωστῶν νῦν καὶ καθωρισμένων ἀκριδῶς· ὀφείλομεν ἄρα ἐν τοῖς τόποις τούτοις νὰ ὑπονοήσωμεν ἕτερον βασιλείον, ὅπερ λανθάνει ἐν τῷ Καταλόγῳ ἐν B 734-737.

Ἐνταῦθα δὴλα δὴ ἀναγράφονται τάδε:

οἳ δ' ἔχον Ὀρμένιον οἳ τε κρήνην Ὑπέρειαν
οἳ τ' ἔχον Ἀστέριον Τιτάνοιο τε λευκὰ κάρηνα
τῶν ἥρχ' Εὐρύπυλος Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός·
τῷ δ' ἅμ' αἶμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο·

ἀλλ' ἐνταῦθα ὑπάρχει μεγίστη σύγχυσις, περὶ ἧς πλεῖστα ἀναφέρει ὁ Στράβων, παραλαμβάνων γνώμας καὶ πολλῶν προγενεστέρων γεωγράφων· οὐδεμίαν ὁμῶς λύσιν ἐπιτυχῆ τῶν ἀποριῶν ἐκθέτει· διὸ νομίζομεν ὅτι ἐν τοῖς στίχοις τούτοις ὑπόκειται χάσμα, προσελθὼν μάλιστα ἐκ τινος ὁμωνυμίας πόλεων.

Διότι τὸ Ὀρμένιον ἀναφέρεται ὡς κώμη ὑπὸ τῷ Πηλίῳ παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον, καὶ εἶναι ἡ διὰ πολυγωνικῶν τειχῶν τετειχισμένη ἀρχαία κώμη ὑπὲρ τὰ νῦν «Λεχώνια» ἐπὶ τοῦ λόφου «Νεβεστίκη», ἣτις ἐθεωρεῖτο οὕσα ἡ *Νήλεια* (βλ. *Πρακτικά* 1910 σελ. 211-212 καὶ 1912 σελ. 218), τὸ δὲ Ἀστέριον καὶ

ἡ *Τίανος* κεῖνται πιθανώτατα κατὰ τὴν πεδιάδα τῆς Καρδίτσης περὶ τὸ νῦν χωρίον «Παλαμᾶ» καὶ ἐν τοῖς ἐγγύς τόποις· δὲν εἶναι ἄρα δυνατόν νὰ κατέχη τις ταῦτοχρόνως τὸ *Ὁρμένιον*, τοσοῦτον μακρὰν ἐντεῦθεν κείμενον μεταξὺ τοῦ βασιλείου τοῦ Φιλοκτίτου καὶ τοῦ τῶν Φερῶν, καὶ τὰ κατὰ τὴν πεδιάδα σημειωθέντα μέρη· ἐπίσης κρηνὴ *Ὑπέρεια* ἐνταῦθα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἢ ἐν μέσαις Φεραῖς, τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Εὐμήλου, οὐσα, ἀλλ' ἄλλος τις ὁμώνυμος καὶ εὐδρος ἢ πετρώδης, «*καραναός*», τόπος, ἴσως ὁ κατὰ τὴν νῦν «*Δρύσκολην*» ἐν τῇ πεδιάδι, τὸ καλούμενον *Μεθύδριον* ἢ Εὐύδριον ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις.

Δέον ἄρα νὰ χωρισθῶσιν εἰς δύο βασιλεία οἱ προτεθέντες στίχοι, ὡς ἐξῆς περίπου:

οἱ δ' ἔχον *Ὁρμένιον* - - - - -
 - - - - -
 τῶν ἡρχ' Εὐρύπυλος Εὐαίμονος ἀγλαὸς υἱός·
 τῷ δ' ἅμα τεσσαράκοντα μέλαινα νῆες ἔποντο·
 καὶ οἱ δ' ἔχον *Ἀρμένιον* οἱ τε κρηγὴν *Ὑπέρειαν*,
 οἱ τ' ἔχον *Ἀστέριον Τιτανιοῖ* τε λευκὰ κάρηνα,
 τῶν ἡρχ' - - - - -
 τῷ δ' ἅμα - - - - - μέλαινα νῆες ἔποντο·

οὕτω νοεῖται ἕτερον μὲν τὸ βασιλεῖον τοῦ *Εὐρυπύλου*, ἔχον πρωτεύουσιν τὸ περίφημον *Ὁρμένιον*, ἕτερον δὲ τὸ ἐν τῇ πεδιάδι, ἔχον πρωτεύουσιν τὸ *Ἀρμένιον*, παρὰ τὸ νῦν «*Γκερλί*», ἐν τῇ πεδιάδι εὐλόγως τιθέμενον· ἢ τὸ μὲν κατὰ τὸν Πιγασιτικὸν βασιλεῖον μετὰ τοῦ *Ὁρμενίου* ἀνῆκεν ἄλλῃ τινί, τὸ δ' ἐνταῦθα μετὰ τοῦ *Ἀρμενίου* τῷ Εὐρυπύλῳ καὶ ἐτι ἀπλούστερον, γράφων τις οἱ δ' ἔχον *Ἀρμένιον* καὶ συνεχῶς τὰ λοιπὰ ἀνευ χάσματος, δύναται νὰ ἔχῃ κατὰ τὰς ἄνω ἐρμηνείας λύσιν τινὰ εὐλογον, καίτοι οὕτω θὰ παρέμενον ἀνερμήνευτα πολλὰ περὶ τοῦ *Ὁρμενίου* παραδοθέντα, ἐκτὸς ἂν καὶ ταῦτα ἤθελέ τις νὰ ἀποδώσῃ τῷ *Ἀρμενίῳ*. Οὕτως ἄρα ἡ παραδοχὴ τοῦ χάσματος καὶ τὸ ὅτι ὑποκείται ἔ. ἀ. δύο βασιλεία ἐρμηνεύει τὰ πάντα.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐρμηνευομένων ὁπωσδήποτε τούτων, ἐπέρ-

χεται σημαντική ἀπορία: διὰ τί δήλα δὴ ὁ Ὅμηρος παρέλιπε τὴν *Λάρισαν* καὶ τὴν *Κραννῶνα*, τὰς ἀναμφισβητήτως μεγίστας καὶ σπουδαιότητας τῶν κατὰ τὴν ὅλην Θεσσαλίαν πόλεων, ἐφ' ὧν καὶ νεολιθικοὶ μεγάλοι συνοικισμοὶ καὶ τῶν μετέπειτα περιόδων ὑπάρχουσι, καὶ περὶ ὧν οὐδεμία σοδαρὰ ἀντιλογία δύναται νὰ προκύψῃ ὅτι δῆθεν δὲν κατιγκοῦντο, ἢ δὲν ἤκιμαζον κατὰ τε τὴν ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου περιγραφομένην περίοδον, καὶ καθ' ἣν αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἔζη· δὲν δύναται δὲ οὐδεμία τῶν ἐν τῇ Καταλόγῳ πόλεων νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὰς δύο ταύτας, καθοριζομένων σαφῶς τῶν ὁρίων τῶν βασιλείων ἐκάστων.

Καὶ ἢ μὲν *Κραννῶν* δύναται τις νὰ δεχθῇ ὅτι μετωνομάσθη ἔκτοτε, καὶ ἀναφέρεται ὅτι ἐκαλεῖτο πρότερον *Ἐφύρη*· ἀλλ' ἢ *Λάρισα* οὕτε μετέγλαξέ ποτε ὀνομασίαν καὶ λέξις πελασγικὴ ὁμοφώνως θεωρεῖται· τὸ λεγόμενον ὅτι αὕτη ἐκαλεῖτο *Πελασγικὸν Ἄργος* εἶναι δυσχερέστατον πρὸς παραδοχὴν· διότι σαφῶς ὀνομάζεται οὕτως ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου ἢ σύμπασα κατὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς πεδινὴν ἔκτασιν Θεσσαλία· ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι, ὅπως ἐκαλεῖτο *Ἄργος* ἢ ὅλη Πελοπόννησος καὶ ἡ πόλις *Ἄργος*, οὕτω *Πελασγικὸν Ἄργος* ὀνομάζετο ἢ τε *Λάρισα* ὡς πόλις καὶ ἡ Θεσσαλία ὡς χώρα, θὰ περιπέσωμεν εἰς ἄλλας δυσχερείας, κυρίως εἰς τὸ ὅτι δὲν ἀναφέρεται ὡς πρωτεύουσα ἢ πόλις βασιλείου τινὸς τὸ *Πελασγικὸν Ἄργος*, ἐν ᾧ ἡ πόλις *Ἄργος* ἀναφέρεται.

Καὶ ὅμως εἶναι περίεργον ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀριθμεῖ μετὰ τῶν *Τρώων* τὸ βασίλειον τοῦ Ἰππόθου καὶ περιγράφει διὰ τοιούτων χαρακτηρισμῶν, ὥστε νὰ νομίσῃ τις ὅτι αὐτόχρομη ἢ Θεσσαλικὴ αὕτη *Λάρισα* περιγράφεται· διότι λέγει ἐν B 840-844:

Ἰππόθοος δ' ἄγε φῦλα *Πελασγῶν* ἐγγεσιμῶρων
τῶν, οἳ *Λάρισαν* ἐριβώλακα ναιετάσκον
τῶν ἤρχ' Ἰππόθός τε Πύλαιός τ' ὄζος Ἄρης,
οἵε δῶα *Λήθιοι Πελασγοῦ* Τευταμίδαο·

πρόκειται δὲ περὶ βασιλείου ἔχοντος μίαν μόνον, μεγάλην βεβαίως πόλιν, μετὰ σημαντικῆς περιοχῆς, καὶ ταύτην οἰκουμένην ὑπὸ *Πελασγῶν* μόνον, οὗσαν δὲ καὶ ἐριβώλακα, ἥτοι: ἐν πεδιάδι

κειμένην, ἣ εὐφορον πεδιάδα κατέχουσιν· γνήσιοι δὲ Πελασγοὶ εἶναι οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς, ὁ δ' ἕτερος τούτων, ὁ πρεσβύτερος, ὁ καὶ κυρίως ἡγεμὼν βεβαίως, ἔχει ὄνομα ἱππικόν, οἷον ἀρμόττει ἱπποτρόφῳ χώρᾳ, ὅποια ἦτο ἀνκμφισθητήτως ἀνέκαθεν ἡ Θεσσαλικὴ Λάρισα, λίαν πεφνημισμένη καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι καὶ ὑπομνηματισταὶ τοῦ Ὀμήρου ἀδυνατοῦσι νὰ προσαρμόσωσι τὰς ἄνω περιγραφείσας ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ιδιότητας πρὸς τινα κατὰ τὴν Τρωάδα ἢ ἐγγὺς περαιτέρω καλουμένην Λάρισαν, ὥς ἀδυνατοῦσι νὰ προσαρμόσωσι τοὺς παρεχομένους ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου χαρακτηρισμοὺς τῇ Θήβῃ. ἦν εὔρομεν ἐν Θεσσαλίᾳ σπουδαιότητα μὲν ἐπίσης ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀποδειχθεῖσαν πόλιν, προσαρμολομένην δὲ πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ· διότι ὁ Στράβων ἐν Π' 620, 2 λέγει: «πολλὰ μὲν οὖν αἱ Λάρισαι, δεῖ δὲ τῶν ἐγγύς τινα δέξασθαι, μάλιστα δ' ἂν τὴν περὶ Κύμην ὑπολάβοι τις ὀρθῶς - - - τῆς μὲν ἐν τῇ Καῦστριανῇ Λαρίσῃ οὐδὲν ἔχομεν τεκμήριον ἰσχυρὸν ὥς ἦν ἤδη τότε· οὐδὲ γὰρ τῆς Ἐφέσου· τῆς δὲ περὶ τὴν Κύμην μαρτύριον ἐστὶ πᾶσα ἡ Αἰολικὴ ἱστορία, μικρὸν ὕστερον τῶν Τρωϊκῶν γενομένη»· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἰσχυρὸν μαρτύριον, ἐὰν μὴ προσαρμολῇ πρὸς τοὺς τόπους αὐτοὺς καὶ τὰ φύλα· ἐπίσης λέγει ὁ Στράβων περὶ τῆς Θήβης τῶν Κιλικίων ε. ἀ. 614, 65 «ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ ἀπὸ πενήκοντα σταδίων ἐστὶν ἡ Θήβη ἔρημος, ἣν φησὶν ὁ ποιητὴς ὑπὸ Πλάκῃ ὕλησση· οὕτε δὲ Πλάκος ἢ Πλάξ ἐκεῖ τι λέγεται, οὐδ' ὕλη ὑπέρεκειται, καίτοι πρὸς τῇ Ἰδῇ»· βλ. περὶ τούτων καὶ *Πρακτικά* 1908 σελ. 194-198.

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ὅμοια ἀπορήματα ἡδύνατό τις νὰ φέρῃ πρὸς τὸ ζήτημα· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρκούμεθα ἐν τῇ παρόντι τοῖς προειρημένοις, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Θεσσαλικῶν τόπων καὶ ἱστορικῶν χρησίμοις· νομίζομεν δὲ ὅτι ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν ὑπάρχουσι τοπικαὶ διηγήσεις, συνυφασμέναι μετὰ τῶν συμβάντων κατὰ τὰ Τρωϊκά· ὅτι δηλαδὴ, ἀποικήσαντες ἐκ Θεσσαλίας ἔνεκα τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν καὶ μεταστάσεων πολλάκις πρὸ τῶν Τρωϊκῶν κάτοικοι εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τοὺς ἐγγύς τόπους, καὶ συναποκρίσαντες τὰς ἐν ταῖς μητροπόλεσιν αὐτῶν παραδόσεις καὶ ἱστο-

ρίας, ἔδρυσαν τὰ πολλὰ ὁμωνύμους ἐκείναις ἀποικίας καὶ διεφύλαξαν τὰς διηγήσεις ταύτας· ὅτε δὲ μετέπειτα ἐγένετο ὁ μέγας Τρωϊκὸς πόλεμος ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι κατοίκων, κατὰ τῶν ὁμιμιόνων βεβαίως ἀπογόνων τῶν μνημονευθέντων ἀποίκων, αἱ νέαι διηγήσεις περὶ τοῦ δεκαετοῦς τούτου πολέμου διεσταυρώθησαν παρὰ τῷ λαῷ οὕτως, ὥστε ὁ τρεῖς τοῦλάχιστον γενεᾶς μετὰ τὰ Τρωϊκὰ γράψας τὰ ἔπη "Ομηρος εὖρε φερομένης ἔν τε ταῖς ἀποικίαις καὶ ἐν ταῖς μητροπόλεσι διεσταυρωμένης δημῳδαὶς ποιήσεις τῶν ἐθνῶν, πόλεων καὶ γενῶν ἐκάστων· ἐπὶ τούτων δὲ στηρίζονται τὰ ἔπη· διότι ἄλλως δὲν ἐρμηνεύονται αἱ τοπογραφικῶς τοσοῦτον ἀληθεῖς περιγραφαὶ καὶ χαρακτηρισμοὶ τῶν πόλεων ἐκάστων ὑπ' αὐτοῦ· οὐδὲ ἦτο δυνατόν τότε, δυσχερὲς δὲ καὶ σήμερον, εἰς ἄνθρωπος νὰ περιέλθῃ, νὰ θεωρήσῃ ἐπακριβῶς, καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ ἀρμοδίως τοσαύτας πόλεις καὶ τόπους.

Ὑπὸ τοιοῦτον ἄρα πνεῦμα περίπου νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάζωνται τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδεδομένα, ἰδίως τὰ ὑπὸ τοῦ μεγίστου καὶ ἀρίστου τῶν συγγραφέων, τοῦ Ὀμήρου, ἅτινα καὶ τῆς προσηκούσης ἐρμηνείας δεόνται καὶ ἄξια ὑπὲρ πάντα εἰσί, καὶ προσομοίως νὰ ἐρευνῶνται καὶ συσχετίζωνται ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ταῦτα πρὸς τοὺς ἀνασκαπτομένους τόπους, οὐχὶ δὲ καθ' ὃ σύστημα νῦν ἐξετάζονται τὰ πολλὰ, ἅτοπον λίαν καὶ ἀπροσδιόνυσον· διότι οἱ καθ' ἡμᾶς ἀρχαιολόγοι καὶ ἀρχαιοδίφαι, ἐλάχιστα προσέχουσι τοῖς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παραδεδομένοις· λαβόντες δὲ διὰ τινος ἡμερῶν τινων ἀνασκαφῆς μετὰ χειρὸς ὁμάδα ὀστράκων καὶ εὐρηματίων, μονονουχὶ γραπτὰς λύσεις χρησμάτων φέρον ἕκαστον τούτων ἐθεώρησαν· κατατάξαντες δὲ αὐτὰ ἐπιμελῶς εἰς ῥυθμοὺς καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν κοσμήσεις θαυμάσαντες, ἔλυσαν δι' αὐτῶν, ὡς ἐνόμισαν, καὶ τὰς χρονικὰς διαφοράς καὶ τῶν λαῶν τὴν γένεσιν καὶ τὰς πορείας καὶ τῶν ἐθνῶν τὰς σχέσεις καὶ τὸν χαρακτῆρα.

Καὶ ταῦτα μὲν λέγοντες οὐδόλως νομίζομεν ὅτι δὲν πρέπει ταῦτα νὰ ἐξετάζωνται μετ' ἀκριβείας· τοὐναντίον ἐπιστημονικὸν καθήκον πρῶτιστον εἶναι ἡ ἐπιμελεστάτη τῶν πραγμάτων καὶ πραγματίων τούτων ἐξέτασις, ὑπὲρ πάντα δ' ἀκριβῶς ἐφροντίσα-

μεν καὶ ἡμεῖς νὰ διερευνήσωμεν ταῦτα οὕτως, ὥστε ἐφ' ἐκάστου εὐρηματίου ἄλλοθεν τε καὶ ἐκ τῶν ἐν Φθιώτισι Θήβαις ἀνασκαφῶν ἡμῶν ἐπεγράψαμεν εἰδικῶς τὸ στρώμα, τὴν θέσιν καὶ τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ εὐρέθη· ἀλλ' ἀποφυγόντες τὴν μονομέρειαν καὶ ὑποτέλειαν τῆς λίαν ἐκτεταμένης συγκρίσεως καὶ παραβολῆς τούτων μόνον, προσεπαθήσαμεν νὰ εὕρωμεν τὴν ἐφ' ἐκάστου τόπου γενικὴν ἱστορικὴν ἀκολουθίαν, ὡς αὕτη ἐνεφανίζετο δι' εὐρημάτων πάντων τῶν χρόνων, καὶ ὡς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τυχὸν ἐκασταχοῦ παραδίδετο· πρὸ πάσης δ' ἐρεῦνης ἀνασκαφικῆς ἐποιήσαμεν τὴν προσήκουσαν ἐπιλογὴν, ἐξετάζοντες τόπους, χαρκτηριζομένους ὑπὸ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ὡς ὄντας λίαν σπουδαίους καὶ σημαντικούς.

Ὅτι δὲ τὸ ἡμέτερον σύστημα τῆς γενικῆς ἐξετάσεως τοῦ τόπου ἐκάστου καὶ τοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις στενοῦ σχετισμοῦ ἐν συνολικῇ ἐρεύνῃ τῶν χρονικῶν περιόδων αὐτοῦ εἶναι ἀρτιώτερον τῆς εἰδικῆς μὲν ἔν τινι σημείῳ ἢ χρονικῇ περιόδῳ ἐρεῦνης αὐτοῦ, γενικωτάτου δὲ συσχετισμοῦ πρὸς ἅπασαν, εἰ δυνατόν, τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν τῶν ἐξ αὐτῆς εὐρημάτων, ἀποδεικνύουσι τὰ ἐξῆς παραδείγματα: ἐνεργήσαντες ἀνασκαφὰς ἐπὶ μὲν τοῦ ἐν Σέσκλῳ προϊστορικοῦ μικροῦ συνοικισμοῦ ὃ ἡμέτερος X. Τσουντας, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐν Ζερελίοις τοῦ Ἀλμυροῦ οἱ Ἕλληνοὶ Wace καὶ Thompson, καὶ ἐξετάσαντες, ὡς προσήκε, μετὰ μεγάλης λεπτομερείας τὰ στρώματα καὶ τὰ εὐρήματα, κατέληξαν εἰς χρονολογικὰ καὶ ἐθνολογικὰ συμπεράσματα ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀφετηρίας· διότι ἐπὶ μὲν τοῦ ἐν Ζερελίοις συνοικισμοῦ ὑπῆρχον ἀνωτάτω ἀναμιξ θραύσματα ἱστορικῶν χρόνων καὶ ἀρχαϊκῶν καὶ γεωμετρικῶν καὶ μυκηναίων ἐπὶ ἐνὸς στρώματος· ἀπὸ τίνος ἀφετηρίας δύναται τις νὰ χρονολογήσῃ τὰ ὑποκείμενα; ἀπὸ οὐδεμιᾶς ἀναμφισβητήτως καὶ ἐπωφελῶς, πλὴν ἀπὸ τῆς τελευταίας, τῆς ἀρχαιοτάτης, δεομένης καὶ ταύτης ἐρμηνείας· οὕτως *interpres eget interprete*, ὡς λέγει ὁ Κικέρων. Ὁμοίως ἐν Σέσκλῳ οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀνωτάτω χρονολογικῇ ἀφετηρίᾳ σαφῆς, μηδὲ μυκηναίων θραυσμάτων εὐρεθέντων ἐκεῖ.

Καὶ ὅμως ἐξήγαγον συμπέρασμα οἱ Ἕλληνοὶ ἐθνολογικὸν τε καὶ χρονολογικὸν περὶ συμπάσης τῆς Θεσσαλίας, καθ' ὃ ἡ μὲν

ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐμφάνισις τῆς χαλκῆς περιόδου εἶναι σύγχρονος τῇ ἐν Κρήτῃ ἐπικληθείσῃ Τρίτῃ Ὀψίμῳ Μινωϊκῇ, ἡ δὲ κατὰ τὴν μυκηναίαν περίοδον δῆθεν κατάπτωσις τῆς τέχνης ἐν Θεσσαλίᾳ (ἐν Ζερελίοις δῆλα δὴ) δηλοῖ ὅτι κατ' αὐτὴν ᾔκει ἐκεῖ λαὸς φυλετικῶς διάφορος τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀληθευούσῃ, πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ἄλλων μετέπειτα ἀρχαίων συγγραφέων παραδεδομένα ἡμῖν περὶ δέκα βασιλείων ἐν Θεσσαλίᾳ τῆς περιόδου ἐκείνης, ὧν ἐν τοῦ Ἀχιλλέως, Ἰσάξιον, εἰ μὴ μεῖζον τοῦ τῶν Ἀτρείδων, θὰ εἶναι κενοὶ λόγοι, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι θὰ κατῆλθον διὰ μιᾶς καὶ αἰφνιδίως ἐξ οὐρανοῦ ἴσως· ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τοιαῦτα συμπεράσματα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ἐνός καὶ δύο πτωχιστάτων προϊστορικῶν συνοικισμῶν, ἐκ τῶν ὑπερτριακοσίων τοῦλάχιστον, οἵτινες δύνανται ἀσφαλῶς νὰ ἀριθμηθῶσιν ἐν Θεσσαλίᾳ, δὲν δύνανται νὰ ἐξαχθῶσιν· εἶναι τὸ αὐτό, ὥς ἐάν τις μετὰ τρισχίλια ἔτη ἀνασκάψῃ τὸ «Μπραχάμι» παρὰ τὰς νῦν Ἀθήνας καὶ ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ εὐρημάτων χαρακτηρίσῃ τὸν ὅλον σημερινὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης.

Ἐπίσης ὁ Χ. Τσουντας ἐλάχιστα ἐφρόντισε περὶ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων, ἐξήγαγε δὲ μέγιστα συμπεράσματα ἐκ τινων κοσμήσεων καὶ τρημάτων, λέγων τάδε (πρὸς. «Αἱ Ἀκροπόλεις Διμηγίου καὶ Σέσκλου» σελ. 398-399) «αἱ πλεῖσται ἐκ τῶν συμφωνιῶν, τὰς ὁποίας παρατηρήσαμεν μεταξὺ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν βορειοτέρων χωρῶν, ἀναφέρονται εἰς τὴν τέχνην τῆς νεωτέρας περιόδου τοῦ λιθικοῦ αἰῶνος. Τότε ἐμφανίζεται εἰς τὴν Θεσσαλικὴν κεραμεικὴν τὸ σπειροειδὲς κόσμημα, τότε αἱ διακεκομμένοι κενηταὶ αὐλακες ἐπὶ τῶν ἐγχυράκτων ἀγγείων, τότε τὸ πρῶτον ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν εἰδωλίων τρήματα κλ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ ἄλλα ἡ κεραμεικὴ τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου διαφέρει οὐσιωδῶς, δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι τοὺς νεωτερισμοὺς ἔφερεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ ἕτερος τῶν δύο λαῶν — ὁ τῶν Πελασγῶν πιθανῶς — τότε μεταναστεύσας κτλ.» τὸ σπειροειδὲς ἄρα κόσμημα, αἱ κενηταὶ αὐλακες καὶ τὰ τρήματα δύνανται νὰ ἐρμηνεύσωσι τὸ ζήτημα τῆς καθόδου τῶν

Πελασγῶν, περὶ ὧν ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης τοσαῦτα παρέδωκεν ἡμῖν!

Ἄλλ' ἂν τὰ περὶ τῆς νῦν τέχνης τῶν λίαν ἀπλῶν κεραμέων προχείρως διερευνήσῃ τις, θὰ κατανοήσῃ πόσον ἐπισημὰς πρᾶγμα εἶναι ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων ἐκ τινων σπειρῶν, ἀυλακίων καὶ τρημάτων· ἡμεῖς μεταδάντες εἰς ἀπλοῦν παρὰ τὸν Βόλον κεραμουργεῖον καὶ ἐπὶ μακρὸν συζητήσαντες μετὰ τοῦ κεραμέως καὶ τῶν βοηθῶν αὐτοῦ περὶ τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἐποιοῦν σπείρας, στικτὰ τρήματα καὶ ἀυλάκια περὶ τὰς στάμνους καὶ χύτρας, κοσμήματα δὲ φύλλων, κλάδων, στεμμάτων, λεοντοκεφαλῶν κττ. περὶ τὰ « κανάτια πολυτελείας », ὡς ὠνόμαζον αὐτά, ἐλάδομεν ἀπαντήσεις, ἐξ ὧν καταλήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἂν οἱ νῦν ἀπλοὶ κεραμεῖς, οἱ ἰσχυρῶς προσομοιάζοντες τοῖς παναρχαίοις ἐκείνοις, ἐμάνθανον τὴν τεραστίαν σημασίαν, ἣν οἱ περὶ τὰ προϊστορικὰ ἀσχολούμενοι ἀρχαιολόγοι ἀποδίδουσι ταῖς σπείραις αὐτῶν, τοῖς ἀυλακίοις, τοῖς τρήμασι καὶ λοιποῖς κοσμήμασι, θὰ ὑπόρουν.

Ἐτέρα ἀπόδειξις περὶ τῆς σφαλερᾶς ὁδοῦ πρὸς ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων διὰ τῆς υπερλεπτομεροῦς μὲν ἐξετάσεως τῶν κοσμημάτων καὶ υπερτιμήσεως αὐτῶν, περιφρονήσεως δὲ τῶν κοινοτάτων τεχνικῶν τρόπων ἐν τοῖς ἔργοις ἐκάστοις, εἶναι ὅτι, ἐν ᾧ οἱ οἱ Πελασγοὶ ἐφημίζοντο ὡς κτίσται, οἱ κρίνοντες καὶ διονυχίζοντες αὐτοὺς ἀρχαιολόγοι πολλάκις ἀγνοοῦσι τὰ τῆς κτιστικῆς τέχνης, π. χ. ὁ X. Τσουντας, λέγων περὶ τοῦ ἐν Διμηνίῳ τάφου, οὗ παρατίθησι μεγάλην εἰκόνα ἔ. ἀ. σελ. 154 « χρῆσις πηλοῦ πρὸς σύνδεσιν τῶν λίθων φαίνεται ὅτι δὲν ἔγινε »· ἀλλ' ὁ προχείρως κομίζων τὸ « πηλοφόρι » παῖς τῶν κτιστῶν δύναται εὐχερῶς καὶ ἀσφαλῶς νὰ διακρίνῃ τὸ « λασποτοῖχι » τῆς « ξερολιθιάς », ἥτις καὶ « ξεροτοῖχι » καλεῖται· εἶναι δὲ ἀπλᾶ ἡερολιθία οἱ τοῖχοι καὶ οἱ θόλοι τῶν τάφων τούτων· ὡς πρὸς τοῦτο ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι βεβαίως ὁ Wolters καὶ Lolling γράψαντες περὶ τῆς κτιστικῆς τοῦ ἐτέρου μεγάλου θολωτοῦ τάφου Διμηνίου ἐν Athen. Mitteil. 1888 σελ. 435 ὅτι οἱ λίθοι ἐκτίσθησαν *ohne jedes Bindemittel* aufeinander.

Ὅτι δὲ καὶ εἰς λογικὰ σφάλματα δύναται νὰ ἀγάγῃ ἡ τοι-

αὕτη ἐμμονή περὶ τὴν ἐξαγωγήν μεγάλων συμπερασμάτων ἐκ μικροτάτων αἰτίων, ἀποδεικνύει τὸ φερόμενον ὑπὸ τοῦ Χ. Τσουντα ὡς μέγιστον τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ κατὰ τῆς περὶ καύσεως τῶν νεκρῶν θεωρίας· καταπολεμῶν δῆλον ὅτι αὐτὴν ἔ. ἀ. σελ. 129-130 λέγει «ἀλλὰ *θεικώτερα* τεκμήρια ἐναντίον τῆς καύσεως παρέχουσι τὰ κτερίσματα· πρῶτον ἀνεκαλύφθησαν εἰς τοὺς τάφους τῆς Σύρου πλείονες καρφίδες, αἵτινες ἐχρησίμευον ἀντὶ πορπῶν πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἱματίου ἐπὶ τῶν ὤμων· ἐπὶ τεσσάρων δὲ ἐξ αὐτῶν ἐσώζοντο κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν των *λείψανα κλωστῆς* (ταῦτα ὑπογραμμίζονται ὑπὸ τοῦ Χ. Τσουντα), ἥτις ὡς φαίνεται ἐχρησίμευεν, ὅπως μετὰ τὴν ἐμπόρησιν συνδέωνται τὰ δύο ἄκρα τῆς καρφίδος καὶ κωλύεται οὕτω τὸ ἱμάτιον νὰ ἐξολισθήσῃ. *Προφανῶς* λοιπὸν οἱ νεκροί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνεκαλύφθησαν αἱ καρφίδες αὗται, ἐτάφησαν *φοροῦντες ἱμάτια*· τὰ *λείψανα* ὅμως τῶν *κλωστῶν* ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὰ ἱμάτια αὐτῶν δὲν ἐκάησαν ».

Ἄλλ' ἀφ' οὗ οἱ νεκροὶ ἐτάφησαν φοροῦντες ἱμάτια, πῶς τὰ μὲν ἱμάτια πάντα «ἔλειωσαν», ὡς νῦν λέγομεν, ἤτοι ἀποσυνετέθησαν ὅλως ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ οὐδὲν ἀφήκαν ἔχοντες, διετηρήθησαν δὲ *λείψανα* ἀθροιστικῶς *κλωστῆς*, συγκρατούσης τὰ δύο ἄκρα τῆς καρφίδος, τῆς συνδεούσης τὰ ἄκρα τοῦ ἱματίου; τὸ πρᾶγμα εἶναι λογικῶς, ἤτοι οὐσιαστικῶς, ἀδύνατον· διότι ἡ *κλωστή* μόνον ἂν ἦτο ἐκ χρυσοῦ ἡδύνατο νὰ σωθῇ· καὶ ἐκ νήματος *χαλκοῦ* ἂν ἦτο, θὰ κατιοῦτο· βεβαίως ἡ *κλωστή* ἦτο νήμα ἀπλοῦν, ἐξ οὗ ποιοῦνται τὰ ἱμάτια, φυτικῆς τινος ἢ ζωϊκῆς οὐσίας, λίνου, ἐρίου, βάμβακος ἢ ὁμοίου· τοῦλάχιστον ὁ Χ. Τσουντας οὕτω νοεῖ αὐτὴν· διὰ τίνος θαυμασίας ἐπιδράσεως ἡ μὲν *κλωστή* διέφυγε τὴν ἀποσύνθεσιν, τὰ δὲ ἱμάτια, ὑπέκυψαν τελείως ὑπ' αὐτήν; διότι καὶ ἀραχνοῦφῃ ἂν εἶχον ποιηθῇ, θὰ ἦσαν πάντως ἰσχυρότερα τῆς *κλωστῆς*. Φαίνεται ὅτι τριχοειδῆ τινα ῥιζίδια ἐξέλαθεν ὁ Χ. Τσουντας ὡς *κλωστάς*.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι παραδείγματα τινὰ ἐκ πολλῶν, ἅτινα ἡδύνατό τις νὰ συγκομίσῃ ἐκ βιβλίων καὶ ἐκθέσεων λίαν σημαντικῶν ἀρχαιολόγων, οἵτινες, πολλὰ καὶ γενναῖα κατορθώσαντες, εἶναι συγγνωστοί, ἂν ἀνθρωπίνως περιέπεσον εἰς τινα ἀστοχί-

ματα ἐξ ὑπερβάλλοντος ζήλου καὶ θάρρους, ἀκολουθοῦντες συστήματι τινι, ἢ ἴδιον προσπαθοῦντες νὰ δημιουργήσωσι, τῆς τοιαύτης φιλοτιμίας συνεπαγομένης φύσει καὶ περίπτωσιν εἰς σφάλματα, οἷα καὶ ἐγὼ ἠρίθμησα ἐμυτῶ· ἀλλ' ἐὰν βῶμεν περαιτέρω περὶ τὴν ἐξετάσιν γνωμῶν ἑτέρων ἀρχαιολόγων, περὶ τὰ προϊστορικὰ ἀσχοληθέντων, θὰ ἴδωμεν παράδοξα· ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ἐν παραδείγματι: ὁ Γ. Σωτηριάδης, ἐξέθηκεν ἐν δημοσίᾳ διαλέξει ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῇ 1908, ὅτι ἐν Βοιωτίᾳ που, ἀποκαλύψας τάφον νεολιθικοῦ νεκροῦ, εὗρε διατηρούμενον ἔτι τὸ κρέας, ἦτοι τὴν σάρκα, ἐπὶ τινος ὅσπου αὐτοῦ καὶ σκώληκα ἐπικαθήμενον· ὀλίγα ἔτη πρότερον ὁ αὐτὸς Γ. Σωτηριάδης, εὐρὼν ἐπὶ τινος λόφου κατὰ τὴν Χαιρώνειαν νεκροὺς τεθαμμένους, ἐκόμισεν αὐτοὺς ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀθήνας, καὶ διεκήρυξεν αὐτοὺς ὡς ὄντας τοὺς ἱερολοχίτας τοῦ 338 π. Χρ·· ἀλλ' ὁ Χ. Τσούντας ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐκ τῆς πλάνης, εἰπὼν ὅτι ἦσαν νεκροὶ ὑπερδισχίλια ἔτη ἀπέχοντες τῶν ἱερολοχιτῶν ἐκείνων.

Τούτων ἄρα ἕνεκα νομίζω ὅτι πρῶτιστα μὲν πρέπει νὰ ἐρευνηθῶσιν ἐν Θεσσαλίᾳ τόποι σπουδαῖοι, περὶ ὧν ἡ ἀρχαία παράδοσις ἀφήκεν ἡμῖν ἀναμνήσεις σημαντικὰς, οἷοι εἶναι ἡ Ἰωλκὸς (1), αἱ Φεραί, ἡ Κραννῶν, ἡ Λάρισα, αἱ Θήβαι, ἡ Ἄλος, ἡ Φάρσαλος, ἥτις φαίνεται οὕσα ἡ πόλις Ἑλλάδος τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἄλλαι ὅμοιαι, ἡ δ' ἔρευνα αὐτῶν νὰ γένηται γενικωτέρα, εἰ

(1) Ὁ Fr. Staehlin ἐν Pauly² R. E. ἐν λέξει Ἰωλκὸς ἀποδίδει τῷ Χ. Τσούντᾳ τὴν πρῶτην ἰδέαν περὶ τοῦ ὅτι αὕτη ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νῦν καλουμένου Κάστρου τοῦ Βόλου ἢ «Παλαιά»· καὶ ὅντως μὲν ὁ Χ. Τσούντας ἐνωρίτερον παντὸς ἄλλου, καθ' ὅσον γινώσκω, προέτεινε τοιαύτην γνώμην· ἀλλ' οὐ μόνον δὲν ἀπέδειξεν αὐτὴν, ἀλλ' οὐδὲν χωρίον ἀρχαίου συγγραφέως προσεκόμισε πλὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Leake κομισθέντος Στράβωνος· τὸ δὲ μέγιστον κατέστησεν αὐτὴν λίαν ἀνίσχυρον ὁ ἴδιος, γράψας ἔ. ἀ. σελ. 400 σημ. 2 «πιθανὸν ὁμως εἶναι ἐξ ἄλλου, ὅτι ὅταν ἡ πόλις παρήκμασε καὶ ἀπώλεσε τὴν δύναμίν της, οἱ κάτοικοι ἐγκατέλειψαν τὸν πανάρχαιον συνοικισμόν καὶ ἔκτισαν νέον ὑψηλότερον, πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Πηλίου». Ἀλλ' αἱ εἰκασίαι αὗται οὐ μόνον πιθαναὶ δὲν εἶναι, ἀλλ' ἀπεδείχθησαν ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἐσφαλμέναι· βλ. Πρακτικὰ 1909 σελ. 155-158.

δυνατόν, οὐχὶ μονομερὲς· δεύτερον δὲ πρέπει ἡ ἐξέτασις τῶν εὐρημάτων νὰ τελεῖται λεπτομερεστάτῃ, ἀλλ' αὐτοτελῆς, ἄνευ δηλον ὅτι τῶν ἀπείρων ἐκείνων πρὸς μεμακρυσμένους τόπους παραλληλισμῶν, ὧν τὰς ὁμοιότητας δύναται τις ἐφάπαξ νὰ θεωρήσῃ τὸ πλεῖστον τυχαίας καὶ συμπτωματικῆς καὶ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει ὀφειλομένης· διότι, ἐὰν μὴ πρῶτον πρὸς τὰ ἐγγύτατα βεβαιωθῇ ἡ διὰ παραλληλισμῶν συγγένεια ἐκάστων καὶ αἱ βαθμιῖδες αὐτῆς, εἶναι ματαιοπονία ἡ πρὸς τὰ λίαν μεμακρυσμένα παραβολή· τρίτον πρέπει νὰ ἐρευνῶνται ἄριστα αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις καὶ μῦθοι, νὰ βασανίζωνται δὲ ἅπασαι αἱ γνώμαι τῶν παλαιῶν συγγραφέων, οἵτινες καὶ ἐγγύτερον πρὸς τὰ ἐξεταζόμενα πράγματα ἢ ἡμεῖς ἦσαν, καὶ ἰσχυρότεροι τὴν κρίσιν καὶ τὸν νοῦν ἐν γένει· οὕτω δὲν πρέπει νὰ ὑπερφρονῶμεν, διότι ἔχομεν μέσα ἐρεῦνης τελειότερα ἐκείνων, στερούμεθα δὲ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν διαφυγῆς, ἥς ἕνεκα καὶ πάντα τὰ μέσα καθίστανται ἀτελεῖ· τελευταῖον δὲ πρέπει μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας νὰ ἐξετασθῇ ἡ τοσοῦτον ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἐμμόνως ἐκφερομένη ἰδέα τοῦ αὐτοχθονισμοῦ, ἣν προετίναμεν καὶ ὑπεστηρίξαμεν δι' ὀλίγων ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1908 σελ. 187-193, δι' ἧς πλεῖστοι ἀπορίαι δύνανται νὰ ἐπιλυθῶσιν· οὕτω πως προτιθέμεθα νὰ συνεξετάσωμεν εὐθέτως τὰ τῆς προϊστορικῆς περιόδου.

β) Ἐν Παγασαῖς, Δημητριάδι, Μαγνησίᾳ καὶ Μητροπόλει.

Τὰ τεῖχη Δημητριάδος-Παγασῶν· ἔκδοσις τοῦ περὶ τῶν γραπτῶν σιγῶν συγγράμματος· ἐπιγραφικὰ εὐρήματα Βοΐβης, Σηπιάδος, Ὀλιζῶνος· ἄγαλμα ἐκ Μητροπόλεως.

Περὶ τὸ τέρμα τοῦ ἔτους τούτου, μὴ κατασταθείσης δυνατῆς τῆς συνεχίσεως τῶν ἐν Δημητριάδι-Παγασαῖς ἀνασκαφῶν, περιωρίσθη ἐξ ἐξερεύνησιν τῶν τευχῶν τῶν δύο τούτων πόλεων, ὧν τὴν θέσιν ἤδη καθώρισεν ἐν Πρακτ. 1912 σελ. 213-218· λεπτομερεῖας τῆς ἐρεῦνης ταύτης κρίνω περιττὸν νὰ παραθέσω ἐνταῦθα· διότι, ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου τοῦδε τοῦ

ἔτους (1913) τῆς ἐκτυπώσεως, φροντίδι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τοῦ περὶ τῶν γραπτῶν στηλῶν Δημητριάδος-Παγασῶν ἔργου μου, ἐν τῇ γενικῇ εἰσαγωγῇ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἱστορίας τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ τῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν παρατίθενται αἱ λεπτομέρειαι αὗται ἀρμοδίως.

Συνεκομίσαμεν δὲ εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ τινὰς ἐπιγραφὰς ἐκ *Κάπουρας-Καναλίων* (ἀρχίας *Βοίβης*), ἐκ *Παλαιοκάστρου Λαύκου* (ἀρχίας *Ὀλιζῶνος*), ἐκ *Σηπιάδος* καὶ ἐξ *Ἰωλκοῦ*, ἐνθα, κτιζομένης οἰκίας, εὐρέθησαν μικρά τινα τμήματα χαλκωμάτων, θραύσματα μυκηναίων ἀγγείων, ὧν πλούσιος ἐμφαίνεται ὁ λόφος οὗτος καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἐγγύς, καὶ ἄγαλμα μαρμάρινον καθημένης γυναικὸς (Ἀφροδίτης πιθανῶς), εὐρεθὲν ἐπὶ τῶν ἐρείπῳ τοῦ ναοῦ τῆς *Καστίνης Ἀφροδίτης* ἐν τῇ παρὰ τὸ *Παλαιοκάστρον Καρδίτης* ἀρχία *Μητροπόλει*, περὶ ἧς βλ. Πρακτικὰ 1912 σελ. 178. Τῶν ἐπιγραφῶν τούτων τινὲς εἰσὶν ἐκδεδομένοι· τῶν ἀνεκδότων ἢ δημοσίευσίς θὰ τελεσθῇ ἐν τῇ ἀκολουθείᾳ τῶν ἐμῶν *Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν*, τῶν ἐκτυπομένων ἐν τῇ *Ἀρχ. Ἐφημερίδι* ἀπὸ τοῦ ἔτους 1910.

1913 — Γ'. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ-ΗΠΕΙΡΟΣ

α'.) *Ὀνοματοθεσία νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν τῶν νέων χωρῶν.*

- 1) *Ἡ ὁρθὴ μέθοδος τῶν ὀνοματοθεσιῶν δήμων, κοινοτήτων, ἐπαρχιῶν, νομῶν σύστημα γενικῆς ὀνοματοθεσίας τοῦ νῦν Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.*

Εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὴν Νοτίαν Ἑλλάδα ἐνωρὶς ἀρξαμένην προσάρτησιν τῶν διὰ τῶν εὐτυχῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913 ἀπελευθερωθεῖσων χωρῶν, ἡσχολήθη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία δι' εἰδικῆς ἐπιτροπείας εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν καταλλήλων ὀνομάτων, δι' ὧν ὀρθῶς καὶ ἐπωφελῶς τῇ ἱστορίᾳ τοῦ τόπου καὶ τῇ νῦν χρήσει θὰ κατνωμαζόντο οἱ νομοὶ καὶ αἱ ἐπαρχίαι καὶ οἱ δήμοι τῆς Νέας Ἑλλάδος καὶ θὰ μετωνυμοῦντο αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία, τὰ ἔχοντα ξενικὰ ἢ ἀκαλαίσθητα ὀνόματα. Πρὸς τὸ

ἔργον τοῦτο ἐκλήθην νὰ ἀποστείλω καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν συμβολήν· μὴ ἀποτελῶν ὅμως μέλος τῆς συσταθείσης ἐπιτροπείας, ὡς μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν διαμένων, λόγῳ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ὑπηρεσίας μου, εἰργάσθην ἀνεξαρτήτως αὐτῆς καὶ ἀνεκοίνωσά τινα τμηματικῶς ἀποτελέσματα τῆς ἐμῆς ἐργασίας δημοσίᾳ μὲν διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου, ἰδίᾳ δὲ δι' ὑπομνημάτων πρὸς τε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν. Ταῦτα πάντα ἀναθεωρήσας, δημοσιεύω συντόμως ἐνθάδε, ὡς ἀποτελοῦντα ἰδίαν μελέτην καὶ ὄντα ἀποτελέσματα ἐρευνῶν μου, καίπερ προχείρων, κατὰ τὸδε τὸ ἔτος.

Καὶ πρῶτον μὲν δεῶν νὰ κατανοηθῇ ὅτι τοιαῦτα ἔργα εἶναι ἀνάγκη νὰ τελῶνται κατὰ σύστημα ἐπιστημονικὸν καὶ μετὰ μελέτην, γινομένην ὑπὸ πάντων τῶν ὄντως δυναμένων νὰ συμβάλλωνται εἰς τὸ ἔργον, οὐχὶ δὲ ἀπλῶς καὶ τῶν φιλοτιμουμένων μὲν πρὸς τοῦτο, μὴ σχόντων δὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς περιηγήσεις καὶ ἐρεύνας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοπογραφίᾳ, μόνον δ' ἐκ τῶν βιβλίων προσπαθούντων νὰ ἀντλήσωσι τὰς κυριώδεις πηγὰς πρὸς τοιαῦτα ζητήματα· τὸ πάντων ἄριστον θὰ ἦτο νὰ ἀνατεθῇ ἐκάστω ἀρμοδίῳ ἀνδρὶ τμήμα τι τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ νὰ περιέλθῃ αὐτὸς καὶ δι' ὅψεως τῶν τόπων νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ πράγματα, συλλέγων καὶ τὰς παρὰ τῷ νῦν Ἑλληνικῷ λαῷ τοπωνυμίας καὶ διηγήσεις, ὧν πλεῖσταί εἰσιν ἐξάιρετοι καὶ χρησιμώταται πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην· τὸ πόρισμα δὲ τῶν ἐρευνῶν τούτων εὐλογον εἶναι νὰ υποβάλληται δι' ὑπομνήματος καὶ νὰ συζητῇται ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐργατῶν μετὰ τῶν ἀρμοδίων γεραιτέρων συμβούλων.

Ἐπειτα δὲ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ καθορισθῶσιν αἱ γενικαὶ βάσεις τοῦ ὅλου ἔργου· κατ' ἐμὴν γνώμην αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς :

α') Αἱ ὑπὸ πολλῶν φιληδούμεναι ξενικαὶ καὶ μεσαιωνικαὶ ὀνομασίαι πρέπει ἢ νὰ μὴ λαμβάνωνται μηδόλως ὑπ' ὄψιν, ἢ ἐλάχισται καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ, ἐὰν ἔκτακτόν τι ἱστορικὸν γεγονός, ἔτι δὲ τὸ εὐχηρον καὶ ὠραῖον καὶ ὅπωςδὴποτε ἐλληνίζον ἢ ἐξελληνιζόμενον τοῦ ὀνόματος ἐπιβάλλωσι τὴν προτίμησιν αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς ἐτέρου.

β') Τὰ μὴ ὄντα καθερῶς Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἤτοι τῆς γνη-

σίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, νὰ μὴ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν· ἐὰν δέ τι ὄνομα ὑπὸ τῶν νῦν κατοίκων ὑπάρχῃ ἐν χρήσει καὶ παρηχθῇ πρὸς τι σαφές Ἑλληνικόν, νὰ προτιμᾶται τὸ δεύτερον· π. χ. ὑπάρχει θέσις ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Μαγνησίᾳ καλουμένη τὰ Μολύβια, ἐνθα διακρίνονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, τῆς Μελιβοίας πιθανώτατα· πρὸς ἐπωνυμίαν τοῦ πέριξ δήμου, ἢ τῆς κοινότητος, ἢ τινος ἐγγὺς χωρίου, ἔχοντος ξενικὸν ὄνομα, εἶναι βεβαίως εὐλογον νὰ προτιμηθῇ ἡ ἀρχαία σαφὴς λέξις.

γ') Πρὸς καθορισμὸν τῶν νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν δεόν νὰ λαμβάνηται ὄνομα ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν χώρου ἢ περιοχῆς, ἀνταποκρινόμενον, κατὰ πᾶσαν δυνατὴν προσέγγισιν, πρὸς τὰ ὅρια τῆς νῦν ἐν χρήσει ἐκτάσεως· προκειμένων δὲ πλειόνων τοῦ ἑνός, νὰ προτιμᾶται τὸ σπουδαιότερον καὶ εὐηχότερον· π. χ. καλεῖται νῦν νομὸς Ἀιτωβοιωτίας, Ἀργολιδοκορινθίας, Αἰτωλοακαρνανίας, Φθιωτιδοφωκίδος κτλ., ἢ κεχωρισμένως Ἀιτικῆς καὶ Βοιωτίας κττ., ἅτινα οὐδένα νοῦν ἔχουσιν, εἶναι δὲ μακροσκελῆ καὶ ὥς πρὸς τὴν σύνθεσιν ἡχοῦσι κακῶς· εὐλογον θὰ ἦτο νὰ καθορισθῇ κατὰ προτίμησιν νομὸς Ἀιτικῆς (ἐπαρχία Βοιωτίας), Ἀργολίδος (ἐπαρχία Κορινθίας), Αἰτωλίας (ἐπ. Ἀκαρνανίας), Φθιώτιδος (ἐπ. Φωκίδος) κτλ.. Ἄν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν ἐκάστῳ νομῷ τελεῖται ὑπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν γραπτὴ χρῆσις τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατ' ἔτος δεκακισμυριάκις τοῦλάχιστον, θὰ οἰκονομήσωσιν αἱ ἀρχαὶ αὗται ὑπὲρ τὸν ἥμισυν τοῦ χρόνου πρὸς γραφὴν καὶ ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῆς ὕλης, ἐφ' ἧς γράφουσι ταῦτα.

δ') Διὰ τὴν κατονομασίαν τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων ὀρθὸν εἶναι νὰ λαμβάνηται ἡ πληθυντικὴ γενικὴ τοῦ ἔθνικοῦ τῆς πλησιεστέρας ἀρχαίας πόλεως ἢ κώμης, π. χ. δῆμος Ἀθηναίων, Πειραιέων (οὐχὶ Πειραιῶς), Λαρισαίων (οὐχὶ Λαρίσης), Δημητριέων (οὐχὶ Βόλου), κοινότης Φαρσαλίων (οὐχὶ Φαρσάλων), Κιεριέων (οὐχὶ Σοφάδων), Φαλανναίων (οὐχὶ Τυρνάδου), Ὀλοσσονίων (οὐχὶ Ἐλασσόνας) κτλ., ἐν ἀπορίᾳ δὲ ὀνόματος σαφοῦς, αἰρετώτερον εἶναι νὰ σχηματίζεται τι ὅμοιον ἔθνικόν ἐξ ὀνόματος παρακειμένης ἀρχαίας θέσεως, ποταμοῦ, ὄρους, νεωτέρας ἐλληνικῆς τοπωνυμίας καλῆς, ἢ νὰ ἀφίνηται ξενικὸν καὶ κακόν· χον ὄνομα. ἀκατανόητον καὶ πολλάκις ὁμωνυμοῦν ἐτέρω καὶ παρέ-

χον ἄλλας τε δυσχερείας καὶ τῇ τηλεγραφικῇ καὶ ταχυδρομικῇ ὑπηρεσίᾳ πλείστας καὶ ἐπιβλαβεῖς τοῖς κατοίκοις.

ε') Αἱ πρωτεύουσαι τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων δεόν νὰ ὀνομάζωνται διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος τῆς ἀρχαίας πόλεως ἢ κώμης κτλ., ὧν τὰ ἔθνηκ' ἐλήφθησαν πρὸς δῆλωσιν τῶν ἐν § δ' ἐκτεθέντων, τὰ δὲ λοιπὰ, συντελοῦντα τῷ δήμῳ ἢ τῇ κοινότητι χωρία, δι' ἐτέρων ὀνομάτων καταλλήλων, ὧν τινα ἐν πάσῃ ἀπορίᾳ Ἑλληνικῶν ἀρμοζουσῶν λέξεων καὶ νεωτέρων τοπωνυμιῶν, δύνανται νὰ μεταφράζωνται ἢ παραφράζωνται ἐκ τῆς σημασίας τῆς ξένης λέξεως, ἢ νὰ σχηματίζωνται ἐξ ὀνομάτων σπουδαίων ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου.

Εὐνόητον καθίσταται ὅτι πρὸς εὗρεσιν τῶν ὡς εἴρηται ὀνομάτων τὰ μέγιστα συμβάλλονται αἱ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην πηγὴν πρὸς τε τοιοῦτον σκοπὸν καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐν ἐρεῖταις σφζομένων, ἀλλ' ἀγνοουμένων ὀνομαστί, τετειχισμένων πολεων, ἢ ὑπὸ μὲν τῶν ἀρχαίων ἀναφερομένων, νῦν δὲ μὴ δυναμένων σαφῶς νὰ καθορισθῶσι. Τοῦτου ἕνεκα πανταχοῦ ἐν ταῖς ἐρεῖταις μου προσεπάθησα διὰ προχείρων ἀνασκαφῶν εἰς σημεῖα τῶν προειρημένων ἐρειπίων, μνηνύοντα ὑπαρξίν ναοῦ, καὶ καθιστῶντα πιθανὴν τὴν ἐν αὐτοῖς ἀνάθεσιν ψηφισμάτων, νὰ ἀνεύρω τοιαύτας ἐπιγραφάς, ὧν μία μόνον θὰ ἴηκει πρὸς διαφώτισιν πολλῶν ζητημάτων, ἐν οἷς καὶ ἱστορικὰ σημαντικὰ.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ἡ γνώμη μου αὕτη οὐχὶ μόνον δὲν ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου, ἀλλὰ τοῦναντίον κατεδιώχθη, θεσπισθείσης ὑπ' αὐτοῦ διατάξεως, μὴ περιλαμβανομένης ἐν τοῖς κειμένοις νόμοις, μηδὲ πηγαζούσης ἐξ αὐτῶν ὅπως δῆποτε, δι' ἧς μόνον εἰς δύο σημεῖα κατ' ἔτος δύναται νὰ τελέσῃ ἀνασκαφὰς ἕκαστος ἔφορος ἀρχαιοτήτων· τῆς ἐπιβολῆς τοιαύτης ἀπαγορεύσεως δὲν εὗρίσκω σπουδαῖον λόγον οὔτε ἐγώ, οὔτε ἄλλοι ὁμότεχνοι· διὸ εὐελπιστῶ ὅτι θὰ ἀναθεωρηθῇ, ἀφ' οὗ πολλάκις ἀπόλυτος ἀνάγκη, ἐξ ἀνευρέσεως ἀκινήτων ἀρχαίων κατὰ τύχην ὑπὸ γεωργῶν καὶ ἄλλων πολλαχοῦ, ἐπιβάλλει τὴν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους πρόχειρον σκαφικὴν ἐρευναν πλεον ἢ δεκάκις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐφόρου.

Ὡς μόνην ὁμως δικαιολογίαν πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἀντίθετον τῇ ἐμῇ γνώμῃ τοῦ εἰρημένου Συμβουλίου δύναται τις νὰ ἐκλάβῃ τὴν πληθωρικὴν ἀνεύρεσιν κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων ἀρχαίων, ὧν τὰ μὲν ἀπαιτοῦσιν ἐργώδη μεταφοράν, συγκέντρωσιν καὶ ἀνιδρύσιν ἐν Μουσείοις, τὰ δὲ φύλαξιν διηγετικὴ καὶ ἀποζημιώσεις δαπανηράς· ἀλλ', ἀγαθῇ τύχῃ, τὸ ἡμέτερον Κράτος ἐπεδείξατο ἐσχάτως ῥώμην πολεμικὴν καὶ ὑγιᾶ ἔντασιν πρὸς ποικίλην πρόοδον, ἐξ ὧν προκύπτει καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀντοχή, χαίρων δὲ πρέπει τις νὰ βλέπῃ καὶ τὴν ἐκ τῶν σπλάγχχνων τῆς μητρὸς γῆς εἰς τὸ φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἡλίου ἐπαναγωγὴν ὥραίων καὶ σημαντικῶν καὶ πολυτρόπως διδακτικῶν εὐρημάτων τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἅτινα διὰ νοῦν ἐχούσης καὶ σῶφρονος διοικήσεως ἐλαχίστας θὰ εἶχον ἀπαιτήσεις.

2) *Κατονομασία τῶν νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν
τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου.*

Θεωρήσας δ' ἐπεΐγουσαν τὴν δι' Ἑλληνικῶν ὀνομάτων κατὰ τὸ προμνημονευθὲν σύστημα μετονομασίαν τῶν «*σαντζακίων*» καὶ «*καζάδων*» τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, διότι εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1913^{ου} ἤρξατο φιλοτίμως τὸ ἡμέτερον Κράτος νὰ διοικῇ διὰ τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν παντὸς πολιτειακοῦ κλάδου τὰς νέας ἐπαρχίας, ἐφοδιάζον αὐτάς διὰ σφραγίδων καὶ ἐντύπων μετ' ἐπιγεγραμμένου ἐπιστήμως ἐκάστου ὀνόματος αὐτῶν, ὑπερ προχείρως ἐξελέγετο, καὶ ἠδύνατο διὰ τῆς χρήσεως νὰ ἐπικρατήσῃ, καίπερ μὴ ὀρθῶς ἔχον, ἐδημοσίευσεν διὰ τῆς ἐφημερίδος «*Ἀθῆναι*» τῆς 27·29·31 Μαρτίου καὶ 10 Ἀπριλίου τοῦ 1913 καὶ τῆς «*Ἑστίας*» τῆς 22 Ἀπριλίου 1913 τὰς ἐξῆς μετονομασίας :

Τῆς Μακεδονίας· Σαντζακίον Θεσσαλονίκης=νομὸς *Πιερίας*

»	»	Μοναστηρίου	=	»	<i>Λυγκηστίδος</i>
»	»	Κοζάνης	=	»	<i>Ἑλιμειώτιδος</i>
»	»	Κορυτσᾶς	=	»	<i>Ὀρεστίδος.</i>
»	Καζᾶς	Ἑλασσόνος	=	ἐπαρχία	<i>Περραιβίας</i>

Τῆς Μακεδονίας:	Καζᾶς	Σερβίων	=	»	Τιταρίον (ἢ Φυλάκης)
»	»	Γρεβενῶν	=	»	Τυμφαίας
»	»	Ἀνασελίτης	=	»	Πελαογίδος
»	»	Κοζάνης	=	»	Ἑλιμείας
»	»	Καϊλαρίων	=	»	Ἑσθδαίας
»	»	Καστοριάς	=	»	Ὀρεστικῆς
»	»	Κορυτσᾶς	=	»	Δασσαρητίας
»	»	Κολωνίας	=	»	Ἰλλυρίδος
»	»	Μοναστηρίου	=	»	Πελαγονίας
»	»	Φλώρινης	=	»	Λυγκηστικῆς
»	»	Κατερίνης	=	»	Ὀλυμπικῆς
»	»	Καραφέρεια	=	»	Ἡμαθίας
»	»	Βοδενῶν	=	»	Ἀλμωπίας
»	»	Γιαννιτσῶν	=	»	Βοττιαίας
»	»	Λαγκαδᾶ	=	»	Μυγδονίας
»	»	Γευγελῆς	=	»	Εἰδομένης
»	»	Ἀβρέτ-Ἰσσάρ	=	»	Κρηστωνίας
»	»	Δοιράνης	=	»	Σιντικῆς
»	»	Στρωμνίτης	=	»	Παιονίας
»	»	Τίκφες	=	»	Ἀμφαξιτίδος
»	»	Θεσσαλονίκης	=	»	Κροσίδος (ἢ Θερμυίας)
»	»	Κασσάνδρας	=	»	Παλλήνης
»	»	Ἀγίου Ὁρους	=	»	Ἀθωνίδος
»	»	Ξερρῶν	=	»	Βισαλτίας
»	»	Δεμίρ-Ἰσσάρ	=	»	Ὀδομαντίας
»	»	Μελενίκου	=	»	Ὀρβηλίας
»	»	Ζίχνης	=	»	Ἡδωνίδος
»	»	Πετριτσίου	=	»	Μαιδικῆς
»	»	Δράμας	=	»	Δραβήσκου
»	»	Καβάλλας	=	»	Φιλίππων
»	»	Πραβίου	=	»	Περγάμου
»	»	Σαρί-Σαμπάν	=	»	Σαπαίων.
Τῆς Ἠπείρου:	Σαντζάκιον	Πρεβέζης	=	νομός	Θεσπρωτίδος
»	»	Ἰωαννίνων	=	»	Μολοσσίας
»	»	Ἀργυροκάστρου	=	»	Χαονίας.
»	Καζᾶς	Πρεβέζης	=	ἐπαρχία	Ἀνακτορίας
»	»	Λούρου	=	»	Κασσωπίας

Τῆς Ἡπείρου·	Καζᾶς	Μαργαριτίου —	»	Θεσπρωτικῆς
»	»	Παραμυθίας —	»	Ἑλεάτιδος
»	»	Φιλιατῶν —	»	Βουθρωτιοῦ
»	»	Ἰωαννίνων —	»	Μολοσσίδος
»	»	Λεσκοβικίου —	»	Παραναΐας
»	»	Κονίτης —	»	Παρωραΐας
»	»	Μετσόβου —	»	Ἀθαμανίας
»	»	Δελβίνου —	»	Φοινίκης
»	»	Ἀργυροκάστρου —	»	Χαονίδος
»	»	Πρεμετῆς —	»	Ἀιτωανίας
»	»	Τεπελενίου —	»	Δαμαστίας
»	»	Χειμάρρας —	»	Ἀβαντίδος
»	»	Αὐλῶνος —	»	Ἀπολλωνιάτιδος.

Δεκαεξὲς δὲ μῆνας μετὰ τὰ ὡς ἄνω ἐμὰ δημοσιεύματα, εἶδον ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀθήναις» τῆς 9 Ἰουνίου 1914 τὸ ἀποτελεσμα τῶν ἐργασιῶν τῆς μνημονευθείσης ἐπιτροπείας, δημοσίᾳ ἐκπεφρασμένον, δι' οὗ κατωνομάζοντο ὁκτὼ νομοὶ καὶ τριάκοντα ἐννέα ἐπαρχίαι τῶν νέων χωρῶν, ἐν οἷς περιελήφθησαν τὰ μετὰ τὸν ἕτερον εὐτυχῇ ἡμῶν πόλεμον τοῦ 1913 τοπικὰ τμήματα· εὐχαρίστως δὲ εἶδον ὅτι ὑπὲρ τὰ τρία τέταρτα τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας προταθέντων ὀνομάτων συνέπιπτον τοῖς ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθεῖσιν, ὅπερ ἀπετέλει σαφεῇ ἔνδειξιν τῆς καλῆς ὑπ' ἀμφοτέρων ἐκλογῆς καὶ εὐλογον αἰτίαν ἐπισήμου κυρώσεως πρὸς γενικὴν χρῆσιν, καθ' ἃ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι συνέδῃ προὐ ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος.

Ἀτυχῶς ὅμως δὲν ἐγένοντο ἀποδεκταί, καθ' ὅσον γινώσκω, οὔτε αἱ ἐμαὶ ὀνομασίαι, οὐδ' αἱ τῆς εἰρημένης ἐπιτροπείας, καίτοι αὕτη ἦτο ἐγκεκριμένη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν, ἐμοῦ ἀπλῶς ὑποθαλόντος αὐτῇ ὑπόμνημα, ὡς ὀρισθέντος ἔτη τινὰ πρότερον, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ὑπουργείου, μέλους ἐπιτροπείας μετονομασίας τῶν ξενικῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι κωμῶν καὶ χωρίων. Τὴν αἰτίαν τῆς μὴ παραδοχῆς ἀγνοῶ· ἴσως ἐπηρέασαν τοὺς ἀρμοδίους ἀντιρρήσεις τινές, ὑπὸ δημοσιογράφων γενόμεναι, δι' ὧν ἐχαρακτηρίζοντο τὰ προταθέντα ὀνόματα μὴ ὄντα τοσοῦτον ἐκφραστικά καὶ γινώριμα, ὡς ἦσαν τὰ

τῶν καζάδων τέως κοινῶς παραδεδεγμένα, καίτοι ἐν τοῖς τελευταίοις τοῖτοις δὲν ὑπῆρχεν οὐδὲν σύστημα, οὐδὲ ἀντεπροσωπεύετο μόνῃ ἢ Ἑλληνικῇ γλῶσσᾳ, εἰ μὴ ἐν σμικρῇ μορίῳ.

Φαίνεται δὲ ὅτι οὐκ ὀλίγον συνεβάλλετο εἰς τὴν μὴ παραδοχὴν καθαρῶς Ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς τοιούτοις ἢ γνώμῃ ἐτέρας ἐπιτροπείας ὑπὸ τὸν κ. Ν. Γ. Πολίτην διότι τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐφαρμοσθὲν καὶ ἐφαρμοζόμενον, διότι ὠρίσθη διαρκῆς, σύστημα, ἀνοίγει τὰς πύλας εἰς πᾶσαν πλειστάκις ἀκατάλληλον ὀνοματοθεσίαν· προέτεινε π. χ. αὕτη τὴν μετονομασίαν τοῦ χωρίου *Πιαλί Τεγέας* εἰς *Νίκλι*, παρὰ τὸ ξενικὸν καὶ ἄκλιτον καὶ ἀδέξιον τοῦ ὀνόματος, καθ' ἃ ἔγραψα ἐν ταῖς ἐφημερίσιν «*Ἀθῆναι*» τῆς 12 Ἀπριλίου 1914 καὶ «*Νέον Ἄστυ*» τῆς 13 ἰδίου μηνὸς καὶ ἔτους, ἐν ᾧ οἱ ἐκεῖ Ἀρχάδες, ἐζήτησαν νὰ μετονομασθῇ τὸ ἑαυτῶν χωρίον Ἀλέα, ὡς κείμενον περὶ ὃν περιφύμον ναὸν τοῦ Σκόπα τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας, καὶ κατέχον ἔκτασιν τῆς ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντώσης Τεγεατικῆς φυλῆς ἐπ' Ἀλέαν.

Ἐπίσης δὲ ἡ αὕτη ἐπιτροπεία φιληδεῖ μεγάλως ταῖς σημεριναῖς τοπωνυμίαις, ἃς ἄλλως ὁμολογεῖ ὅτι δὲν συλλέγει ἢ ἰδίᾳ διὰ τινος τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀλλὰ ζητεῖ παρὰ ποικίλων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους καὶ ἰδιωτῶν, καὶ προτείνει, ὑπὸ τὴν ἑαυτῆς ἐπίσημον ἰδιότητα, ὡς συνέβη διὰ τὴν *Μιτυλήνην*, δι' ἣν δὲν ἐλήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ταύτης σχεδὸν οὐδεμία ἀρχαία παράδοσις καὶ ἱστορία, οὐδ' ἐπιγραφή ὑπ' ὅψιν, καθ' ἃ ἔγραψα ἐν ταῖς ἐφημερίσιν «*Ἀθῆναι*» τῆς 24 Ἀπριλίου 1914, «*Ἔθνος*» τῆς 25 καὶ 27 ἰδίου μηνὸς καὶ ἔτους καὶ «*Νέον Ἄστυ*» τῆς 25 καὶ 26 τῶν αὐτῶν καὶ ὅπερ ἀποδεικνύει ἐπίσημον ἀνακοινωθέν, δημοσιευθὲν ὑπ' αὐτῆς ἐν τῇ ἐφημερίδι «*Ἑστία*» τῆς 23 (ἡ τινος ὀλίγον πρὸ αὐτῆς ἡμέρας) τοῦ Ἀπριλίου 1914 : «*Αἱ τοπωνυμίαι εἰς τὰς νήσους.*—Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν παρέπεμψεν εἰς τὴν Ἐπιτροπείαν τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος ἔγγραφα τοῦ Λιμενάρχου τῆς Λέσβου καὶ τοῦ κυδερνήτου τῆς Δόξης», σχετικῶς πρὸς ὀνομασίας χωρίων τῆς νήσου, προκειμένου νὰ κατασκευασθῶσι σφραγίδες λιμενικῶν ἀρχῶν. Συνελθούσα δὲ ἡ Ἐπιτροπεία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, συνέζητησε τὰ περὶ τῶν τοπωνυμιῶν τούτων καὶ τὰς προτεινομένας

γνώμας τοῦ κ. Κρίτσα, παρεδέχθη διὰ τινὰ τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τὰς ἐξῆς προτάσεις αὐτῆς: Αἱ ἐπόμεναι τοπωνυμῖαι νὰ διατηρηθοῦν ὡς ἀναγράφονται ἐν τῇ ἀναφορᾷ τῆς λιμενικῆς ἀρχῆς Λέσδου: Παναγιούδας, Ἀσπροποτάμου, Πέτρας, Συγρίου, Γαδαθᾶ, Καλλο- νῆς, Πλωμαρίου, Γέρας. Νὰ διατηρηθοῦν ἐπίσης αἱ ἐξῆς τοπωνυμῖαι μέ τινας διαφορὰς γραφῆς: Παμφίλων, Μιστιγνῶν καὶ Θερμῆς, Σουκαμινέας, Ἐρισσοῦ, Πολιχνίτου, Ἀποθηκῶν καὶ Παρχακοίλων. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω τοπωνυμῖαι προτείνει ἡ Ἐπι- τροπεία νὰ διατηρηθῶσιν ὡς Ἑλληνικαὶ καὶ εὐφωνοί. Προτείνει δὲ τὴν ἀλλαγὴν τριῶν μόνον τοπωνυμιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰλημ- μέναι ἐκ τῆς Τουρκικῆς γλώσσης καὶ οὐδεὶς ἱστορικὸς λόγος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν. Οὕτω προτείνει τὴν ἀλ- λαγὴν τοῦ Γενί-Λιμάνι εἰς *Λιμιῶνας*, τοῦ Μολίβου (οὐχὶ Μολύ- δου, ἀλλ' ἐκ Τουρκικῆς ῥίζης) εἰς *Μέθυμναν*. Διὰ νὰ ἀποφανθῇ δὲ περὶ τῆς Τουρκικῆς τοπωνυμίας Ντίπ, ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ τὰς ὀνομασίας τῶν περὶ αὐτὸ θέσεων, διὰ νὰ ἐκλέξῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν ».

1914 — Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1914 ἐξετέλεσα ἀνασκαφάς, ἐρεῦνας καὶ μουσειακὰς ἐργασίας ἐν Θεσσαλίᾳ εἰς τὰ ἐξῆς σημεία:

α'.) Ἐν Διμηνίῳ καὶ Σέσκελῳ.

1) Στερέωσις θολωτοῦ τάφου· καθῶς μυκηναίων νεκρῶν· γεωμετρικὸς τάφος Διμηνίου.

Οἱ γνωστοὶ δύο θολωτοὶ τάφοι ἐν Διμηνίῳ ἐκινδύνευσαν νὰ καταπέσωσιν, ὥς ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἀφθεθέντες ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν βροχῶν· διὸ ἐκαθάρισαμεν καὶ ἐστερεώ- σαμεν ἀμφοτέρους· ἐκ τοῦ γενομένου καθαρμοῦ ἀπεδείχθη ὅτι οἱ ἐν τῷ τελείῳ διατηρηθέντι τάφῳ νεκροὶ εἶχον ἀσφαλῶς κατὰ τὴν ἀρχαίαν· διότι εὗρομεν συμπεπηγότας ἐκ καύσεως λίθους

μονήρεις, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν βράχον, ἐκ «σαπόπετρας» ὄντα, ὑπολείμματα τέφρας ἀφθονα, μὴ προερχόμενα ἐκ πυρῶν μεταγενεστέρων, οἷας εἰς τοιαῦτα καταφύγια ποιοῦσι ποιμένες καὶ κυνηγοί, καὶ μικροὺς βόθρους πολλαχοῦ μετ' ἔχων σαφῶν κεκαυμένων ὀστέων καὶ τέφρας μετ' ἀνθρώκων. Οὕτως ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ κατὰ τὴν μυκηναίαν περίοδον ἐν τοιοῦτοις μεγάλοις θολωτοῖς κοινοταφείοις ἐκαίοντο οἱ νεκροί, ὡς παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Ὅμηρος· διότι τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι τὸ τρίτον ἀσφαλὲς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀποδειχθέντος ἤδη ὅτι οἱ ἐν τῷ θολωτῷ τῆς μυκηναίας περιόδου τάφῳ τῆς Δρανίστας Δολόπων καὶ οἱ ἐν τῷ ὁμοίῳ τῶν Ἰωλκίων παρὰ τὸν Βόλον, περὶ ὧν βλ. Πρακτικά 1911 σελ. 353 καὶ 1912 σελ. 229-232, νεκροὶ εἶχον κατὰ χώραν, ἀφ' οὗ ἐκτερίσθησαν πρὸ τῆς καύσεως, διότι καὶ τῶν εὐρημάτων πολλὰ διετήρησαν τὴν ἐπήρειαν καὶ τὰ ἔχνη τῆς πυρᾶς σαφῆ. Εὖρομεν δὲ τρία ψήγματα χρυσοῦ καὶ ῥομβοειδῆ ψηφίδα στεατίτου.

Περὶ δὲ τοῦ ἐτέρου θολωτοῦ τάφου δὲν ἠδυνήθην νὰ βεβαιώσω, ἂν ἐκάτησαν νεκροὶ ἐν αὐτῷ· διότι τὸ στρώμα αὐτοῦ κατωτάτω ἔχει ἐξισωθῆ τελείως διὰ λαξεύσεως τοῦ βράχου, ἐκ σκληροτέρας «σαπόπετρας» ἐσχηματισμένου, ἔνεκα δὲ τῆς πτώσεως τῆς θόλου κατὰ τὸ ἄνω ἡμισυ εἶχον ἀπὸ αἰώνων εἰσχωρήσει ὕδατα. ἐξ ὧν θὰ ἐξηφανίσθη πᾶν ἔχνος καύσεως, ἂν ὑπῆρξε· μόνον ὁ πρῶτος ἀνασκάψας τὸν τάφον τοῦτον ἠδύναντο νὰ βεβαιώσῃ τὴν καύσιν, ἢ τὴν ἄνευ αὐτῆς ταφήν, δι' ἐπιμελοὺς παρατηρήσεως τῶν χωμάτων, τοῦ βράχου, τῶν ὀστέων καὶ τῶν εὐρημάτων· φαίνεται ὅμως ὅτι οὐχὶ μόνον δὲν κατεβλήθη τοιαύτη φροντίς, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ εἰδικοῦ ἐπιστήμονος ἐκαθάρθη τὸ πρῶτον ὁ τάφος οὗτος, ἴσως δὲ ὁ συμπληρώσας τὴν ἀνασκαφήν δὲν ἔσχε τὰ ἀπαιτούμενα στοιχεῖα τούτου ἔνεκα, ἵνα ἐξακριβώσῃ τι.

Διότι ἀμφότεροι οἱ τάφοι οὗτοι εἶχον πρὸ πολλοῦ συληθῇ, ὄντες ἐμφανεῖς ἐκ τῶν ἐπικειμένων ἐπίτηδες χωμάτων πρὸς σχηματισμὸν τύμβων, ὧν ὁ τοῦ ἀρτίου τάφου διατηρεῖται ἔτι· οἱ τύμβοι οὗτοι ἔδωκαν ἐνωρὶς ὑπόνοιαν τοῖς ἀρχαίοις τυμωρῶν τοις περὶ τῶν ὑποκειμένων θησαυρῶν, οἵτινες διέγνωσαν καὶ ἐσύλησαν αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν νεωτέρων ἀνεκαλύφθησαν οὕτως μὲν ἐκ γενομένης σὺν τῷ χρόνῳ καταπτώσεως τῆς κορυφῆς τοῦ τύμ-

δου, διαχυνομένων ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῆς καλλιεργίας τῶν χωμάτων, ἕως οὗ διεσείσθη ἡ μεγάλη πλάξ τοῦ ὀπαίου καὶ παρέπιπτον ἢ ἐνερρίπτοντο ἐπίτηδες εἰς τὰ ἔνδον τοῦ τάφου ζῆα, ἔτι δὲ καὶ ἄνθρωποι, ὧν ἑνὸς εὗρέθη ὁ σκελετὸς καὶ τὸ χαλκοῦν «τάσι» μετὰ χρονολογίας, ἀπεχούσης περὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς, ἐκεῖνος δ' ἐξ ἐμπτώσεως ἀγελάδος ἐντὸς τῶν κούφων καὶ ἀσταθῶν πλακῶν καὶ χωμάτων τοῦ πάλαι καταπεσόντος ἄνω ἡμίσεος τῆς θόλου, ἥς ἕνεκα οἱ χωρικοὶ ἀνέσκαψαν ἱκανὸν καί, ὥς λέγεται, ἐσύλησάν τινα τῶν ἀπομεινάντων κτερισμάτων ἐκ τῆς παλαιότερας συλήσεως.

Ἐκτίσθη δὲ ὁ δεῦτερος οὗτος τάφος περὶ τὴν μίαν χιλιᾶδα ἔτων μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ὑπερκειμένου νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ, οὗτινος διέρρηξε πολλαχοῦ τὰ τοιχάρια τοῦ περιδόλου καὶ τῶν οἰκίσκων καὶ ἐξ οὗ θραύσματα πίθων καὶ χονδρῶν ἀγγείων ἔχουσιν ἐντεθῆ ἐν τοῖς ἀντιμετώποις τοίχοις τοῦ δρόμου. Εἶναι δὲ πιθανῶς καὶ ὁ τάφος οὗτος κοινὸς πολλῶν νεκρῶν, τῶν συγχρόνων αὐτοῖς τάφων τῆς πολυχρονίου καὶ πολυμελοῦς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Μινυῶν Ἰωλκίων μήπω ἀνευρεθέντων· διότι οὗτοι θὰ ἐποιήθησαν ἀφηνέστεροι καὶ μετὰ μεζιζονος τέχνης καὶ ὑπολογισμοῦ οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀφήσωσιν ἐνδεικτικὰς ὑπονοίας τοῖς μετγενεστέροις πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ σύλησιν. Διὸ εἶναι ἀναγκαστικὸν νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐν τοῖς ἐγγύς δοκιμαστικαὶ ζητήσεις πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι δυνατόν ἦτο νὰ ἐξαφανισθῶσι σὺν τῷ χρόνῳ καὶ πολλοὶ ἐνδεικτικοὶ ὑποκειμένων θολωτῶν τάφων τύμοι.

Διότι ἡμεῖς μικρὰς μόνον πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἐξετελέσαμεν ἐρεῦνας, μὴ ὑπαρχούσης πρὸς τοῦτο ἐγκεκριμένης δαπάνης, καὶ εὕρομεν παρὰ τὸν ἄρτιον τάφον ἕτερον τετράγωνον, κτιστὸν διὰ μικρῶν λιθαρίων μετὰ ψευδοθολώσεως εἰς τὰς μικρὰς πλευράς, κεκαλυμμένον δὲ διὰ τριῶν μεγάλων, ἀκατεργάστων πλακῶν, ὧν ἐκάστη εἶχε μῆκος $2\frac{1}{2}$ μέτρων· ὁ δὲ τάφος, ἐν τοῖς ἔσω μετρηθεῖς, εἶχε μῆκος 2 μ., πλάτος 1·80, βάθος 0·80, καὶ ἦτο πλήρης χωμάτων, ἐσρευσάντων ἐκ τῶν διακένων τῶν πλακῶν τοῦ πώματος· ἐνεῖχε δὲ ὅσα δύο ὥρίμου ἡλικίας τεθαμμένων νεκρῶν, γεωμετρικὰ τινα ἀγγεῖα πῆλινα μικρὰς σημασίας

καὶ δύο ἐξαίρετα χαλκᾶ μαχαίρια βραχέα, ὧν αἱ ξύλιναι βεβαίως λαβαὶ δὲν ἐσώθησαν φυσικῶ τῷ λόγῳ· ἡ θέσις αὐτῶν εἶναι εὐδιάκριτος ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἡλων.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς δοκιμὰς πρὸς ἀνεύρεσιν ἐτέρων θολωτῶν τάφων ληπτέον ὑπ' ὅψιν τὰς πληροφορίας, ἃς μετέπειτα ἠρύσθημεν παρ' ἀγροφυλάκων, λεγόντων ὅτι ἐν μὲν τῇ ἐν Διμηνίῳ οἰκίᾳ Ἰω. Καραγκούνη ὑπάρχει μεγάλη στρογγύλη πλάξ ἐξ ὀπαίου, ἐν δὲ τῷ ἀγρῷ Δημητρ. Τσακανίκα εὑρηται ὁμοία ἐν τιμιτυβοειδῇ ἐπάρματι, οὐ μακρὰν τοῦ ἀρτίου θολωτοῦ τάφου κειμένη· ἐπίσης εἶναι ἀνάγκη νὰ δοκιμασθῶσι καὶ τινα τυμβοειδῆ ἐπάρματα, ἐπὶ τῶν χωματωδῶν πλευρῶν τοῦ βουνοῦ ἀπὸ τοῦ χωρίου Διμηνίου μέχρι τῶν πηγῶν τῆς Μπουμπλήθρας εὕρισκομένων, ἐνθα οἱ τε Ἰωλίοι κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν ὅτι ἔθαψαν, καὶ οἱ Δημητριοὶ ἀσφαλῶς· διότι βάθρα στηλῶν εἶναι ὁρατὰ παρὰ τὸν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Leake ὀφθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Στάη ἀνασκαφέντα τύμβον.

2) Τάφοι ἐν Σέσκλῳ τειχεισμένη ἀρχαῖκῃ πολίχνῃ παρ' αὐτοῦ νεολιθικὸς συνοικισμὸς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Φερῶν.

Κατὰ μῆλιν Μάιον ἐξετελέσταμέν τινας ἀνασκαφὰς παρὰ τὸ Σέσκλον ἐπὶ θέσεων, ἃς ὑπέδειξε καὶ νομίμῳ ἀδείᾳ ἐξηρέυνησεν ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις ὁ ἐν Βόλῳ φιλόρχαιος κ. Ἀλέξ. Σαμαρᾶς· ἀλλ' εἰς τὰ ὑποδειχθέντα σημεῖα ὑπῆρχεν ἀσήμαντος τάφος παιδίου καὶ περιέργως ἐγγὺς αὐτοῦ εὐρέθησαν τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα ῥωμαίων αυτοκρατόρων ἀσήμαντα μεθ' ἑνὸς κλειδίου, ἅτινα θὰ εἶχε τις κρύψει ἐπίτηδες πρὸς ἐξαπάτησιν ἀπλουστέρου τινὸς ὅτι ὑπόκειται δῆθεν θησαυρός. Ἐτερον ὑποδειχθὲν σημεῖον εὐρέθη ὅτι ἐνεῖχε τετράγωνον οἰκίσκον, οἷοι πάμπολλοι ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ παρκαλειμένου νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξηρέυνησα τὸ μεταξὺ Σέσκλου καὶ Πιλάφ-Τεπέ ἐπὶ τινος βουνοῦ ὑπάρχον καὶ καλούμενον νῦν «Παλαϊόκαστρον»· τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλης ἀκροπόλεως καὶ μικρᾶς κάτω πόλεως, ἥτοι ἐκ δευτέρου περιδόλου, ἀναλόγου τῶν Ἀμφωνῶν, περὶ ὧν βλ. Πρακτικά 1909 σελ. 166· ἀμφό-

τεροι οἱ περίβολοι ἐποικήθησαν ἐκ μικρῶν λίθων καὶ εἶναι κατα-
κεχωμένοι, μόλις δὲ διακρίνονται· οὕτως ὁ ῥυθμὸς αὐτῶν δὲν δύ-
νεται μὲν ἄνευ σκαφῆς νὰ ἐξακριβωθῇ, φαίνεται ὅμως ὅτι τῆς
ἀρχαϊκῆς περιόδου, καθ' ἃ ὁ τῶν Ἀμφωνῶν νεολιθικῶν τινων
ἀγγείων τμήματα εἶδομεν ἐνιαχοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκρο-
πόλεως ἐρείπια δύο ὀρθογωνίων ἀρχαϊκῶν οἰκοδομημάτων· ἐν τῷ
μείζονι τούτων ὑπάρχει πλᾶξ μετὰ μεγάλου τόρμου ἀδαθοῦς,
οἷον ἐποιοῦν οἱ ἀρμόττοντες κούρους μαρμαρίνους. Ὅτι δ' ἐπ'
ὀλίγον χρόνον κατωκλήθη ἡ πολίχνη αὕτη, ἀποδεικνύει ἡ σπάνις
κεράμων καὶ ἀγγείων.

Οὐ μακρὰν τούτου καὶ παρὰ τὸ φυλακεῖον τῆς στάσεως Λα-
τομείου τοῦ ἐκ Βόλου εἰς Φεράς σιδηροδρόμου, εὑρε κατόπιν ὁ
φύλαξ κνήμην ἀνδριάντος κούρου μαρμαρίνου, μεγέθους τελείου
ἀνθρώπου, καὶ μέγα βάθρον μετὰ δύο κυκλικῶν τόρμων, ἐν οἷς
ἐμφανῶς εἶχόν ποτε ἀρμοσθῇ δύο κοῦροι· ἀνεσκάψαμεν δ' ἐπὶ
μίαν ἡμέραν ἐκεῖ καὶ εὑρομεν πολλὰ τμήματα ἀγγείων τῆς Ζ'-
Ε' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· ἐκ πάντων τούτων εἰκάζομεν ὅτι
ἐκεῖ που ὑπῆρχεν ἀρχαῖκὸν ἱερόν, οὗ τὴν ζήτησιν ἀνεβάλομεν
ἐνεκα τῶν ἐσπαρμένων ἀγρῶν.

Περαιτέρω δὲ βαδίζων τις πρὸς τὰς Φεράς, ὀλίγον μετὰ τὴν
ἔξοδον εἰς τὴν πεδιάδα βλέπει πρὸς δεξιὰν ὑψούμενον βουνόν,
ἐφ' οὗ διακρίνεται μόλις ὡς ζώνη περίβολος, κεκαλυμμένος ὑπὸ
χωμάτων· τὰ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τὰ κάτω πρὸς τὴν πεδιάδα εὐθὺς
ὑπ' αὐτὸν βρῖθουσι νεολιθικῶν ἀγγείων, ἐξ ὧν καθίσταται βέβαιον
ὅτι καὶ ἐνθάδε ὑπῆρξεν ἀρκούντως σημαντικὸς νεολιθικὸς συνοι-
κισμός, ὅστις μετὰ τῶν παρακειμένων ἐν τῇ Φεραϊκῇ πεδιάδι,
οὓς ἀνεγράψαμεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1910 σελ. 229-232, ἀπο-
δεικνύει ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ τὴν εὐθὺς μετ' αὐ-
τὴν χαλκὴν λεγομένην ἦτο πυκνότερα κατοικημένη ἡ πεδιάς
αὕτη, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ Θεσσαλία.

β) Ἐν Ἰωλκῷ.

Τάφος θολωτὸς τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου.

Δυσμικῶς τῆς ἀρχαίας Ἰωλκοῦ, ἥτις κατέχει τὸν νῦν «Κά-

στρο» ἢ «Παλαιὰ» καλούμενον χωματώδη λόφον τοῦ Βόλου, καὶ ἐν θέσει «Πασπαλιᾶ», περὶ τῆς βλ. Πρακτικά 1909 σελ. 159-162, ἐξακολουθήσαντες τὰς ἑκτοτε διακοπείσας ἀνασκαφάς, εὗρομεν πολλοὺς ὀρθογωνίους τάφους ἐπαλλήλους ποικιλιωτάτων χρόνων, ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς περιόδου μέχρι τοῦ τῆς Β' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος διήκοντας, ὧν τινες ἐνεῖχον πωρίνας σορούς· τὰ ἐξ αὐτῶν ὁμῶς εὐρήματα ὑπῆρξαν μικρᾶς σημησίας· εὐρέθησαν ὁμῶς τμήματα λευκῶν ληκύθων, μηνύοντα ἀνατροπὴν τάφων τῆς Ε' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἔτι δὲ τμήματα πορπῶν ἐκ τάφων τῆς Γ' καὶ Ζ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ τούτων πολλοῦ ἀντραπέντων· ἐν γένει δ' ἐν τῇ νεκροταφείῳ τούτῳ πολλοὶ μὲν παλαιότεροι τάφοι εἶχον διαταραχθῆ καὶ ἐν μέρει συληθῇ ὑπὸ τῶν σκαψάντων βόθρους πρὸς ἔνθεσιν ὑστέρων νεκρῶν, ἕτεροι δ' ἐσυλήθησαν νεωστὶ ὑπὸ καλλιεργητῶν, καὶ πλείστοι, συληθέντες, ἐξηφανίσθησαν τὰ πολλὰ διὰ γενομένων πρότινων δεκάδων ἐτῶν μεγάλων ἐκχωματώσεων πρὸς ποίησιν τῆς εἰς Φερὰς δημοσίας ὁδοῦ καὶ ἐκτέλεσιν ὁμοίων δημοσίων ἔργων.

Πικρὰ πάντα ταῦτα ὁμῶς ἐγγύτατα τῆς ἐκχωματώσεως εὗρομεν δύο ἀντιμετώπους τοίχους, ὧν τὸ κατὰ μῆκος πρόσθιον ἡμῖς εἶχε καταστραφῇ κατὰ τὴν προσημειωθεῖσαν ἀποφορὰν χωμάτων· ὑπονοήσαντες δὲ τοῦτο ὡς δρόμον θολωτοῦ τάφου, ἀνεσκάψαμεν ἐκεῖ καὶ εὗρομεν ὄντως ὑπάρχοντα τοιοῦτον τάφον· αἱ καλύπτουσαι τὴν εἴσοδον μεγάλαι πλάκες εἶχον ἀφαιρεθῆ ὑπὸ θραύσεων περὶ πλεῖρως ὑστέρους νεκρούς· διότι μίαν πλάκα κυανολίθου, ὀρυσσομένου καὶ νῦν ἐν Παγασαῖς, μήκους 2·40^μ. εὗρομεν ἐγγὺς τοῦ δρόμου ὡς πλάγιον λίθον τάφου σεσυλημένου· ἐνεῖχε δὲ τό τε περισωθὲν τμήμα τοῦ δρόμου καὶ ἡ εἴσοδος μέχρι τῆς θύρας πληθὺν ὀστέων ἀτάκτων, ἐν οἷς καὶ τινες χαλκικὴ πόρπαι καὶ μικρὰ ἀγγεῖα ἀρχαῖκά· πιθανῶς ἔθαψαν ἐκεῖ μεταγενέστεροι, εὐρόντες ἔτοιμον κτιστὸν βόθρον καὶ ἐνθέντες κεκαυμένην ὀστᾶ νεκρῶν μετὰ μικρῶν κτερισμάτων.

Ἐξω τῆς θόλου καὶ εἰς μικρὸν βάθος εὗρομεν τρεῖς ἐτέρους ὀρθογωνίους τάφους διὰ κοινῶν πλακῶν, περιέχοντας πόρπην, ἀγγεῖα πήλινα ἀσήμαντα καὶ τινὰς κοινὰς ψηφίδας ἀρχαϊκῆς περιόδου· εἶχε δὲ καταπέσει ἡ θόλος ἐνωρίς, παρὰσυσβεῖσα ἐκ

τινος μεγάλης πλημμύρας τοῦ ἐγγύς ποτε ἐντεῦθεν διερχομένου Ἀναύρου, καὶ μόλις ὑπελείφθησαν δύο ἢ τρεῖς δόμοι κατωτάτω, ἐκ μεγάλων ἀξέστων λίθων ἀτέχνως ἐκτισμένοι, οὗ ἕνεκα καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ ὕψους δυσχερῶς ἠδύνατο νὰ ἀντίσχη εἰς τὴν ἐπὶ-
ρειαν τοῦ χρόνου, ὥς ἐπὶ ἀμελῶς καὶ ἐσπευσμένως πεποιτημένης
βάσεως ἐρειδόμενον.

Περιεῖχε δὲ ὁ τάφος οὗτος ἐβδομήκοντα νεκροὺς καὶ πλη-
θὺν πηλίνων ἀγγείων, ὧν ἤδη συνεκολλήσαμεν ἄρτια περὶ τὰ
τετρακόσια· πάντες οἱ νεκροὶ εἶχον κατὰ χώραν· ὅτι ἦσαν
πολεμισταί, ἀποδεικνύουσιν εὖρεθέντα ξίφη, ὀμφαλοὶ ἀσπίδων,
μάχαιραι, τμήματα κρανῶν, ἤλοι τινες χρυσοί, δηλοῦντες χρυ-
σόγηλα (παρὰ τὰ Ὀμηρικὰ ἀργυρόγηλα φάσγανα) ξίφη, δακτύλιοι
χαλκοὶ ἄπλοι καὶ τινες χρυσοί, ὥς κρίκοι, πόρπαι ἐνδυμάτων,
βελῶν τινων ἀκωκαὶ κτ., περὶ ὧν ἔσεται λεπτομερέστερος ὁ λό-
γος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν κατ' αὐτόν, ἔνθα καὶ τὰ ἐξαχόμενα ἐξ αὐ-
τοῦ σημαντικὰ ἱστορικὰ συμπεράσματα θὰ καταγραφῶσιν.

γ') *Ἐν Δημητριάδι.*

1) *Ἦρας ἀρχαῖκὸν ἱερόν· ναὸς Ἀρποκράτους· τὸ θέατρον· τὸ στάδιον· ἀρχαῖκα καὶ Φεραῖκα Παγασαί.*

Ἰπὲρ τὰς πηγὰς τῆς Μπουρμπλήθρας πρὸς Νότον, καὶ εἰς
ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν 100 περίπου μέτρων, ὑπάρχουσιν οἱ πρό-
ποδες τοῦ βουνοῦ τῶν λατομιῶν, ἔνθα διακρίνονται βαθμιῖδες καὶ
δωμάτια, ἐσκαμμένα ἐπὶ τοῦ βράχου· τούτων ὑπέρκειται ἐπίπε-
δος ἔκτασις μικρά, ἔνθα δι' ἀνασκαφῶν ἐδεδαιώσαμεν τὴν ὑπαρ-
ξιν περιδόλου ἱεροῦ τινοῦ ἀρχαῖκου· διότι οἱ λίθοι αὐτοῦ εἶναι
πολυγωνικῶς λελαξευμένοι, καίτοι μόλις ἐνιαχοῦ εἰς ἓνα μόνον
δόμον διετηρήθησαν· ἐντὸς τοῦ περιδόλου τούτου εὗρομεν ἐπι-
γραφὴν ἐπὶ ἀξέστου κοινοῦ μεγάλου λίθου, λέγουσαν δι' ἀρχαῖ-
κῶν γραμμάτων -- ερας δαμό/[σ]ιο[ς], ἥτοι Ἦρας δημόσιος
(ἐνν. ὃ δε ὁ τόπος ἐστίν).

Ἐκ τούτου ἐμφαίνεται ὅτι πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Δημητριά-
δος καὶ πρὸ τῆς κτίσεως τῶν Φεραϊκῶν Παγασῶν, περὶ τὸ 400

π. Χρ. γενομένης, ὁ τόπος οὗτος κατψεκίτο, καὶ κατείχετο βεβαίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Παγασῶν, ὡς πρότερον οὗτός τε καὶ τὰ πέριξ ᾤκειτο κατὰ τε τὴν γεωμετρικὴν καὶ τὴν μυκηναίαν καὶ τὴν χαλκὴν καὶ τὴν νεολιθικὴν περίοδον, ὡς ἐκτίθεμεν λεπτομερῶς καὶ διὰ μικρυρίων ἀρχαίων συγγραφέων ἐν τῇ εἰσγωγῇ τοῦ ἐκτυπούμενου εἰδικοῦ συγγράμματος ἡμῶν «Γραπτὰι Στῆλαι Δημητριάδος-Παγασῶν». Σημειωτέον ὅμως ὅτι δὲν ἡδυνήθημεν νὰ ἐξακριώσωμεν ἐφέτος ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τοῦ περιβάλλου τούτου ἕνεκα τῶν ἐσπαρμένων ἀγρῶν· εὕρομεν ὅμως ἀρχιτεκτονικούς τινας λίθους καὶ τμήματα στηλῶν καὶ θεμέλια οἰκοδομημάτων ἱστορικῶν χρόνων· τμήμα ἐπιγραφῆς ἐπὶ λαξευτοῦ βάθρου μελανολίθου - - - Ν Ο Σ δηλοῖ πιθανῶς [εὐδῆα]μος, ἦτοι ἀνάθεσιν τῇ Ἥρᾳ ἐν τοῖς περὶ τὸ 300 π. Χρ. χρόνοις, καθ' οὓς διετηρεῖτο, ὡς φαίνεται, τὸ ἱερὸν τοῦτο.

Περαιτέρω, βαδίζων τις τὴν εἰς Ἀλμυρὸν ἀμαξιτόν, καὶ διερχόμενος τὴν θέσιν «Δόντια», ἦτοι τὸ ὕδραγωγεῖον τῶν ῥωμαϊκῶν ὀψίμων αὐτοκρατορικῶν χρόνων, συναντᾷ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ εἰς τὰ κράσπεδα τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, ἔσω τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, τυμβοειδὲς ἔπαρμα, ἔνθα, ἀνασκάψαντες, εὕρομεν τοίχους ἐπαλλήλων οἰκοδομημάτων· τὰ τελευταῖα ὑπερκείμενα ἐνεῖχον μικρά τινα βάθρα στηλῶν καὶ πωρολίθους λαξευτοῦς, ἴσως ἐκ τινος μικροῦ ἱεροῦ, κατὰ χώραν ὑποκειμένου, προερχομένους· εὐρέθη καὶ τμήμα πωρίνου κιονοκράνου ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ καὶ πηλίνῃ λεοντοκεφαλῇ, ἔτι δὲ ἀγαλμάτιον μαρμαρίνον ὀρθῆς θεᾶς, κρατούσης παιδίον ἐν τῇ ἀγκάλῃ, καὶ μικρὰ τμήματα στηλῶν· τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ ναοῦ τούτου θὰ ἀπεκομίσθησαν εἰς «Κάστρον» Βόλου κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας.

«Ὅτι δὲ ὁ ναῖσκος οὗτος ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀρποκράτους, καθίσταται πιθανὸν ἐξ εὐρεθέντος ἀετώματος στήλης μετ' ἐπιγραφῆς - - Π Ο Κ Ρ Α Τ - - -, ἐξ ἧς καὶ τὸ μνημονευθὲν ἀγαλμάτιον ἐμφαίνεται ὡς δηλοῦν τὴν Ἰσιν, κρατοῦσαν τὸν Ἀρποκράτη τοῦτον ἢ τὸν Ὄρον. Ἐκτίσθη δὲ ὁ ναὸς οὗτος, ὡς ὁ τοῦ Σχράπιδος, περὶ τὸ 290 π. Χρ., ὀλίγον μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Δημητριάδος. Φέρει δὲ καὶ περίβολον ὁ ναὸς δι' ἀσθενοῦς τοιχαρίου δι' εὐρυτέρων κατ' αὐτὸν ἀνασκαφῶν δύνανται νὰ ἀνευρε-

θῶσιν ἱκανὰ ἀναθήματα, καίτοι τὸ εὐθετον αὐτοῦ παρὰ τὴν ἀμ-
ξιτὸν παρεῖχεν εὐκολίαν τοῖς μεταγενεστέροις πρὸς ἀποφορὰν
τῶν λίθων εἰς Βόλον.

Ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ, ἐξακολουθήσαντες τὰς ἀνασκαφάς, εὗρο-
μεν σφζομένην κατὰ χώραν τὴν πρώτην τάξιν τῶν ἐδωλίων, τὴν
μόνην ὑπολειφθεῖσαν ἐκ τῆς γενομένης ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων,
ιδίως τῶν Βυζαντινῶν, ἀπηνοῦς συλήσεως· ὅτι κατ' αὐτὴν ὑπὴρ-
χον θρόνοι μαρμαρίνοι τῶν ἐπιστήμων, ἀποδεικνύει εὐρεθὲν κό-
σμημα ἀνθεμωτῶν ἐρείσματος τῶν νώτων· εὐρέθησαν δὲ καὶ πολλὰ
τμήματα μαρμαρίνων ἀνδριάντων καὶ τεμαχίδια ὀλίγων ἐπιγρα-
φῶν, ὧν μία φαίνεται ἀγωνιστική· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀναθέσεις ὑπὸ
τῶν συνέδρων τοῦ κοινοῦ τῶν Μαγνήτων εὗρομεν πρότερον ἐκεῖ,
εἰκάζομεν ὅτι παρὰ τὰς γενομένας συλήσεις καὶ καταστραφάς
διατηροῦνται ἔτι ἐν τῷ θεάτρῳ τούτῳ λίαν διαφέροντα εὐρήματα,
ὧν ἕνεκα ἐπιβάλλεται ἡ πλήρης αὐτοῦ ἀνασκαφή, καίπερ ἐργώ-
δης καὶ δαπνηρὰ, τὸ μὲν ὥς ὑπαρχόντων κατὰ τὸ προσηνιον
ἀσθεστοκτίστων μεγάλων οἰκοδομημάτων ῥωμαϊκῶν ἢ βυζαντια-
κῶν χρόνων, τὸ δὲ ὥς κεκαλυμμένης τῆς κονίστρας ὑπὸ βαθέος
καὶ εὐρυτάτου ὄγκου χωμάτων, ὧν καὶ ἡ ἀπόρριψις εἶναι δυσχε-
ρής, παρακειμένης τῆς ἀμαξιοῦ, ἣν πρέπει νὰ διασχίσῃ τις, ἵνα
περαιτέρω ἀποθέσῃ τὰ χώματα ταῦτα.

Ὑπάρχει δὲ Βορείως τοῦ θεάτρου καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ ἐμφανής
ὁ ἐσκαμμένος ἐν σχήματι πετάλου μέγας χῶρος τοῦ σταδίου, οὐ-
τινος μόλις ὑπελείφθησαν ἐρείσματα τινα τῶν ἐδωλίων, ὡς ἀφαι-
ρεθέντων πάντων τῶν τελευταίων τούτων ὑπὸ τῶν μεταγενεστέ-
ρων, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς
ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε ὁ Leake εἶδεν ὁμοίως γυμνὸν τὸν
χῶρον τοῦτον τοῦ σταδίου· κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν τέρμα αὐτοῦ
εὗρομεν τοῖχον λαξευτῶν ὀγκολίθων ἐπ' αὐτοῦ τοῦ αὐλακος τῆς
ἀμαξιοῦ, δι' οὗ κλείεται ὁ χῶρος τοῦ σταδίου· τοῦ δὲ τοίχου
τούτου ἐσώθη τὸ μέσον εἰς μήκος 5-6 μέτρων· ὁ μεσαῖος λίθος
φέρει λαξευτὴν ἐκροήν τῶν ὑδάτων· ἔσω αὐτοῦ εὗρομεν φρέαρ
οὐχὶ κτιστόν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σκληροῦ χόματος ὀρυχθέν, οὐτινος ὁ
καθαρμὸς θὰ ἀποδώσῃ πιθανῶς εὐρήματά τινα.

Διότι παρ' αὐτὸ εὗρομεν τμήματα καλλίστων ἀγγείων πηλί-

νων τῆς Δ'-Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, τεμάχια πηλίνων ἀγαλματίων, κεράμους στέγης καὶ τμήμα πωρίνου κιονοκράνου φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα στοὰ τις καὶ ἴσως μικρὸν ἱερόν, σχετικὸν πρὸς τὸ στάδιον, ἴσως τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἐνταῦθ' αὖτε φέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ὡς διαγωνισθεὶς πρὸς τὸν Κύννον, τὸν βασιλέα τῶν οὐ μακρὰν ἐντεῦθεν κειμένων Ἀμφανῶν, καὶ ὡς νικήσας καὶ φονεύσας αὐτόν. Παράκεινται δὲ κατὰ τὸ ἐνθάδε τέρμα τοῦ σταδίου κτιστοὶ μεταγενέστεροι τάφοι, δεικνύοντες ὅτι κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας εἶχε περιορισθῇ ἡ πόλις τῆς Δημητριάδος τοσοῦτον, ὥστε ὁ χώρος οὗτος νὰ θεωρῆται ὡς ἔξω τῆς περιοχῆς τῆς οἰκουμένης πόλεως κείμενος· ἐκτείνονται δ' ἐντεῦθεν Βορείως οἱ ἀσθεστόκτιστοι οὗτοι καὶ μὴδὲν σχεδὸν ἐνέχοντες τάφοι μέχρι τῶν πηγῶν τῆς Μπουρμπλήθρας καὶ εἶναι πλείστοι ὁρατοὶ κατὰ τὴν διανοιχθεῖσαν ἀμαξιδίον φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι ἐνταῦθα εἶχον θάψαι καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Παγασῶν τῆς γεωμετρικῆς καὶ ἀρχαϊκῆς περιόδου, ἀτειχίστου οὔσης, ἢ κατὰ διαστήματα ἀσθενῶς τετειχισμένης τῆς πόλεως, ἣν περὶ τὸ 400 π. Χρ. μετέθεσαν οἱ Φεραῖοι ἐντεῦθεν εἰς τὰ Νότια ὑψώματα, τειχίσαντες καὶ ἰδρύσαντες τὰς Φεραϊκὰς Παγασάς, ὡς εἵπομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1912 σελ. 216-218.

2) Ἱερόν Παιονικῆς· τύμβοι καὶ συστάδες τάφων παρ' αὐτοῦ
ὁ τάφος τοῦ βασιλέως Δημητρίου.

Ἐξηκολουθήσαμεν δὲ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ κατὰ τὸ ἱερόν τῆς Παιονικῆς, οὗτινος τὴν ὕπαρξιν μαρτυροῦσιν ἄλλα τε ποικίλα εὐρήματα καὶ βομίσκοι καὶ στήλαι ἀναθηματικαὶ ἐπιγεγραμμέναι, περὶ ὧν λεπτομερῶς διέλαβον ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλὰ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ κατὰ χώραν ἔχνη δὲν εὑρομεν οὐδ' ἐφέτος· διότι μεγίστη ἐνθάδε ὑπάρχει ἀνατροπὴ ἕνεκα τῆς συνεχοῦς ταφῆς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Δημητριάδος, ἴσως καὶ πρὸ αὐτῆς, μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων· ταύτης ἕνεκα οἱ ὑποκείμενοι τάφοι διεταράσσοντο καὶ ἀνετρέποντο πολλοῦ φαίνεται

δὲ ὅτι ἐτελέσθη ποτὲ καὶ τὶς ἐπιχωματισμός, ἐξ οὗ ἐσχηματίσθησαν δύο ἢ τρεῖς τύμβοι, ὁ μὲν ἐπὶ τοῦ εἰκαζομένου ἱεροῦ τῆς Πισικράτας, οἱ δὲ συνεχῶς πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι πού τῶν νῦν σφζομένων «Καλυδίων Ἀλυκῶν». Τούτων ἕνεκα ἀπαιτεῖται νὰ τελεσθῇ ἐνταῦθα ἐκτεταμένη καὶ ἐπιμονωτέρα ἐργασία.

Ἀλλὰ κατωρθώσαμεν ἐφέτος νὰ καθορίσωμεν τοὺς εἰς συστιάδας τάφους, οἵτινες ἐποιήθησαν ἐντὸς τετραγώνων ὀμακτίων, κτιστῶν διὰ μικρῶν λίθων, καὶ περιωρίσθησαν Βορείως διὰ κρηπιδωμάτος συνεχοῦς μεγάλων λαξευτῶν πλாகῶν, ἐν αἷς εὗρομεν καὶ τμήματα προγενεστέρων στηλῶν καὶ ὅλας στήλας ἐντετειχισμένας· πολλὰ τοῦ ὅμως ἐξηφανίσθη τὸ κρηπίδωμα ἐκ διανοιχθείσης ὁδοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας πρὸς τὰς Ἀλυκάς καὶ τὰ ὀμακία ἐκ τῆς καλλιέργειας· διετράχθησαν· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐπνεύρομεν καὶ διετηρήσαμεν, ἤρευνήσαμεν δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς τάφους, ὧν τὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ἱκανῶς πλούσια· τὰ ἄριστα τούτων εἶναι δύο χαλκᾶ κάτοπτρα ἄρτια, φέροντα ἀναγλύφους παρυστάσεις, πολυάριθμα πήλινα ἀγαλμάτια, ὧν ἱκανὰ διατηροῦσι νωποτάτας βαφάς, χρυσᾶ τινα συνήθη κοσμήματα, καὶ ἀγγεῖα, ὧν ὑδρία ἀλαθάστρου μεγάλη, καὶ τινες σκύφοι μεγάριοι, φέροντες ἀξιολογωτάτας ἐκτύπους παρυστάσεις. Περὶ τούτων διέλαθον μετὰ πλείονων λεπτομερειῶν ἐν τῇ προεξημένῳ Ἀρχαιολογικῇ Δελτίῳ.

Πρὸς δὲ τούτοις περὶ πάντων τούτων διαλαμβάνομεν ἐκτενῶς ἐν τῇ ἐκτυπουμένῳ ἔτι, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς δυσχερείας καὶ βραδύτητος, ἕνεκεν ἐλλείψεως χρόνου, ἰδιαιτέρῳ συγγράμματι ἡμῶν «Γραπτὰ Στῆλαι Δημητριάδος-Παγασῶν». Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ εὐρεσις μαρμαρίνων κεραμίδων λίαν μεγάλων, ἐν τινι παρκεμένῳ μεσαιωνικῷ κτίσματι, δηλοῖ τὴν ὑπαρξιν ἢ σπουδαίου τινὸς ναοῦ, τῆς Παισικράτας ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἢ μεγάλου ἐπιταφίου μνημείου, ἱδρυμένου ἐν εἵδει Μουσσωλλείου ἐπὶ τοῦ τάφου σπουδαίου τινὸς νεκροῦ· ἀναμένομεν δ' ἐν Δημητριάδι ἀκριβῶς τὸν τάφον τοῦ ἱδρυτοῦ καὶ κτίστου αὐτῆς βασιλεῶς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, οὗτινος, καέντος τοῦ νεκροῦ, τὰ ὅσα ἐκόμισεν ὁ εὐσεδῆς υἱὸς βασιλεὺς Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς εἰς Δημητριάδα, καὶ ἔθαψεν ἐν αὐτῇ, κατὰ τὴν ῥητὴν μνηστεύσαν τοῦ

Πλουτάρχου. Διὸ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξερευνηθῇ εὐρέως καὶ ἐπιμελῶς ἅπας ὁ χώρος οὗτος.

δ'.) Ἐν Φεραῖς.

Οἱ περὶ τὰς Φεράς τύμβοι· ἐπιγραφικὰ εὐρήματα· ναὸς Ἐκάτης
ἢ Διὸς Θανλίου· σημαντικὸν νεκροταφεῖον.

Ἐξερχόμενός τις ἐκ τῶν βουνῶν τοῦ μετὰ τὸ Λατομεῖον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην στάσιν τοῦ ἐκ Βόλου εἰς Φεράς σιδηροδρόμου, γνωστοῦ τύμβου τοῦ Πιλάφ-Τεπέ, συναντᾷ ἐν τῇ πεδιάδι περὶ τῆς εἰς τὸν στιχμὸν Βελεστίνου ἀφίξεως, τρεῖς κωνικούς χωματώδεις τύμβους, ὧν τοὺς δύο ἀνεσκάψαμεν δοκιμαστικῶς τῷ 1907, μὴ δυνηθέντες νὰ ἀγάγωμεν εἰς πέρας τὴν ἀνασκαφὴν διὰ τοὺς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1907 σελ. 153-158 ἐκτεθέντας λόγους· ὅτι ἀμφοτέρω οἱ τύμβοι οὗτοι ἐνέχουσι τάφους, καὶ ὁ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἧτοι τῆς περὶ τὸ 400-350 π. Χρ. περιόδου, καθ' ἣν ἐξίκοντο εἰς μεγίστην ἀκμὴν αἱ Φεραί, θεωρῶ ἀναμφισδῆτητον ἐκ τῆς εὐρεθείσης ἐν τοῖς χώμασιν αὐτῶν λατύπης, ἐκ τοῦ παρὰ τὸν μέγαν τύμβον ἀποκαλυφθέντος ἡρώου καὶ ἐκ τοῦ κτιστοῦ ἄξονος τοῦ ἐλάσσονος τύμβου, περὶ ὧν διέλαθον ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ἔ. ἀ.

Ἄλλ' ἡ περάτωσις τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐξερευνήσεως αὐτῶν δὲν κατωρθώθη ἀτυχῶς ἄχρι τοῦδε, παρὰ πάσας τὰς προσπάθειάς μου· τοῦναντίον δὲ τὸν μεταξὺ τῶν δύο τούτων εὕρισκόμενον τρίτον τύμβον, κοινῶς «Ἀγιωργίτικη Μαγοῦλα» καλούμενον, ὡς κείμενον παρὰ τὸ χωρίον «Ἅγιος Γεώργιος», ἀνεσκάψαμεν ἐφέτος δαπάναις τοῦ ἐν Βόλῳ φιλαρχαίου κ. Ἀλεξίου Σαμαρᾶ, λαθόντος τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν· τομὴ τετράγωνος ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἤχθη εἰς βάθος ἕξ περίπου μέτρων, καθ' ὃ ἀνευρίσκοντο ἐν τοῖς χώμασι κεραμίδων καὶ ἀγγείων τμήματα· ἄλλ' ὁ εἰρημένος, θεωρῶν ὅτι δὲν θὰ εὐρεθῇ τι ἐν τῷ τύμβῳ, παρήτησε τὴν περαιτέρω ἔρευναν πρὸς τὴν συμβουλήν μου τοῦ νὰ ἐξαντλήσῃ τὸ ζήτημα μέχρι τῆς εὐρέσεως τοῦλάχιστον τοῦ φυσικοῦ

καὶ παρθένου ἐδάφους, ὁπότε θὰ ἐσχηματίζετο σχεδὸν βεβαίως-
της ὅτι δὲν ὑπάρχει τάφος.

Ἐξηρευνήσαμεν δὲ καὶ τινὰ κατὰ τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν
προειρημένων τριῶν τύμβων, παρὰ τὴν βατὴν ὁδὸν σημεία, καὶ
εὔρομεν πολλοὺς τάφους πτωχοὺς μεταγενεστέρων χρόνων, ὧν
εἷς εἶχεν ὥς πῶμα πλάκκᾳ μεγάλην, πλήρη ἀπελευθερωτικῶν
πράξεων ἐν Θεσσαλικῇ διαλέκτῳ· οὐ μακρὰν αὐτῆς εὐρέθη στήλη
ἀκέραιος μεγίστη, λίγουσα ἄνω εἰς ἀνθέμιον καὶ φέρουσα ἐπι-
γραφὴν Διονύσιος Παμφίλου Λαρισαῖος, καὶ ἑτέρα ἐλάστων εἰς
τμήματα, ἔχουσα ἐπιγραφὴν Μαχάτις Φασάνδρειος· εἷς τῶν εὐ-
ρεθέντων κοινῶν τάφων ἦτο ἀσβεστόκτιστος καὶ ἐνεῖχεν ὑάλινά
τινα ἀγγεῖα ἀσήμαντα· ἔκειτο δὲ εἰς μέγα βάθος, ἐξ οὗ εἰκάζο-
μεν ὅτι κατὰ τὴν πρὸς τὰ σημεία ταῦτα Φεραϊκὴν πεδιάδα ἐτε-
λέσθη φύσει ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου λίαν βαθεῖα γενικὴ ἐπί-
χωσις, ὑπερβαίνουσα τὰ δύο μέτρα ἐν διαστήματι χιλιετηρίδος·
τὴν δὲ ὑπαρξὶν νεκροταφείου ἐνταῦθα βεβαιοῦσι ταῦτά τε τὰ εὐ-
ρεθέντα καὶ οἱ τύμβοι καὶ ἡ διερχομένη ἀσφαλῶς ἐντεῦθεν πε-
δινὴ ἀρχαία λεωφόρος, ἡ ἄγουσα ἐκ Φερῶν, ἐπὶ τι διάστημα
κοινῇ, εἰς Βοιόην καὶ Δημητριάδα· διὸ ἐπιβάλλεται ἡ κατὰ τὰς
θέσεις ταύτας ἐξερεύνησις.

Ἀνεσκάψαμεν δὲ δαπάναις τοῦ προειρημένου καὶ τὴν κα-
λουμένην «Σουβλιρὴν Μαγούλαν», ἥτις κεῖται κατὰ τὸ μέσον
που τῆς ἐκ Βελεστίνου εἰς Γκερλὶ ὁδοῦ· ἐν τοῖς χώμασιν αὐτῆς
εὐρέθησαν θραύσματα ἀγγείων τῆς νεολιθικῆς περιόδου, βεβαι-
οῦντα τὴν ἐκεῖ που πλησίον ὑπαρξὶν νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ·
ἤχθη δὲ τάφος ἐπ' αὐτοῦ κατὰ μῆκος ἀκτίνος καὶ εἰς βάθος,
λαμβανόμενον κατὰ τὸν ἄξονα, ἐξ καὶ ἡμίσεος μέτρων· ἀλλὰ
καὶ ἐν αὐτῇ ὁ λαθὼν τὴν ἄδειαν ἀπήλπισε καὶ παρήτησε τὴν
ἐργασίαν, καθ' ἃ ἐπὶ τῆς «Ἀγιοργίτικης Μαγούλας», καίτοι τὰ
μὲν χώματα διήκουσιν ἔτι ὄντα φορητά, λόγον δὲ ἄλλον, εἰ μὴ
τάφου ἐπισήμου, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὁ τύμβος οὗτος, κείμενος
ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ Φερῶν εἰς Λάρισαν παρὰ
τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους.

Ἐξερεύνησα δὲ διὰ μικρῶν σκαφῶν τὰ κατὰ τὴν Δυσμικτὴν
ἑξοδὸν ἀπὸ τοῦ τεύχους τῶν ἀρχαίων Φερῶν σημεία, ἐκατέρω-

θεν τῆς νῦν ἀγούσης ἐκ Βελεστίνου εἰς Γκερλί βατῆς ὁδοῦ καὶ κατὰ τὸν νῦν καλούμενον χεῖμαρρον « Μαχαλόρρεμα », εἰς οὗ τὴν δεξιάν ὁχθὴν ἀνευρίσκονται πλεῖστα χαλκῶματα, ἰδίως ἀρχαῖκαί πόρπαι, ψηφίδες, ζωάρια χαλκᾶ κττ., προερχόμενα ἐκ χωμάτων ἀπερριμμένων κατὰ τὴν Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, ὁπότε βεβαίως θὰ ἐπεσκευάσθη ἡ ἀνιδρύθη παλαιότερος ναὸς τοῦ Διὸς Θαυλίου ἢ τῆς Ἐκάτης· διότι ἐκεῖ που εἶχομεν εὑρεῖ στήλην, φέρουσαν τὴν ἀνάθεσιν ταύτην καὶ μεγάλους πωρίνους σπονδύλους, ἠύλακωμένους, φέροντας καὶ ἐπένδυσιν λεπτοῦ σκληροτάτου μαρμαροκονιάματος, περὶ ὧν βλ. Πρακτικά 1907 σελ. 160-161.

Ὑπεράνω δὲ τοῦ ἐκεῖ μνημονευθέντος σημείου εὑρομεν παρερριμμένους ὑπὸ τὸ νῦν ἔδαφος εἰς μικρὸν βάθος καὶ ἐτέρους μεγάλους σπονδύλους, τμήματα γεισωμάτων καὶ ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τμήμα ἀναγλύφου ἐξ ἀνιθήκτος ἢ ζωοφόρου ναοῦ καὶ τεμάχιον μικροῦ ἐνδεδυσμένου μαρμαρίνου ἀνδριάντος· ἐκ τούτων εἰκάζομεν ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ χώρου κεῖται μέγας καὶ σπουδαῖος ναός, οἷος ὑπῆρχε καὶ ἀναφέρεται τῆς Ἐκάτης ἐν Φεραῖς, οὗτινος ἡ ἀνασκαφὴ ἐπιβάλλεται ταχεῖα· διότι καὶ τὸ κοίτασμα τῶν ἀρχαϊκῶν χαλκωμάτων ἐνταῦθα παράκειται καὶ ἐπίχωσις μεγάλη ἔχει τελεσθῇ ἐκ τῆς καθόδου τῶν χωμάτων τῶν ὑπερκειμένων γηλόφων, ἥς ἕνεκα καθίσταται βέβαιον ὅτι δὲν ἐξηφανίσθη ἐντελῶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὁ ναός, οὐδὲ ἀπεκομίσθησαν τὰ βαθέως κείμενα μέλη αὐτοῦ καὶ λοιπὰ ἀνιθήματα. Πρὸς τοῦτοις πρόκειται νὰ ταμῇ ὁ χώρος οὗτος, ἵνα διέλθῃ ἢ εἰς Τρίκαλα - Ἰωάννινα γραμμὴ τοῦ σιδηροδρόμου, ὥς ἐδεδαιώθημεν, ἰδόντες τὸ διάγραμμα τῆς ἐπιστήμου μελέτης.

Ὀλίγον δὲ περαιτέρω τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχουσι κατεσπαρμένα βάθρα καὶ τμήματα ἐπιτυμβίων στηλῶν καὶ πλάκες τάφων, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ὅτι μέγα νεκροταφεῖον ὑπόκειται ἐνταῦθα, ὅντων πρὸς ταφὴν λίαν εὐθέτων τῶν σκληροῦ χρώματος γηλόφων τούτων· ἐὰν δὲ τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, καθ' ἣν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἡγεμονίας τῶν Φερῶν ἐθάπτοντο πολυτελῶς καὶ οἱ στρατιῶται ἔτι, θὰ θεωρήσῃ λίαν ἀξίαν τοῦ κόπου τὴν κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξερευνήσιν πρὸς εὑρεσιν συ-

στάδος τάφων κατὰ τὸ σύστημα τῶν προμνημονευθέντων παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Παισικράτας ἐν Δημητριάδι. Ἀναγράφομεν δὲ τὰς θέσεις ταύτας χάριν τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων, ἵνα ἐξερευνησῶσιν αὐτάς, οὐχὶ διότι ἡμεῖς δὲν ἔσχομεν τὴν πρὸς τοῦτο θέλησιν καὶ δύνανμιν ἢ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ἀλλὰ διότι εὖρομεν ἀντιγινώσκον παρὰ τῷ Ἀρχαιολογικῷ Συμβούλει, περὶ ἧς προεῖπομεν ἄνωτέρω. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ γεωργοὶ διαγινώσκουσι διὰ τοῦ ἀρότρου τὰς πλάκας τῶν πωματίων τῶν κατὰ τὴν θέσιν ταύτην τάφων, σημειοῦσιν αὐτάς, καὶ νύκτωρ κρύφα διανοίγουσιν ὅσους δύνανται, καὶ συλῶσιν αὐτούς.

Εἶδομεν δ' ἐκεῖ ἕνα τῶν καλῶν ὀρθογωνίων τάφων, ἄρτι σεσυλημένον, κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἡμῶν ἐννοεῖται· ἔφερε μεγάλην πλάκην ὡς ὑπόστρωμα καὶ τέσσαρας ὀρθὰς πλάκας μαρμαρίνας ἐπιμελῶς λελαξευμένας, φερούσας ἐγχαράκτους κίονας μετὰ κιονοκράνων κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν, πλουσιώτατα βεδαμμένους· ἀλλ' αἱ βραχὺ ἐγένοντο ἐκ τῶν βροχῶν τοῦ χειμῶνος τὰ πολλὰ ἐξίτηλοι καὶ μόλις ἵχνη αὐτῶν εὖρομεν, μεταδάντες ἐν καιρῷ καὶ ἐξαγαγόντες αὐτάς· νῦν δ' εὖρηνται αὐταὶ ἐν τῷ Μουσείῳ Βόλου. Ἀνεσκάψαμεν δ' ἐγγὺς μετὰ τοῦ γυμνασιάρχου Βόλου κ. Ἰω. Γιαννικάκη, λαθόντος πίστεωσιν ὀλίγων δεκαδράχμων, καὶ εὖρομεν πολλοὺς σεσυλημένους τάφους, ὧν εἰς εἶχε ποιηθῆ διὰ πηλίνης μεγάλης σοροῦ, ἕτεροι δὲ διὰ πωρίνων· εἶχον δὲ οὗτοι πώματ' αὐτὰ μονόλιθ' ἐπιμελῶς λελαξευμένα· ἐκ τούτων κατέστη ἐμφανὲς ὅτι ἀπὸ πολλῶν δεκάδων, ἴσως καὶ ἑκατοντάδων ἐτῶν, ἐσυλῶντο ἐνταῦθα οἱ διὰ τοῦ ἀρότρου συναντώμενοι τάφοι, γυμνωθέντες σὺν τῷ χρόνῳ ἐκ τῶν πολλῶν ἐπικειμένων χωμάτων ἕνεκα τοῦ πρανοῦς τοῦ ἐδάφους· εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι βραχύτερον ὑπόκεινται ἕτεροι ἀσύλητοι.

ε'.) Ἐν Σκοτούσῃ, Τρίκῃ, Κραννῶνι.

- 1) Πιθανὴ θέσις τοῦ ἐπιγραφικοῦ ἀρχείου Σκοτούσσης·
τὸ Ἀσκληπιεῖον Τρίκης.

Μεταδαιόντες εἰς Φάρσαλον, καὶ διελθόντες παρὰ τὴν Σκο-

τοῦσσαν, ἀνεσκάψαμεν ἐπὶ τινας ὥρας δι' ἐνὸς ἐργάτου ἐπὶ τινος σημείου τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς, ἔνθα ὑπενοήσαμεν ὅτι θὰ ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν τῆς πολιούχου θεότητος, ὅπου βεβαίως ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα τῆς πόλεως, καθ' ἃ ἐν τῇ τῶν Γόννων, Φθιωτίδων Θηβῶν, Χυρετιῶν καὶ λοιπῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας ἐν γένει ὄντως δ' εὗρομεν ἐντὸς ὀλίγης ὥρας τμήμα ψηφίσματος τῶν ἀρχῶν τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, τμήματα πηλίνου ἀγαλματίου θεᾶς καὶ δύο χαλκᾶ νομίσματα· ἐλπίζομεν λοιπὸν ὅτι μετ' οὗ πολὺν χρόνον θὰ ἀποφασίσῃ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία νὰ ἐνεργήσωμεν ἀνασκαφὰς ἐν τῇ σπουδαιοτάτῃ ταύτῃ πόλει, μετὰ βεβαιότητος εὐρέσεως σημαντικῶν ἀρχαίων, μάλιστα τοῦ ἐπιγραφικοῦ αὐτῆς ἀρχείου, ὅπερ ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχῃ κατὰ χώραν ἐντὸς εὐρισκομένων ἐκεῖ μεταγενεστέρων πτωχῶν κτισμάτων ἐκ ξηροτοίχων· διότι δὲν ἀπεκομίσθησαν ἐκεῖθεν πολλοὶ λαξευτοὶ λίθοι, μὴ κειμένης ἐγγὺς πόλεως τινος ἢ κόμης τῶν ὑστέρων χρόνων σπουδαίας, μηδὲ ὑπαρχούσης σπάνιος λίθων, τῶν δὲ κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων περιορισθέντων εἰς τὴν ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν διάνοιξιν τάφων μόνον.

Τὰ δὲ παρὰ τὴν ἀρχαίαν Σκοτοῦσσαν νεώτερα καὶ σημερινὰ χωρία Ἀἰθαλί, Ἀλχανί, Ἀρνκουτλί, Δουδλατάν, Καραμπκιράμ, Σουπλί κττ. ἐνέχουσιν ἐν ταῖς ἐπιστάσεσιν καὶ ταῖς οἰκίαις ἱκανὰς ἐπιγραφάς, ὡς ἐμάθομεν, καὶ δὴ ἐν μὲν Ἀἰθαλί, οἰκία Τσεπερλῇ λέγεται ὑπάρχουσα ὡς βαθμὶς στήλη, ἐφ' ἧς διακρίνονται γράμματα ΚΡΑΝΝΟΥΝ - - -, ἴσως ψήφισμα, σχετικὸν πρὸς τὴν Κραννῶνα· ἐν τῇ ἐπιστάσει Ἀλχανί ἀναφέρονται ὑπάρχουσαι ἐπιγραφαί, συναχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου Φιλίππου· ἐν Δουδλατάν, οἰκία Νικ. Ἀγγελούσου, πλᾶξ μετὰ γραμμάτων ΣΑΤΥΡΟΣ ΑΜΦΙΩ - - -, ἐν Σουπλί κορμὸς ἀνδριάντος μαρμαρίνου, ἐντετειχισμένος εἰς τὸν σταυλὸν τῆς ἐπιστάσεως, μεταξὺ δὲ αὐτοῦ καὶ Ἀρνκουτλί ὅτι ὑπάρχει ἐρειπιῶν, ἔνθα ἀνευρίσκονται πῆλινα ἀγαλμάτια, τμήματα χαλκωμάτων, νομίσματα κττ., βεβαίως σπουδαίου τινὸς ἱεροῦ ἀναθήματος· διὸ μάλιστα ἐκεῖ δεόν νὰ ἐρευνηθῇ ὁ τόπος. Ἐπίσης μνημονεύουσιν οἱ ποιμένες ὅτι παρὰ τὸ ἀρχαῖον τεῖχος ὑπάρχει κρύπτη κτιστή, εἰς ἣν εἰσέρχεται τις διὰ μαρμαρίνης κλίμακος δυσεξιχνιάστου.

Εἰς δὲ τὴν *Τρίκκαν* μετέβημεν, ἵνα ἴδωμεν κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν τόπον, ἐγγὺς τοῦ Πηγειοῦ καὶ τοῦ χωρίου «Μισδάνι» κείμενον, ἐνθα ὁ Ν. Κοντὸς ἐδῆλου ὑπαρξιν καὶ δι' αὐτοφίας γνῶσιν κατακεχωμένου θολωτοῦ κτίσματος. Ἡ θέσις καλεῖται νῦν «Μαρμαρᾶς» καὶ διαφαίνεται κατ' αὐτὴν ἐκτεταμένος ταπεινὸς λόφος, ἥτοι «μχοῦλα», ἐν ᾗ εἶδομεν τμήματα ἀγγείων τῆς νεολιθικῆς περιόδου, μετ' αὐτῶν δ' ἕτερα τῆς ἱστορικῆς περιόδου καὶ μικροὺς λίθους πτωχῶν κτισμάτων παλαιότερου χωρίου, ὧν τινα ἀσβεστόκτιστα ὑπῆρχον ὅμως καὶ τμήματα πύρων καὶ κονιαμάτων, οἷα δύνανται τις νὰ ἀναμένη ἐκ τάφων θαλαμοειδῶν Μακεδονικῶν, ἥτοι «καμαρωτῶν»· ἐγγύτατα τούτων λέγεται ὑπὸ τῶν ἐκεῖ γερόντων ὑπάρχουσα πρὸ γενεᾶς κρήνη, ἣτις ὅμως κατεχώθη ὑπὸ τοῦ χρόνου· εἶδομεν καὶ σκαφὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς πρὸς ἀνεύρεσιν λαξευτῆς μεγάλῃς πλακός· ὁ δὲ προειρημένος βεβαιοῖ ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ εὔρε πρὸ 50ετίας περίπου εἰς βάθος δύο μέτρων «θολογυριστὸν» οἰκοδόμημα μετὰ θύρας κεκλεισμένης, ἅτινα ἐπέδειξε τῷ υἱῷ. Κατὰ ταῦτα θεωρῶ εὐλογον νὰ ἐνεργηθῇ ἐνταῦθα δοκιμαστικὴ τις μικρὰ ἔρευνα· διότι καὶ ἄλλοι γέροντες τοῦ Μισδανίου διηγοῦνται ὅτι εὑρέθη ἐκεῖ πρὸ πολλοῦ πλᾶξ μαρμαρίνη πλήρης γραμμάτων, ἣτις καὶ ἐκτίσθη που ἐν τῷ τοίχῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ *Τρίκκῃ* ἐμάθομεν ὅτι ὑπῆρχέ τις παλαιὸς «Τεκές», ἥτοι Τουρκικὸν μοναστήριον, ὃν κατέχει νῦν ἡ οἰκία Βεϊκογλου· ἐκεῖ λέγουσιν οἱ γέροντες ὅτι εἶδον πολλὰς μαρμαρίνας πλάκας πλήρεις ἑλληνικῶν γραμμάτων «κεφαλαίων»· ὧν τως δ' ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ εἶχον εὑρεθῇ αἱ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ τὸ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα, ἅτινα τῷ 1906 ἐκομίσαντες εἰς Βόλον. Μελετήσαντες δὲ καὶ τὰς θέσεις τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ περιελθόντες τὰ κατ' αὐτὴν καὶ τὴν ἀκρόπολιν, κατελήξαμεν εἰς τὴν ὑπόνοιαν τοῦ ὅτι τὸ περίφημον *Ἀσκληπιεῖον* δὲν ἔκειτο ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἔσκαψεν ὁ κ. Π. Καστριώτης, καὶ ὅπου εὔρεν ἀρχαῖον τι ἀνάγλυμμα, ὅπερ πιθανώτατα εἶναι μέρος τοῦ ἀρχαίου τείχους ἢ τινος πύργου αὐτοῦ, ἀλλὰ μακρὰν ἐκεῖθεν καὶ ὑψηλότερον εἰς τὰ πρὸς τὸν Ἀθηαῖον κράσπεδα τῆς ἀκροπόλεως, παρὰ τὴν ἐκεῖ κτιζομένην τότε ἐκκλησίαν· διότι εἶδο-

μεν ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοίτης τοῦ Ληθίου καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ, ἔνθα καὶ πηγὴ τις παλαιᾶς χρήσεως ὑπάρχει, τμήματα κιδίων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ ἐν γένει εὖθετον σημεῖον πρὸς ποίησιν ναοῦ, ξενόνων, θεραπευτηρίων καὶ ὁμοίων κτισμάτων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ. Διὸ θεωροῦμεν ἀνγκυχιωτάτην τὴν ἐκεῖ ἐκτέλεσιν δοκιμαστικῶν ἀνασκαφῶν μετὰ πλείστων ἐλπίδων ἐπιτυχίας.

3) Τύμβος ἡμίσκαπτος παρὰ τὴν Λάρισαν· ναὸς Ἀπόλλωνος Τεμπλείου παρὰ τὴν Κραννῶνα· ἡ σημασία τῆς ἑπωνυμίας αὐτοῦ· ναὸς Ἀσκληπιοῦ καὶ δικασικὸν ψήφισμα Κραννῶνος· τὰ ἔρεπια αὐτῆς· τὸ θέατρον· ἱερὸν Ἡλίου· τὸ ἀνάκτορον καὶ οἱ τάφοι τῶν Σκοπαδῶν.

Τὴν δὲ ἀγλκόκαρπον πατρίδα τῶν Σκοπαδῶν Κραννῶνα τὸ τρίτον ἐπεσκέφθημεν ἐφέτος, ἀφορμὴν λαβόντες παρὰ τοῦ ἐν Λαρίσῃ ἀμαξοπηγοῦ Γιαννικοπούλλου, ὑποδείξαντος πρὸς ἰδιωτικὴν ἀνασκαφὴν λόφον τινὰ παρὰ τὸ νῦν χωρίον Ταουσάνην, τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Κραννῶνος, καὶ λαβόντες τὴν πρὸς τοῦτο ὑπουργικὴν ἀδειαν, ἵνα ἐπιδείξῃ ἡμῖν τοῦτον καὶ ἀνασκάψωμεν δαπάναις αὐτοῦ· ἀλλ' ὄντος τοῦ λόφου φυσικοῦ, ἡμποδίσαμεν τὴν ματαιοπονίαν, ἀφ' οὗ μετέβημεν ἐκεῖσε. Ἐξερχόμενός τις τῆς Λαρίσης καὶ βαδίζων ἐπὶ τῆς εἰς Καρδίτσαν ἡμιτελοῦς ἀμαξίτου, συναντᾷ εἰς δέκα περίπου λεπτῶν τῆς ὥρας ἀπόστασιν, ἐγγύτατα καὶ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, τύμβον, οὗ τὸ ἥμισυ ἀνέσκαψαν πρὸ ἑτῶν οἱ ἐργολάβοι, ἵνα ρίψωσι τὰ χῶματα πρὸς σχηματισμὸν τῆς ἀμαξίτου· κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπάρχει ἐν αὐτῷ σπουδαῖος ὀρθογώνιος τάφος, ὃν δὲν ἡδυνήθησαν γὰ ἀνεύρωσιν οἱ προειρημένοι, ὥς βαθύτερον τῆς γενομένης ἐκχωματώσεως κείμενον.

Περαιτέρω βαδίζει τις ἐφ' ἱκανὰς ὥρας ἐπὶ παναθλίᾳς ὁδοῦ, σχεδὸν ἀδιαδάτου μετὰ βροχὴν, ἕνεκα τοῦ σχηματιζομένου μέλκνος πηλοῦ, λίαν μὲν ὀλισθηροῦ, ἀλλ' ἐνδεικτικοῦ τῆς εὐφορίας τοῦ τόπου· φθάσαντες δ' ἐν Ταουσάνῃ, χωρίῳ κειμένῳ μεταξὺ Κραννῶνος καὶ Ἀτραγος, ἐγγύτερον πρὸς τὴν πρώτην ἀρχαίαν

πόλιν, εὖρομεν σπόνδυλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῆς καὶ πολλὰς πλάκας ἀρχαίας ἐντετειχισμένας, ἐν τινὶ δὲ οἰκίᾳ πλάκα φέρουσαν ἀπελευθερωτικὴν ἐπιγραφὴν, ἀποτριβεῖσαν τὰ πολλὰ, ἥς πέντε στίχοι δύνανται νὰ ἀναγνωσθῶσιν· ἐκομίσθη δὲ αὕτη, ὡς λέγουσιν, ἐκ τῆς ὑπερκειμένης τοῦ χωρίου κρήνης, ἐν ᾗ πολλοὶ ὑπάρχουσιν ἀρχαῖοι λίθοι, ὡς καὶ ἐν τῷ καέντι οἰκῆματι τοῦ ἐπιστάτου, κοινῶς «ἐπιστάσις» ἢ «κονακίω» καλουμένη· ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα ταῦτα ἐκομίσθησαν πρὸ ἐτῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Κρανωνῶνος, ἐξ ἧς πάντα τὰ ἐγγὺς πεδινὰ χωρὶα ἐξεφόρουσαν λίθους, ὧν πολλοὺς μετεκόμιζον καὶ μέχρι Λαρίσης πρὸς πώλησιν· διότι καὶ εἰς ἄλλα χωρὶα εὖρομεν ὁμοίους λίθους, ἐμάθομεν δὲ ὅτι ἐν «Τσουρμακλί» ὑπάρχει καὶ μαρμαρίνη κεφαλὴ, ἐντετειχισμένη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ζαρκινοῦ.

Ὑπέρκειται δὲ τῆς Ταουσάνης θέσις, καλουμένη «Μαννεροῦ» ἢ «Μάννα Νεροῦ», ἥτοι πηγὴ ὕδατος, κειμένη ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς εἰς ἕτερον χωρίον, τὴν «Καρλίγκαν» ὁδοῦ· παρὰ τὴν πηγὴν ὑπάρχει λόφος, φέρων θραύσματα γεωμετρικῶν ἀγγείων, κεραμίδας καὶ ὑπόλοιπα Βυζαντιανῶν ἀσβεστοκτίστων οἰκημάτων· εὖρομεν δ' ἐκεῖ καὶ τινὰ γειτώματα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἢ κατὰ χώραν κειμένου, ἢ οὐχὶ μακρὰν πρὸς τὴν Κρανωνῶν· ὅτι δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἀνῆκε τῷ Ἀπόλλωνι *Τεμπείῃ*, μαρτυρεῖ στήλη ἀναθηματικὴ, ἐνταῦθα μὲν εὑρεθεῖσα, εἰς Ταουσάνην δὲ κομισθεῖσα ὑπὸ τινος χωρικοῦ πρὸς χρῆσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ· τὰ γράμματα αὐτῆς, ἣν ἐκομίσαμεν εἰς Λάρισαν, εἶναι ἐνιαχοῦ ἐφθαρμένα, ἀλλ' ἐξάγεται σαφῶς ἐξ αὐτῶν ἡ ἀνάθεσις τῷ Ἀπλῶνι *Τεμπείᾳ* ὑπὸ τινος γυναικὸς ὡς ἐλευθέρια.

Ἑρμηνευτέον δὲ τὴν λέξιν «ἐλευθέρια» οὐχὶ ὡς δηλοῦσαν ἀπελευθέρωσιν δούλης, ἀλλ' ὡς ἀνάθεσιν εὐτυχῶς τεκούσης ἀστῆς· ἐξ αὐτῆς φαίνεται τῆς παλαιᾶς χρήσεως μετεδόθη καὶ ὑπάρχει νῦν παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ἡ εὐχὴ πρὸς ἐγκύους γυναῖκας «καλὴ λευτερίᾳ» καὶ αἱ ὅμοιαι, ὡς καὶ τὸ ῥῆμα «ἐλευτερώθηκε», ἥτοι ἔτεκεν εὐτυχῶς, καὶ ἡ ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν λατρεία τοῦ «Ἀγίου Ἐλευθερίου». Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐτέρα ἐπιγραφὴ ὁμοία, ἀνήκουσα τῇ Φαλάννῃ (οὐχὶ τῇ Γυρτώνῃ, ὡς ἐν IG IX² 1034 ἐκτίθεται), καὶ λέγουσα «Ἀπλῶνι *Τεμπείᾳ* | Ἀισχυλῆς Σατύ-

ροι | ἐλευθέρια», δι' ἧς δηλοῦται ὅτι καὶ ἐν ἄλλαις Θεσσαλικάῃς πόλεσιν ἐλατρεύετο ὁ Ἀπόλλων Τεμπεΐτης ὑπὸ ἰδιό-τητα μαιευτικήν, ὅφ' ἦν καὶ ἀντικατεστήθη νῦν διὰ τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου. Ἡ δ' ἐπωνυμία Τεμπεΐτης προέκυψεν ἐμφανῶς ἐκ τοῦ συμβέδη-κότος τῆς διὰ ῥήξεως τῶν Τεμπῶν ἐξόδου εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Πηγείου καὶ ἐλευθερώσεως οὕτως ἐκ τῶν πλημμυρούντων ὑδάτων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἀνακουφίσεως δὲ τῶν κατοίκων· οὕτω λοιπὸν οἱ Θεσσαλοὶ οὐ μόνον διетήρησαν ἐκ παλαιάτων χρόνων τὴν ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου τούτου καὶ σπουδαίου φαινομένου, ὅπερ καὶ γεωλογικῶς εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ καὶ προσφυῶς παρω-μοίωσαν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, εἰκονίσαντες τὸ γεγονός καὶ τὸ σχῆμα τῶν Τεμπῶν πρὸς τὰς τικτούσας γυναῖκας.

Ἐμάθομεν δὲ ὅτι περαιτέρω πρὸς τὴν Κραννῶνα, καὶ ὃν ἐν θέσει «Χατζηασμάκι» νῦν καλουμένη, ἐπὶ τῶν συνόρων Τκου-σάνης καὶ Χατζηγλάρ, ὑπάρχει ὕψωμά τι πλήρες λαξευτῶν μαρ-μάρων καὶ τμημάτων ἀρχιτεκτονικῶν ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ· μὴ δυνηθέντες ὅμως τότε ἡμεῖς, λόγῳ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, νὰ διαδῶμεν τὴν τελευτωδὴν πεδιάδα ἐκείθεν, ἀπεστελλάμεν κατό-πιν ἀνθρώπους, οἵτινες οὐ μόνον ἐδεδαίωσαν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μοὶ ἐκόμισαν πλάκα, περιέχουσαν σπουδαιότατον δικαστικὸν ψή-φισμα, 22 στίχων σφισμένων, τοῦ τύπου τῶν ἐν Γόννοις, ὅπερ κατέθηκεν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Συλλογῇ Λαρίσης, καὶ ὅπερ ἀνα-φέρει νὰν Ἀσκληπιοῦ, ἔνθα εἶχεν ἀνατεθῇ τὸ ψήφισμα· ἐκ τῶν γνωστῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κραννῶνος μανθάνομεν ὅτι ἀνετίθεντο ψηφίσματα «ἐν τῷ ἱερὸν τῆς Ἀθάνας» καὶ «ἐν τῷ Ἀσκληπι-εῖον» καὶ «ἄκρουν ἐν τοῖς ἱαρουτοῖς» IG IX² 460· 461 a. b.

Προκύπτει ὁμως τὸ ἐρώτημα, ἂν τὸ ἱερόν, ἔνθα εὑρέθη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ψήφισμα, εἶναι τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἢ μήπως μετα-γενέστερόν τι, εἰς οὗ τὴν κτίσιν ἐγένετο χρήσις ἀρχαιοτέρων λα-ξευτῶν καὶ ἐπιγεγραμμένων λίθων, ὧν καὶ πολλοὶ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ· τὸ ζήτημα δύναται νὰ λύσῃ μικρά-τις σκαφή. Ἡ ἀνὰ τὰ ἐρέπια ὅμως τῆς Κραννῶνος περιήγησίς μου, μοὶ παρέσχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὸ «Ἀσκληπιεῖον» αὐτῆς ἔκειτο εἰς τὰ πρὸς τὸ Χατζηγλάρ κρᾶσπεδα τῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα ὑπάρχουσιν ἐγγὺς πηγὰς ὕδατος, περὶ ὧν ἔσται ὁ λόγος,

καὶ ἐκκλησίᾳ μετὰ περιβόλου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ποιηθεῖσα ἐξ ὕλικου ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ νανοῦ ἐπὶ τοῦ προσταφίου αὐτῆς ὑπάρχει ἐντετειχισμένη ἢ γνωστὴ ἀνάθεσις τῇ Ἠλίῳ ἐν IG IX² 161, ἐξ ἧς θὰ ὑπέθετέ τις ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ναὸς τοῦ θεοῦ τοῦτου· ἀλλὰ μόνον βωμὸν τινα ἢ μικρὸν ἱερὸν ὑπονοητέον· διότι ὀπισθεν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχει θέσις κοίλη, οἷαν θὰ ἀνέμενέ τις ἐκ κατακεχωμένου ἀρχαίου θεάτρου, ὅπερ φαίνεται μετὰ τοῦ ἐπισήμου ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν συνεχείᾳ κείμενον.

Ἡ δὲ ὅλη ἀρχαία πόλις Κραννῶν ἔχει προσόμοιον σχηματισμὸν καὶ ἔκφρασιν, οἷα αἱ Φεραί· διακρίνεται δὴλα δὴ ὑπὲρ τὴν μνημονευθεῖσαν ἐκκλησίαν «μαγούλα», ἥτοι μέγας λόφος ὑψηλὸς τῆς χαλκῆς περιόδου, μεμονωμένος καὶ αὐτοτελής, οὗ ὑπέρκειται ἕτερος ὑψηλότερος καὶ μείζων, συνδεόμενος Νοτοδυσμικῶς μεθ' ὑψώματος ἀκκονίστου, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὰ μὲν τὴν ἀκρόπολιν, τὸ δὲ τὴν κάτω πόλιν τῆς μυκηνηζίας καὶ γεωμετρικῆς περιόδου· ἅπαντα ταῦτα κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἀπετέλεσαν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Κραννῶνος, ἐκταθείσης τῆς κάτω πόλεως ταπεινότερον ἐν τῇ πεδιάδι, ὀπίθεν μάλιστα ἐπὶ αἰῶνας μέχρι σήμερον ἐξάγουσι λίθους τοῦ τείχους οἱ χωρικοὶ καὶ εἰδικοὶ λατόμοι· ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὑψίστης ἀκροπόλεως ὑπάρχει γεωδαιτικὸν σημεῖον τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς χαρτογραφίας καὶ μεγάλη τάφος παρ' αὐτό, νεωστὶ ἀνοιχθεῖσα πρὸς ἀποφορὰν λίθων, ὡς φαίνεται, καὶ «στρεμματισμὸν» τοῦ χώρου πρὸς καλλιεργίαν· ἐνταῦθα διακρίνονται καὶ λίθοι οἰκοδομήματος σπουδαίου, οἷον ἀναμένομεν κατὰ τὴν κορυφὴν ταύτην τὸ περίφημον ἀνάκτορον τῶν Σκοπαδῶν· σημαντικὸν ἐπίσης ἀρχαῖον κτίσμα ἔκειτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχαϊκῆς κάτω πόλεως, ἥτοι ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὑψώματος τῆς ἱστορικῆς ἀκροπόλεως, ὅπερ ἴσως ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὅπισθεν δὲ τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης ἀκροπόλεως ὑπάρχουσι πέντε τύμβοι, ὧν ὁ μέγιστος φέρει τάφρον νεωτέρων τυμωρύχων, ἀσθενῇ ὁμως καὶ μὴ τυχοῦσαν τοῦ ὑποκειμένου τάφου· ἕτεροι τέσσαρες τύμβοι διακρίνονται Νοτανατολικῶς τῆς ἀκροπόλεως ταύτης, περαιτέρω δὲ πρὸς τὸ χωρίον «Δοξαρά» ἄλλοι διεσπαρμένοι· ἅπαντες οὗτοι καὶ τινες μὲντοι διαφαινόμενοι θεωρῶ

ἀναμφισδήτητον ὅτι περιέχουσι τάφους, τοὺς πλείστους τῶν μελῶν τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν φιλοτέχνων Σκοπαδῶν εἶναι δὲ ἀπαραίτητον νὰ ἀνασκαφῶσιν οὗτοι, πρὶν προλάβωσιν οἱ τυμβωρύχοι καὶ ἀνατρέψωσιν αὐτούς, ὄντος δυσφυλάκτου καὶ ἐρήμου τοῦ μέρους ἐκείνου· πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀπαλλοτριώσεως τοῦ χώρου δι' ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν μετέδωκεν ἐκεῖσε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1907 μετὰ τῆς νομίμου ἐπιτροπείας, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν Π. Καβδαδίου, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Τσουντα, τοῦ νομομηχανικοῦ καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ ἐν Λαρίσῃ νομάρχου, οἵτινες ἐνέκριναν τὴν ἐκτέλεσιν· ἐδημοσιεύθη μάλιστα καὶ ἡ νόμιμος πρὸς τοῦτο προκήρυξις· ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, θὰ ἐπισπεύσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ προταθέντος ἔργου, ὄντος τῶν σπουδαιωτάτων ἐν Θεσσαλίᾳ. Διότι ἐσχάτως ἐμάθομεν ὅτι ἐκεῖ που εὗρον οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Τσουρμακλὶ Γκολιέμης καὶ Γάτσιος ἀποθήκην μεγάλων πύθων καὶ «θολογυριστὸν» οἰκοδόμημα ὑπόγειον, ἃπερ κατέχωσαν πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ ἐδάφους.

Ὑπάρχει δὲ Δυσμικῶς τῆς ἀκροπόλεως δαψιλεστάτη πηγὴ, ἐφ' ἧς ἔχουσι κτισθῇ ἀρχαῖοι λαξευτοὶ ὀγκόλιθοι καὶ λεία ἐξεργασμένα μάρμαρα· τύτης ὑπέρκειται δευτέρα πηγὴ ἐλάσσων· τούτων Δυσμικώτερον εὔρηται τρίτη πηγὴ, ἣν σήμερον καλοῦσιν οἱ κάτοικοι «Διμονέρι», ἥτοι «Δαιμονέρι», ὃ ἐστὶ «Δαιμονονέρι», ὕδωρ δαιμόνιον, θαυμασιον· διότι νομίζουσιν ὅτι ὁ ὅπως δῆποτε πυρέσσων, ἐὰν βρέξῃ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν διὰ τοῦ ὕδατος τούτου, θεραπεύεται· αὕτη λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ἐν Κραννῶνι πηγὴ, ἣν ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὡς ἔχουσιν περιέργους ἰδιότητας· τὸ χωρίον τοῦ Πλινίου δὲν ἔχομεν πρόχειρον, ὡς ἀπὸ μνήμης γράφοντες περὶ αὐτοῦ.

Περὶ ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ λίθων ἐπιγεγραμμένων ἔμαθον ὅτι ἐν μὲν τῷ χωρίῳ Χατζηλάρ, ἐν τῇ ἐπιστάσι· ἡ «κονακίῳ», ἀπεκρύβη πύθος καὶ ἐν αὐτῇ ἀγαλμάτιον εὐμέγεθες, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γεωργοῦ Ἡλίου ἔχει ἐπιστρωθῇ που ἐπιγεγραμμένη πλάξ, ἐν δὲ Τσουρμακλὶ ὅτι ἐν τῷ φρέατι τοῦ Χαραλ. Θουμαγιώτου ὑπάρχει «πέτρα μὲ πατημασιὰς καὶ γράμματα», ἥτοι βάθρον χαλκοῦ ἀγάλματος ἐπιγεγραμμένον. — Βαδίζων δὲ τις

ἐκ Χατζηλάρ εἰς Λάρισαν, συναντᾷ μετὰ τὸ χωρίον τοῦτο πολυάριθμα κατεσπαρμένα μέλη ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐν οἷς σπόνδυλοι καὶ τμήματα ἐπιστυλίου, οἷα συχνάκις συναντῶμεν ἐπὶ παλαιῶν Τουρκικῶν νεκροταφείων, εἰλημμένα ἐξ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἐρειπίων· ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἀξία ἐρεῦνης, ὡς καὶ ἐτέρα περαιτέρω παρὰ τὸ χωρίον Χασάν-Γατάρ, ἐνθα διακρίνεται τεχνιτὸς λοφίσκος ἐπὶ τῆς λοφοσειρᾶς τοῦ χωρίου· πλησιάζοντες δ' ἐγγὺς τῆς Λαρίσης παρὰ τὴν θέσιν «Σιῦτη», ἢ *Παλαιοχώρα*, διεκρίναμεν ἐγγὺς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀνεφγμένους ἀρχαίους τάφους, ἐξ ὧν εἰκάζομεν ὅτι ἐκεῖ που ὑπάρχει ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον τῶν ἀρχαίων Λαρισίων.

ς'.) *Ἐν Μητροπόλει Θεσσαλιώτιδος (1).*

*Τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας πόλεως· οἱ κατ' αὐτὰ τάφοι
ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης Καστίνας.*

Περὶ δὲ τὸ τέρμα τοῦ ἔτους τούτου μετέβημεν εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν Καρδίτσαν χωρίον Παλαιόκαστρον, προσκλήσει τοῦ ἀστυνόμου, ἵνα ἴδωμεν εὑρεθέντα τάφον· ἔκειτο δὲ οὗτος εἰς ἀποστασιν ὀλίγων μέτρων ἔξω τοῦ τεύχους τῆς πεδιάδος ἐν θέσει «Τρόχαλο» κοινῶς καλουμένῃ, μεταξὺ τοῦ εἰρημένου καὶ τοῦ χωρίου «Φράγκου»· τὸ ὄνομα τῆς θέσεως προήλθεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχαίων τειχῶν, ὧν οἱ λίθοι διασειόμενοι καὶ θραυόμενοι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐσχημάτισαν μικρόν τι ὕψωμα· ὁ δὲ τάφος εἶχε ποιηθῆ διὰ πλακῶν λαξευτῶν, ἡρμοσμένων ἐπιμελῶς καὶ συγκρατουμένων διὰ σιδηρῶν γόμφων, καὶ ἐνεῖχε λίθους καὶ τμήματα κεραμίδων τοῦ τεύχους, ἦτο δὲ πλήρης χωμάτων καὶ ἐν ἀταξίᾳ· εἶχεν ἄρα συληθῆ πρὸ πολλοῦ· πρόχειροι δοκιμαί, διὰ λαστῶν γενόμεναι ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἀπέδειξαν τὴν ὑπαρξιν καὶ

(1) Ὑνεκα τῶν δύο ἐν Θεσσαλίᾳ *Μητροπόλεων*, ὧν καὶ ἡ ἐτέρα ἀνεγνωρίσθη ἤδη (βλ. *Πρακτικά* 1914 σελ. 177-179), πρέκυψε σύγχυσις τοῦ τίνι τετραρχίᾳ ἀνήκεν ἑκατέρα· ἐπειδὴ ἡ ἐλάσσων ἀνήκε τῇ Περγαμῖδι ἢ τῇ Ἑσπαιώτιδι, ἡ μείζων αὕτη δύναται ἀσφαλῶς νὰ ὀριοθῇ ὡς ἀνήκουσα τῇ Θεσσαλιώτιδι.

ἄλλων τάφων ἐν τοῖς ἀγροῖς τοῦ Πέτρου Καρκαλέτσι, καὶ Νικολάου Παγώνη, ὧν ἡ ἔρευνα δὲν ἦτο δυνατὴ ἐν μέσῳ χειμῶνι.

Ἐξηκριβώθη ὁμῶς ἡ κατεύθυνσις τοῦ ἀρχαίου τείχους ἐν τῇ πεδιάδι, ὅπερ, καίτοι πολλαχοῦ ἐξηφανίσθη πρὸς ἀποφορὰν τῶν λίθων, καὶ εἶναι πανταχοῦ κατακεχωμένον, διακρίνεται ἐπὶ μακρὸν διάστημα πρὸς τε τὴν διεύθυνσιν ταύτην καὶ παρὰ τὸν διερχόμενον ποταμὸν κατὰ τὴν ἀντίθετον καὶ παρὰ τοὺς ἀγρούς τοῦ ἱερέως Θεοδώρου Πουλίου, ἔνθα κάμπτεται κυκλωτερώς καὶ περικλείει τὸν χώρον τῆς πόλεως· οὕτως ἄρα οἱ πολῦτιμοι εὗρεθέντες ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ σημείῳ τάφοι, περὶ ὧν εἴπομεν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1909 σελ. 171 καὶ 1911 σελ. 337-343, οἵτινες ἔχουσι καὶ κτιστὴν περιοχὴν κατὰ δωμάτια, οἷαν οἱ προμνημονευθέντες τῆς Δημητριάδος παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Πασικράτας, εὗρηγται ἐπίσης εὐθὺς ἔξω τῶν τειχῶν καὶ νῦν δύνανται νὰ διαγνωσθῶσι διὰ τῶν δωματίων.

Ἀνήρχετο δ' ἐκ τῆς πεδιάδος, ἧς ἱκανῶς εὐρὺν χώρον κατελάμβανεν ἡ ἀρχαία πόλις, τὸ τεῖχος εἰς τὰ ὑπερκείμενα ὄρη λίαν ὑψηλὰ, καθ' ἃ τὸ τῆς Δημητριάδος· ἡ ἀκρόπολις ἄρα τῆς Μητροπόλεως ἔκειτο οὐχὶ ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ νῦν χωρίου ὑψώματι, ἔνθα ὁ μύλος, ἀλλὰ λίαν ὑψηλότερον κατὰ τὴν θέσιν «Στεφάνη», ἣτις μάλιστα πασῶν πρέπει νὰ ἐξερευνηθῇ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως· ἡμεῖς δὲν ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνέλθωμεν ἕως ἐκεῖ. Οὐχ ἦττον δὲ καὶ ὁ ἡδὴ πρότερον καθορισθεὶς ὑπ' ἐμοῦ περίφημος ναὸς τῆς *Ἀφροδίτης Κασνίας*, περὶ οὗ προείπομεν, δεόν νὰ ἐξερευνηθῇ ἐν τοῖς μάλιστα πάντων ἀρχαίοις μνημείοις τῆς Θεσσαλίας· διότι παρὰ πᾶσαν τὴν ἀπὸ αἰώνων τελεσθεῖσαν ἀποφορὰν λίθων ἐξ αὐτοῦ ὑπάρχει ἔτι ἱκανὴ ἐπίχωσις καὶ σημεῖα σαφεῖ τοῦ διαγράμματος αὐτοῦ, ἔτι δὲ πολλὰ βεβαίως ἀναθήματα, ἀφ' οὗ καὶ ὅλον ἄγαλμα μαρμαρινόν τῆς θεᾶς εὗρέθη ἐκεῖ καὶ χαλκοῦ ἀνδριάντος κεφαλὴ, ὑπερτέρα τοῦ τελείου ἀνδρικοῦ μεγέθους, καὶ ἄλλα μικρότερα ἀρχαία, καὶ ταῦτα ἄνευ ἀνασκαφῆς, ἀλλὰ δι' ἀπλῆς ἀναξέστεως τοῦ ἐδάφους, ὅπερ κατέχεται ὑπὸ «καπνοτοπιῶν» καὶ εἶναι εὐθετον πρὸς σκαφὴν νῦν, ὅποτε μόλις ἤρξαντο κτιζόμενοι οἰκίσκοι καλλιεργητῶν.

ξ') Ἐν τῷ Μουσείῳ Βόλου.

Ἀνιδρύουσιν στηλῶν ἐν τῇ Β' αἰθούσῃ καὶ ἐν τῷ προδόμῳ.

Κατὰ δὲ τοὺς δύο τελευταίους μῆνας τοῦδε τοῦ ἔτους ἡτχο-
λήθημεν εἰς τὴν ἀνιδρύσιν τῶν γραπτῶν στηλῶν ἐν τῷ Μουσείῳ
Βόλου· τὰς τέως ἰδρυμένους ἐν τῇ Β' αἰθούσῃ στήλας συνεπλη-
ρώσαμεν, ἀποκαθηλώσαντες, καὶ ἐπνιδρύσαμεν διὰ περιχειρετῶν
κοχλίων, κατὰ τὸ ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1912 σελ. 228 ἐκτεθὲν
σύστημα οὕτως, ὥστε νὰ καθίσταται εὐχερὴς ἡ ἀφίρεσις αὐτῶν
πρὸς καθαρμόν, ἀντιγραφὴν καὶ συντήρησιν· μετῃλλάξαμεν δὲ
καὶ τὴν θέσιν πολλῶν κατ' ἀνalogίαν τῆς διατηρήσεως τῶν χρω-
μάτων καὶ ὡς πρὸς τὸ πληρέστερον ἢ ἀτελέστερον προσπίπτον
φῶς. Ὑπολείπεται ὅμως πρὸς περάτωσιν τοῦ ἔργου ὁ προσθήκων
καθαρμὸς τῶν στηλῶν τούτων ἀπὸ τῶν ἐπιχειμένων χρωμάτων
καὶ ἡ δέουσα βαφὴ τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης.

Ἐν δὲ τῷ προδόμῳ ἰδρύσαμεν πολλὰς τῶν μεγάλων στη-
λῶν καὶ μαρμαρίνων ὀρόφων, καὶ ἀναπρεστίσαμεν ὅλον ἐπιτά-
φιον μνημεῖον τῆς Δημητριάδος· περὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀνε-
κοινώσαμεν ἤδη τὰ δέοντα ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ τοῦ
1915, ἐγράψαμεν δὲ λεπτομερῶς καὶ ἐν τῷ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολο-
γικῆς Ἐταιρείας ἐκτυπούμένῳ ἰδιαιτέρῳ ἡμῶν συγγράμματι ὑπὸ
τὴν ἐπιγραφὴν «Γραπτὰ Στήλαι Δημητριάδος-Παγασῶν»· τοῦ-
του ἕνεκα παραλείπομεν τὴν ἐνθάδε ἔκθεσιν περὶ τούτων· ση-
μειωτέον ὅμως ὅτι τὰς στήλας, ἃς ἀνιδρύσαμεν ἐν τῷ προδόμῳ
τούτῳ, ἐκκαθρίσαμεν καὶ ἐστεροχρωμήσαμεν, πρὸς περάτωσιν
δὲ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἔργου ὑπελείφθη ἡ ποίησις ὑαλοφράκτων
θηκῶν καὶ ἡ προσθήκουσα βαφὴ τῶν τοίχων.

Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1915 ἐξηκολουθήσαμεν τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ
ἀνασκαφάς, ἐρεῦνας καὶ ὁμοίας ἐργασίας μέχρι τῶν μέσων τοῦ
μηνὸς Σεπτεμβρίου, ὅποτε, κηρυχθείσης ἐπιστρατεύσεως, μετέ-
βημεν εἰς Ναύπλιον, ἔνθα ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσχοληθῶ-
μεν ἐπὶ τινι χρόνῳ καὶ εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας παρὰ τὰ
κυριώδη στρατιωτικὰ ἡμῶν ἔργα· τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνα-
σκαφῶν καὶ ἐρευνῶν τούτων ἔχουσι συντόμως ὧδε :

1915.— Α'. ΘΕΣΣΑΛΙΑ

α') Ἐν Δημητριάδι.

- 1) *Νεκροταφεῖον καὶ τύμβοι λατινῶν παρὰ τὸν Γ' πύργον· ἀξιόλογα εὐρήματα ἐξ αὐτοῦ· τὰ κατὰ τὴν πεδιάδα τείχη τῶν Φεραϊκῶν Παγασῶν· παλαιαὶ κλοπαὶ κτερισμάτων καὶ δεῖκται τάφων.*

Ἀναζητοῦντες ἐφέτος τὸ ἐπίσημον νεκροταφεῖον τῶν Δημητρίων, ἐν ᾧ θὰ ἀνευρίσκομεν πλουσίους τάφους, οἷους ἐνδεκνύουσι πολλὰ τῶν εὐρεθεῖσων γραπτῶν ἐπιτυμίδων στηλῶν καὶ πολλὰ τῶν ἐπιταφίων μνημείων, ἀνεσκάψαμεν ἀριστερὰ τῆς εἰς Ἀλμυρὸν ἀμμοῖτις, ἐπὶ τῶν Δυσμικῶν κρασπέδων τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀγρίου Ἡλίου, ἐγγύτατα τοῦ Γ' πύργου, τοῦ ἐνέχοντος γραπτὰς στήλας, περὶ οὗ βλ. *Πρακτικά* 1912 σελ. 175-189. Τὰ ἐντεῦθεν εὐρήματα ὑπῆρξαν μὲν ἱκανῶς σημαντικά, δὲν ἐπλήρουν ὅμως τὰς προσδοκίας τοῦ ἀναμενομένου, ὥς ἐλέχθη, νεκροταφεῖου. Διότι ὀλίγοι μόνον τάφοι εὐρέθησαν, καὶ οὗτοι οὐχὶ κατὰ τινα σαφῆ συστάδα, ἀλλὰ μᾶλλον μονήρεις καὶ κατεσπαρμένοι, πολλοχοῦ δὲ τετραγυμένοι ὑπὸ μεσαιωνικῶν κτισμάτων καὶ τάφων, εὐτελῶν ἀμφοτέρων.

Τὰ τοιχάρια δὴλα δὴ δωματίων τινῶν, δι' ὧν περιωρίζοντο τάφοι, διεσταύρωσαν ἕτερα μεταγενεστέρων οἰκίσκων, ἐξ ὧν καὶ τάφοι τινὲς ἀνετράπησαν· διότι εὗρομεν εἰς μικρὸν βάθος τμήματα πηλίνων ἀγαλματίων, ἐν οἷς Ἔρωρς, ἐποχοῦμενος ἐπὶ τράγου. Ἀδιατάρακτον ὅμως μέιναντα κατὰ τύχην, εὗρομεν τάφον ἐντὸς δωματίου εὐτελοῦς τοιχαρίου δύο δόμων· τὸ πῶμα αὐτοῦ, ἐκ πλακὸς κυανολίθου, ἔκειτο εἰς βάθος 0.50-1.00 μ. ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπικλινοῦς ἐδάφους· ἐνεῖχε δὲ ὅσα δύο θεθαμμένων γυναικῶν, νεαρᾶς καὶ ὀρίμου· ἡ νεᾶνις φαίνεται βέβαιον ὅτι ἐτάφη πρώτη· διότι τὰ ὅσα αὐτῆς παρέκειντο σεσωρευμένα παρὰ τοὺς πόδας τῆς ἐν τάξει θεθαμμένης ὀρίμου, τῆς μητρὸς αὐτῆς εὐλόγως· ἐνεῖχε δὲ ὁ τάφος ὀραῖον πήλινον ἀγαλμάτιον γυναικὸς

ἀκέραιον, ἕτερον εἰς τμήματα, δύο χρυσᾶ ἐνώτια, ἓνα χρυσοῦν δακτύλιον μετὰ σφενδόνης λίθου ἀγλύφου ἡμιπολυτίμου, ἐν χρυσοῦν ἐνώτιον εἰς σχῆμα περιστρεφῶς καὶ τινὰ φυλλάρια χρυσᾶ.

Περαιτέρω εὑρομεν μαρμαρίνην κυλινδρικήν θήκην, ἐνέχουσαν ὅστ᾽ ἀκέντος νεκροῦ, καὶ βόθρον μικρόν, ἐστεγασμένον διὰ πλακῶς κυανολίθου, ἐνέχοντα ὅστ᾽ παιδίου ἀκέντος, καὶ μικρόν στέφανον χρυσοῦν, κατὰ μέμησιν κλαδίσκου καὶ φύλλων πεποιημένον, μετὰ παρακλειμένης σιδηρᾶς στλεγγίδος. Ἡ τε θήκη καὶ ὁ βόθρος εἶχον ποιηθῆ ἐντὸς τῶν παχυτάτων τοίχων ὀρθογωνίου μεγάλου οἰκοδομήματος, ὅπερ ἐξηκρίθωσα διὰ σκαφῆς ὅτι ἦτο πύργος τῶν Φεραϊκῶν Παγασῶν, φέρων προβολὴν πρὸς Βορρᾶν, ὅστις εἶχε καταρριφθῆ μετὰ τοῦ ἀνερχομένου πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ Ἀγίου Ἡλίας καὶ τοῦ πρὸς τὴν πεδιάδα κατὰ τὸ νῦν «Λιγαρόρρεμα» ἐκτεινομένου τείχους, ἵνα οἱ λίθοι χρησιμεύσῃσιν ὡς γόμωσις τοῦ τείχους καὶ τῶν πύργων τῆς Δημητριάδος, ἢ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν κατασκευὴν ὑπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ βασιλέως Δημητρίου, ἢ κατὰ τὴν ἐπαύξησιν τοῦ Ι' πύργου, γενομένην κατὰ τὸ 169 π. Χ. ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ βασιλέως Περσέως, ἢ κατ' ἀμφοτέρας.

Παρά δὲ τὸν τάφον τῶν δύο γυναικῶν, περὶ οὗ προεΐπομεν, εὑρομεν ἔξω τοῦ θωματίου δύο τάφους γυμνοῦς, ἥτοι ἄνευ πλαγιῶν πλακῶν καὶ ἄνευ υποστρώματος, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ σκληροῦ ἐδάφους ποιηθέντας, ὧν ὁ εἷς μόνον ἔφερεν ὡς πῶμα πολλὰς πλάκας εὐτελοῦς κυανολίθου· ἔκειντο δ' ἐπάλληλοι, ἥτοι τὸ πῶμα τοῦ ἑνὸς ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόστρωμα τοῦ ἑτέρου, καὶ ἀνῆκον ἐμφανῶς εἰς συζύγους, ὧν ὁ ἀνὴρ ἀπέθανε πρῶτος· διότι ἐν τῇ τάφῳ αὐτοῦ εὐρέθησαν δύο μολύβδινα πυξίδες καὶ τινὰ ἀσήμαντα πήλινα ἀγγεῖα, ἐν δὲ τῇ ὑπερκειμένῃ εὐρέθη ζευγὸς χρυσῶν ἐνωτίων, καταληγόντων εἰς λεοντοκεφαλᾶς, καὶ τι πλακοειδὲς χρυσοῦν ἔλασμα μετ' ἐκτύπου πτηνοῦ.

Βορείότερον δὲ καὶ εἰς μικρὰν ἀπὸ τούτων ἀπόστασιν εὑρομεν εἰς βάθος 2 μ. πῶμα τάφου, λίαν ἐπιμελῶς ἡρμοσμένον τεττάρων μαρμαρίνων πλακῶν καὶ πέμπτῃς ὡς υποστρώματος· ὁ τέλειος πωματισμὸς ἡμπόδιζε τὴν εἰσροὴν ὑδάτων καὶ χωμάτων εἰς τὰ ἔσω τοῦ τάφου· καὶ ὅμως κτέρισμα δὲν ἐνείχεν οὐ-

δὲν λόγου ἄξιον ὁ τάφος οὗτος, πλὴν εὐτελῶν πηλίνων λύχνων, χαλκῶν τινων βελονῶν καὶ ἐνὸς περιέργου στεφανοειδοῦς πλέγματος ἐκ ξύλου καλαμοειδοῦς λεπτοῦ· ὑπῆρχον δ' ἐν αὐτῷ δύο νεκροὶ ὠρίμου ἡλικίας, ὧν τοῦ ἐνὸς τὰ ὀστέα εἶχον σωρευθῆ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἑτέρου. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατασκευὴ ὑποδηλοὶ ἀνθρώπους εὐπόρους, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ ἐκτελέσαντες τὴν ταφὴν τοῦ δευτέρου νεκροῦ ἄνθρωποι ὑπεξήρσαν τὰ πολυτιμότερα τῶν κτερισμάτων τοῦ προτέρου ἢ ἀμφοτέρων, διαφυγόντες τὴν προσοχὴν τῶν οἰκείων.

Ὅτι δὲ τοιαῦται κλοπαὶ ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν νεκροθαπτῶν αὐτῶν, θεωρῶ ἀναμφύβολον· διότι πολλάκις ἐν ἀρίστοις τάφοις καὶ ὅλως ἀδικταράκτοις εὐρίσκομεν ἑλληνῇ κτερίσματα, ἥτοι ἐν μόνον ἐνώτιον, ἢ φύλλα χρυσοῦ ἐλάσσονα τῶν ἐπὶ τοῦ ξυλίνου ἢ μεταλλικοῦ σκελετοῦ τοῦ στεφάνου ὑπαρχουσῶν μικρῶν ὀπῶν, ἢ δακτυλίους ἄνευ σφενδόνης ἢ τανάπαλιν, πολλάκις δὲ ὅλως ἐλλείποντα τὰ ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἀναμενόμενα κτερίσματα, καὶ αὐτὰ τὰ νομίσματα συχνότατα μὴ ὑπάρχοντα. Ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον συμβεβηκός, βεβαίον· ἢ ἐπιμελεστάτη ἡμῶν ἔρευνα, μάλιστα δὲ ἡ ἑλλειψὶς χωμάτων ἐκ τάφων καλλίστων, ἐν αἷς τὰ εὐρήματά εἰσιν ἐμφανῆ.

Ὅτι δὲ ἀνθρωπίνως συνέδκινον τοιαῦται ὑπεξαίρεσεις ὑπὸ τῶν νεκροθαπτῶν κατ' αὐτὴν τὴν ταφὴν, βεβαίον· τὸ νῦν τελοῦμενον, ὅπερ καὶ αὐτὸς εἶδον ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ, παρakoλουθῶν τῷ ἐμῷ ἀοιδίμῳ πάππῳ Νικολάῳ, ἱερεὶ ὄντι, κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας· πολλάκις δὴλον ὅτι μετὰ τὴν ἐνθεσιν τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ βόθρῳ καὶ τὴν ἐπιτάφιον εὐχὴν τοῦ ἱερέως καὶ τὴν ρίψιν ὀρακὸς χώματος ἐπ' αὐτοῦ, ἀποσυρομένων ἐν κοπετοῖς τῶν οἰκείων, κατερχόμενοι οἱ νεκροθάπται πρὸς διευθέτησιν τῆς σοροῦ, ὑψήρουν, ὑπεγείροντες τὸ πῶμα αὐτῆς, τὰ ὑποδήματα ἢ ὅ τι ἕτερον ἡδύναντο ἐν τάχει, πολλάκις μετατοπίζοντες τὸ πῶμα πρὸς ἀφαίρεσιν ἐνδύματος οὕτως, ὥστε καὶ ἡ σιγῶν, ὑπολυομένου τοῦ δεσμοῦ, κατήρχετο, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκ τοῦ ταρχιμοῦ διηνοίγοντο· συνέδῃ δὲ καὶ τότε· νεκρόν τινα, καλῶς ἐνδεδυμένον, καὶ ὅψε τὴν δελλὴν τxfέντα, ἐκάλυψεν οἱ νεκροθάπται ἐπίτηδες λίαν ἀτελῶς, ἵνα τὴν ἐπομένην ἀφαιρέσωσι τὰ καινουργῇ ἐνδύ-

ματα αὐτοῦ· προλαδὼν ὅμως τὴν νύκτα χοῖρος, γνωστοῦ παροίκου, ἔφαγε πολὺ τοῦ σώματος καὶ κατερράκωσε τὰ ἐνδύματα. Ἐκ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων καταφαίνεται ὅτι οἱ πολλὰ καὶ πολύτιμα ἐντιθέντες μετὰ τῶν νεκρῶν ἐν τοῖς τάφοις ἀρχαῖοι Ἑλληνες, προτειχόν τὸν νοῦν κατὰ τὴν ταφήν, καὶ ἐπεμελοῦντο τῆς ἀσφαλείας, οἱ δὲ μὴ πράττοντες τοῦτο μετὰ πάσης ὀξύτητος, ἐξηπατῶντο ὑπὸ τῶν νεκροθαπτῶν, ὑφαιρουμένων τινῶν ἢ πάντων τῶν λόγου ἀξίων κτερισμάτων.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐβεβαιώσαμεν τὴν ὑπαρξίν δεικτῶν καθ' ἅπαντας σχεδὸν τοὺς ἀρχαίους τάφους τῆς Δημητριάδος· εἶναι δὲ οὗτοι διττοί· τὸ μὲν μικρὰ πλᾶξ κυκλωθείθου, ἐμπεπηγμένη στερρῶς καὶ διὰ λιθκρίων συγκρατουμένη ὀλίγον ὑπὸ τὸ νῦν ἔδαφος ἀνωτάτω, ἢ τὸ ἥμισυ ὑπὲρ αὐτὸ πολλακίς, καὶ ἑτέρα ὑπ' αὐτὴν ὁμοίως βαθύτερον, τὸ δὲ ὀλίγον ὑπὲρ τὸ πῶμα, ἢ ὑπὲρ τὸ καλύπτον τὸν νεκρὸν χῶμα, ἐν τοῖς ἄνευ πώματος τάφοις, στάμνος εὐτελής, κεχωμένη πλᾶγιως, καὶ μικρὸν ὅμοιον ἀγγεῖον, ἐπίτηδες τεθραυσμένον, ὅπερ πολλακίς εὕρισκεται ὀλίγον ὑπὸ τὸ νῦν ἔδαφος ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ τάφου· τὰ δύο τελευταῖα, μάλιστα τὸ τεθραυσμένον ἀγγεῖον, δὲν ἐλλείπουσιν ἐξ οὐδενὸς τάφου οὕτως, ὥστε οἱ ἔμπειροι τῶν ἐργατῶν, καθοδηγηθέντες διὰ τῆς παρτηρήσεως καὶ μελέτης τῶν φαινομένων, ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν τμημάτων αὐτοῦ βεβαιοῦσιν ὅτι οὐ μακρὰν ὑπόκειται ὁ τάφος.

Ἦσαν δὲ χρήσιμοι οἱ δεῖκται οὗτοι τοῖς οἰκείοις, ἵνα εὐχερῶς ἀνευρίσκωσι τοὺς τάφους καὶ θάπτωσι καὶ ἑτέρους νεκροὺς ἐν αὐτοῖς, μάλιστα οἱ οὐχὶ πλούσιοι, ἀλλ' οὐδὲ πτωχοί· διότι ἀμφοτέραι αἱ τάξεις αὗται ἔθιπον ἐφάπαξ ἕκαστον οἶκεῖον, οἱ μὲν βαθύτατα διανοίγοντες βόθρον, ἰδιαιτέρον δι' ἕκαστον μέλος καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων, οἱ δὲ πτωχοὶ οὐχὶ βυθέως, ἀλλ' ἐντὸς κεραμίδων μεγάλων, ἐνθα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐντεθῶσιν ἕτεροι, τῶν λοιπῶν μελῶν θηπτομένων ὁμοίως, ἢ ἄνευ κεραμίδων ἐν γυμνοῖς τάφοις, ἦτοι ἐν ἀπλοῖς βόθροις, ὡς σήμερον γενικῶς σχεδὸν συμβαίνει, ἐγγὺς τῶν λοιπῶν προγενεστέρων νεκρῶν, σφαιριζομένων πάντων διὰ τῶν δύο ἢ τῆς μιᾶς τῶν ἐμπεπηγμένων πλᾶκῶν, περὶ ὧν προείπομεν. ἵνα γινώσκηται ἀκριβῶς ἡ θέσις

καὶ τελῶνται τὰ μετὰ τὴν ταφὴν νόμιμα, ἤτοι σπονδαὶ κττ., ἐπὶ τῶν τάφων.

Ἵπάρχουσι δ' ἔσω τῶν τειχῶν καὶ ἐγγὺς τοῦ μνημονευθέντος Γ' πύργου τρεῖς τύμβοι, ὧν ὁ μέσος μέγιστος, κωνικοὶ ὀξεῖς, παρακείμενοι ταῖς μεγάλαις ἀρχαίαις λατομίαις, ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀγίου Ἡλίου τῆς Βορείου πλευρᾶς, ὧν χρήσις ἐγένετο καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους μέχρι τῶν σημερινῶν. Ὅτι οἱ τύμβοι οὗτοι ἦσαν ἀπορρίμματα λατύπης τῶν ἐξαγομένων καὶ κατὰ χώραν ἐξεργαζομένων λίθων, ἐδηλοῦτο ἐμφανῶς· ἡμεῖς ὅμως, καίπερ εἶχομεν τοιαύτην βεβαιότητα, ἐσχηματίσαμεν τὴν ὑποψίαν, μήπως ἐν αὐτοῖς, ἐπίτηδες ποιηθεῖσιν, ἵνα ἀποπλανήσωσι τοὺς τυμβωρύχους, ἐτέθησαν σημαίνοντες νεκροί, ἐξαίρετικῶς ἐντὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως ταφέντες, καὶ δὴ αὐτὸς ὁ ἱδρυτὴς καὶ κτίστης αὐτῆς βασιλεὺς Δημήτριος, καὶ μετέπειτά τινες τῶν οἰκείων αὐτοῦ· οὕτως ἀνεσκάψαμεν δοκιμαστικῶς τὸν μέσον καὶ τὸν Νότιον τῶν τύμβων τούτων. Ἀλλ' ἐνωρὶς εἶδομεν ὅτι ἡ ὑποψία ἡμῶν δὲν ἐφαίνετο εὐστοχος· διότι, καὶ ἂν ἐπίτηδες ἐκ λατύπης ἐσχηματίζοντο οἱ τύμβοι πρὸς κάλυψιν τάφων σπουδαίων νεκρῶν, θὰ ἐξηγνλεῖτο πρῶτον τὸ παρακείμενον χῶμα, μάλιστα δὲ θὰ ὑπῆρχε λατύπη ἐτέρων λίθων, μὴ ὀρυσσομένων ἐκ τῶν λατομιῶν τούτων, καὶ δὴ πῶρου καὶ λευκοῦ μαρμάρου λατύπη. Ἀλλ' οὐδὲν ἔχνος αὐτῆς εὗρομεν· φαίνεται δὲ καὶ ἄλλως ὅτι τὰ ἀπορρίμματα ταῦτα ἐξεφοροῦντο κατὰ καιροῦς, οὐχὶ ἐφάπαξ, ὥς θὰ ἀπηγείτο πρὸς κάλυψιν τάφων διὰ τύμβων. Διὸ ἐθεωρήσαμεν ὡς ματαίαν τὴν πλήρη ἐξερεύνησιν αὐτῶν.

2) Τὸ Βορροδουσμικὸν νεκροταφεῖον Δημητριάδος· τύμβοι
ἐν αὐτῷ· λαξεύσεις ὁδοῦ καὶ ἐπιταφίων μνημείων
ἐπὶ τῶν βράχων.

Δυσμικῶς τῶν λατομιῶν τῆς Μπουρμπλήθρας εὐθὺς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Δημητριάδος ὑπάρχουσιν ἱχνὴ λαξευτῆς ἐπὶ τοῦ βράχου λεωφόρου, ἀγούτης εἰς Φεράς διὰ Διμηγίου-Λατομείου-Πιλάφ· Τεπέ· ὀλίγον μετὰ τὴν λάξευσιν ταύτην διακρίνονται ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τόρμοι ἐπὶ τῶν βράχων πρὸς γόμφωσιν βάθρων

καὶ ἵδρυσιν στηλῶν, ἔτι δὲ μέγα λαξευτὸν ἡμικύκλιον ἐν εἵδει ἐξέδρας· ταῦτα δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσιν ὡς φέροντα ἢ ἐπιτάφια μνημεῖα ἢ στηλάς ἐπιτυμβίους, ἢ ἀναθήματα εἰς ἐνοδίαν ἢ προφυλαίαν θεότητα, ἢς μόνον βωμός τις θὰ ἦτο ἱδρυμένος, ὄντος βραχέως καὶ πρανοῦς τοῦ ἐδάφους· ἀλλὰ καὶ ἀμφοτέρων τούτων ἡ ὑπαρξίς δὲν ἀποκλείεται· ὅτι ὅμως ὑπῆρχον ἐν ταῦθα τάφοι, ἐβεβαιώσαμεν δι' ἀνασκαφῆς ὀλίγον ὑπὸ τὰς λαξεύσεις, ἔνθα ὄντως εὑρομεν ἐπικειμένους ἀλλήλων γυμνοὺς καὶ κεραμοστεγεῖς τάφους, μὴδὲν λόγου ἄξιον ἐνέχοντας.

Ὑπάρχει ὅμως ὀλίγον περαιτέρω ἔπαρμα, ἐν εἵδει ἀναλήμματος τῆς ὁδοῦ, οὗ Νοτίως εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἔλαψαν εὐρέως οἱ Δημητριάδαι, ὄντος εὐθέτου τοῦ χώρου καὶ καταλλήλου τοῦ χώματος ὄντων ὅμως ἐσπαρμένων τῶν ἀγρῶν, δὲν ἔδοκιμάσαμεν ἐκεῖ, ἀλλὰ Βορείως τοῦ ἐπάρματος ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῷ χώρου, ἔνθα εὑρομεν καὶ βάθρα στηλῶν καὶ τάφους τινὰς πτωχούς· εὐρύτεραι ἐρευναι θὰ ἀποδώσωσι βεβαίως πλουσιωτέρους τάφους, διήκοντας ἐν συνεχείᾳ ἐκατέρωθεν τῆς ἀρχαίας λεωφόρου μέχρι τοῦ γνωστοῦ τύμβου καὶ περαιτέρω πρὸς τὸ χωρίον Διμήνι.

Ὁ δὲ τύμβος οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἐμφανής ἐν νεκροταφείῳ καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Δημητριάδος· τοῦτον, ὡς προείπομεν, ἀναφέρει μὲν ὁ Leake, ἀνέσκαψε δὲ ὁ Β. Στάης (βλ. *Πρακτικὰ* 1902) καὶ εὑρε τινὰ ἀλαδάσινα ἀγγεῖα· μόνον διὰ τὸ μοναδικὸν αὐτοῦ ἐκρίναμεν ἄξιον ἐπιμελεστέρας ἐρεύνης, καὶ ἀνεσκάψαμεν εὐρύτερον τὰ παρ' αὐτὸν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, ὄντος ἐκ «σαπόπετρας», ἥτοι ἐξ εὐθρύπτου κυανολίθου. Ἐξηκριθώσαμεν δὲ ὅτι ἐποιήθη δι' ὁμῶν πλίνθων μέγα τετράγωνον κτίσμα λίαν ὑψηλόν, διασωθὲν εἰς ὕψος 5 περίπου μέτρων, καὶ ἔχον ἀναβαθμοὺς πρὸς τὰ ἔξω ἐξ ὁμοίων πλίνθων, οἷαι τοῦ κτίσματος· τῆς πλίνθου ἐκάστης τὸ μῆκος εἶναι 0·55, τὸ πλάτος 0·40, τὸ πᾶχ. 0·09· ἐνεῖχον ἄχυρον καὶ ἐπλάσθησαν ἐπιμελῶς· κατὰ δὲ τὴν Βόρειον πλευρὰν τοῦ κτίσματος, ἣν ἡμεῖς ἐξηρευνήσαμεν, εὑρομεν τρεῖς ἀναβαθμοὺς, ὧν ὁ κατωτάτω ἐποιήθη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου· εὐλόγον εἶναι νὰ εἰκάζωμεν ὅτι οἱ αὐτοὶ ἀναβαθμοὶ διήκουσι καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς πλευ-

ράς· ὑπῆρχε δὲ κατὰ τὴν Δυσμικὴν θύρα τις, ὡς βεβαίῳ ὁ πρῶτος ἀνασκάψας. ἦς τὸ σχῆμα καὶ τὰς λεπτομερείας δὲν ἀναγράφει, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι.

Τὰ ἔσω τοῦ τετραγώνου κτίσματος ἀνεσκάψαμεν, καὶ εἶδομεν αὐτὰ ἐπὶ διάστημα μόνον ἑνὸς μέτρου, καθ' ὃ οἱ βράχοι εἶναι ἀνώμαλοι, δηλοῦντες ὅτι δὲν ἐξισώθησαν, οὐδὲ ἐσκάφη ἐν αὐτοῖς βόθρος πρὸς ὑποδοχὴν σοροῦ μαρμαρίνης ἢ τάφου ὀρθογωνίου· διὸ κατελήξαμεν ἡμεῖς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐντὸς τοῦ κτίσματος τούτου δὲν ὑπῆρξεν οὐδ' ἐποιήθη τάφος οὐδεὶς, πιθανώτατα δὲ δὲν ἐνετέθη νεκρὸς τις ἐν ξυλίνῃ σορῷ ἢ ἄλλῳ πρὸς ταφὴν· διότι ἡ ἀνωμαλίαι τῶν βράχων ἀπκγορεύει πᾶσαν ὑπόθεσιν περὶ ἐθέσεως νεκροῦ καθ' οἷονδ' ἕποτε τρόπον. Ἠλείφθη δὲ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ κτίσματος τούτου, ὡς καὶ οἱ ἀναδαθμοὶ καὶ οἱ ἐξω αὐτῶν βράχοι, διὰ κιτρίνου πηλοῦ πάχους 0·02^μ περίπου. Ἰδὲντὸς τοῦ πλινθίνου τοίχου εἶδομεν τετραγώνους ὁπᾶς· ἐν μιᾷ τούτων εὔρομεν σφῆ ἔχνη ἀπηνθρακωμένου ξύλου, ἐξ οὗ βεβαιοῦται ὅτι αἱ ὁπαὶ δὲν ἦσαν τὰ καλούμενα κοινῶς « αὐτιά », ἦτοι ὥτα κλιθάνων πρὸς ἑξῶτον τοῦ καπνοῦ, ἀλλὰ μεγάλαι ξυλιναὶ δοκοί, κοινῶς « ξυλοδεσιὰ », πρὸς συγκράτησιν στεγάσματος τινοῦ, δι' οὗ ἐκλείετο ἄνω τὸ τετραγώνον κτίσμα καὶ ἀφίνετό τις ἀνωτάτω ἐν μέσῳ ὁπῇ, ὡς ἐπὶ τῶν καμίνων.

Πέριξ δὲ τοῦ πλινθίνου τούτου κτίσματος ἐποιήθη πανταχόθεν κυκλικὸς τοίχος δύο δόμων πάχους 0·80^μ, προχείρως καὶ ἀμελῶς κτισθεὶς ἐκ λίθων ἀξέστων, καὶ τινων ἀμελῶς διὰ τῆς σφύρας λελαξευμένων, πολλῶν μεγάλων καὶ ὀλίγων μικρῶν· ἡ ἀπὸ τοῦ τοίχου τούτου ἀπόστασις μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ πλινθίνου κτίσματος εἶναι 2·15-2·50^μ, ἥτοι ἐπαρκὴς πρὸς ὑποδοχὴν τάφου· σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ λίθινον τοῦτο περιτείχισμα ἠλείφθη δι' ὁμοίου κιτρίνου πηλοῦ, δι' οὗ τὸ κτίσμα καὶ οἱ βράχοι, καὶ ὅτι ὁ ὑπολειφθεὶς κενὸς χώρος μεταξὺ τοῦ τοίχου καὶ τοῦ κτίσματος ἐπληρώθη κοινῶν λίθων μεγάλων τε καὶ μικρῶν, ῥιφθέντων πρὸς γόμωσιν ἀφ' ὑψηλοῦ· διότι τινὲς διέρρηξαν τοὺς πλινθίνους ἀναδαθμούς· πολλοὶ δὲ τούτων εἰσὶν ἀποκόμματα λαξευθέντων ὀγκολίθων· οἱ οὕτω ῥιφθέντες λίθοι πρὸς γόμωσιν τῶν διακένων τούτων διήκουσιν εἰς ὕψος 1·50-2^μ,

τὸ δὲ περαιτέρω ἐπληρώθη χωμάτων πολλῶν, καὶ τὸ πᾶν ἐκαλύφθη ἐπὶ τι διάστημα καὶ ἔξω τοῦ λιθίνου τοίχου, ὅστις προστατεύει ἐμφανῶς τὸ πλίνθινον κτίσμα καὶ τὸν ὅλον τύμβον, ἵνα μὴ, διολισθανόντων σὺν τῷ χρόνῳ τῶν χωμάτων, ἐξαφανισθῇ· ἐρρίφθησαν δ' ἐνιαχοῦ καὶ ἔξω τοῦ λιθίνου τούτου τοίχου μεγάλοι ὀγκόλιθοι πρὸς τὸν αὐτὸν βεδαίως σκοπόν.

Καὶ οὕτω μὲν ἀπετελέσθη ὁ τύμβος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ· περὶ δὲ τοῦ σκοποῦ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ εὐλόγως ἀπορεῖ ὁ Β. Στάης καὶ ἐγὼ μετ' αὐτοῦ· τὸ ὅτι δὲν ἐνειχέ ποτε τάφον ἢ νεκρὸν ταφέντα ὅπωςδῆποτε, θεωρῶ βέβαιον· τὸ ὅτι δὲν ἐχρησίμευσεν ὡς διαρκὲς νεκροκαυτήριον, δηλοῦσιν αἱ πλίνθοι, αἵτινες, ἂν ὑφίσταντο ἐπανειλημμένας ὑψηλὰς θερμοκρασίας, θὰ καθίσταντο ὀπτόπλινθοι· ἀλλὰ τὰ ἐν ταῖς ὀπαῖς κεκαυμένα ξύλα δηλοῦσιν ὅτι ἅπαξ τοῦλάχιστον ἐκάη τι ἐν αὐτῷ, βεδαίως ὁ νεκρὸς, δι' ὃν ἐποιήθη ὁ τύμβος, οὐ περισυνελέγησαν τὰ ὀστά, καὶ ἐτάφησαν οὐχὶ ἐντὸς τοῦ πλινθίνου κτίσματος, ἀλλ' ἢ ἔξω, εἰς τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κυκλικοῦ ξηροτοίχου διάστημα, ὃν ἐπαρκὲς πρὸς ἔνθεσιν θήκης ἢ σοροῦ μαρμαρίνης, ἢ καὶ τοῦ λιθίνου τοίχου ἢ καὶ τοῦ ὅλου ἴσως τύμβου ἔξω.

Ἀκριβῶς δ' ἔπρεπε νὰ ληφθῇ τοιαύτη πρόνοια ὑπὸ τῶν θαψάντων τὸν καέντα νεκρὸν καὶ πλουσίως βεδαίως κτερισάντων αὐτόν· διότι ὁ τύμβος, ὢν ἐμφανής, θὰ παρεῖχεν εὐλογον ὑποψίαν ἤδη τοῖς ἀρχαίοις τυμβωρύχοις, οἵτινες θὰ ἐπειρῶντο νὰ συλήσωσιν αὐτόν· πρὸς τοιοῦτον δὲ σκοπὸν θὰ ἐξηρεύνων τὸν τύμβον κατὰ τὸν ἄξονα φυσικῶ τῷ λόγῳ, θὰ εὑρίσκον τὸ πλίνθινον κτίσμα, καὶ θὰ ἤρκουντο τοῖς ἐν τῷ ἔσω τέρματι αὐτοῦ ἐντεθεῖσι πρὸς παραπλάνησιν ὀλίγοις κτερίσμασιν, οἷα καὶ ὁ Β. Στάης εὗρέ τινα, ὡς προείπομεν· διότι καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ πολλάκις εἰσῆλθον εἰς τὰ ἔσω δι' ὁπῆς, ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἀνοιχθείσης, ὡς βεδαίῳ ὁ κτήτωρ τοῦ ἄγρου, παροικῶν αὐτῷ, Ἀνδρέας ὀνόματι, ὅστις οὐχὶ ἅπαξ ἐξεδίωξε νυκτερινοὺς ἐπισκέπτας, πειρωμένους διεῖσδυσιν εἰς τὸν τύμβον διὰ τῆς κορυφῆς.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν πρέπει νὰ ἐξερευνηθῶσιν ἐπιμελῶς τὰ ἔξω τοῦ πλινθίνου κτίσματος, καὶ ἐὰν δὲν εὑρεθῇ ὁ τάφος, τὰ ἔξω τοῦ προστατευτικοῦ λιθίνου τοίχου, ἥτις ἐργασία ἀπαιτεῖ

ἱκανὴν δαπάνην καὶ πολλὴν προσοχὴν καὶ ἐπιμονήν· διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ὑπάρχει που ὁ τάφος, ὑποδηλούντων τοῦτον σαφῶς πολλῶν μικρῶν σχιζῶν τὸ μὲν ἐρυθροῦ εὐθρόπτου πώρου, τὸ δὲ ὠχροκιτρίνου σκληροῦ, τὸ δὲ λευκοῦ καλλίστου μαρμάρου, ὅς συνηγήσαμεν ἐν τῇ κατὰ μίαν ἀκτῖνα τομῇ ἀπὸ τῆς Βορείου πλευρᾶς, καίπερ οὐχὶ λίαν ἀφθόνους· διήκον δ' αἱ ἐκ λατύπης αὗται σχίζαι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀνοιχθείσης ἀκτίνος καὶ μέχρι τῶν φυσικῶν βράχων, δηλοῦσαι ὅτι ἐγγύς που ἐγένετο κατεργασία πώρου καλοῦ καὶ λευκοῦ μαρμάρου τοῦ Τισαίου ὄρους, τῆς νῦν «Τζάστενης», ἔνθα καὶ σήμερον ὁρύσσεται.

Εὗρομεν δὲ κατὰ τὴν ἐρευναν τούτων ἐντὸς τοῦ λιθίνου τοίχου καὶ τῶν διακένων τμήματα πηλίνων μελανοδαφῶν ἀγγείων τῆς Δ-Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, τμήμα λιθίνης σφαίρας λιθοδόλου μηχανῆς, οἷας ἐπὶ τῶν ἐνεχόντων στήλας πύργων, τμήματα νεολιθικῶν ἀγγείων, τεμάχιον ληκύθου, λαίμδον μεγάλου ἀμφορέως, λατύπην ποικίλων πώρων καὶ λευκοῦ μαρμάρου, περὶ ὧν προείπομεν, σχίζας μελανολίθου ἐπιχωρίου, καὶ ἀποκόμματα λελαξευμένων ἐντοπίων λίθων· ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ὁ τύμβος ἐποιήθη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Δημητριάδος, περὶ τὸ 250-200 π. Χρ. πιθανῶς, καὶ ὅτι δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐγγύς που ὑπαρξίς θαλαμοειδοῦς, ἥτοι καμαρωτοῦ, τάφου, οἷους ἐποιοῦν μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, ὥς εἴπομεν ἐν τῇ 'Αρχ. Έφημ. 1909 ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἐν Λαρίσῃ ὁμοίου τάφου.

Ἀνασκάψαντες δ' ἔξω τοῦ ὅλου τύμβου δοκιμαστικῶς εἰς ἀπόστασιν 2-3 μ. ἀπ' αὐτοῦ Βορροανατολικῶς, εὗρομεν εἰς βάθος 1·50 μ. τμήματα πηλίνων ἀγαλματίων τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, λίαν ἐφθαρμένα καὶ συμπεπιεσμένα μετὰ λιθαρίων· ὑπ' αὐτὰ ἀνεφάνη βόθρος, καὶ μετ' οὗ πολὺ τάφος κεραμοστεγῆς, ἐνέχων λύχνον καὶ πῆλινον ἀγαλμάτιον· ὁ βόθρος εἶχε σκαφῇ ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ ἐκ «σαπόπετρας» βράχου· ἐγγύς αὐτοῦ περαιτέρω εὗρομεν καὶ ἄλλον τάφον, βαθύτατα διήκοντα ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους, εἰς βάθος 2·10 μ., κείμενον δ' ἔξω τοῦ τύμβου εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τοῦ τέρματος αὐτοῦ· ὁ τάφος ἔφερεν ὑπόστρωμα ἐκ κεραμίδων καὶ εἶχε ποιηθῇ γυμνός, ἥτοι ἄνευ πλακῶν καὶ

ἄνευ πώματος· ἐνεῖχεν ἓνα νεκρὸν καὶ χαλκὴν βελόνην. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου ἐτάφησαν ἄνθρωποι κοινότατοι, διανοιχθέντων βόθρων ἐν τῷ μαλακῷ βράχῳ εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνχλογικοῦ τέρματος τοῦ τύμβου· ὁ ἐπίσημος ἄρα νεκρὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ τότε ἐδάφους καὶ νὰ καλυφθῇ διὰ τύμβου· θὰ ἐσκάφη καὶ δι' αὐτὸν ἔτι βαθύτερος βόθρος, καὶ θὰ ἐποιήθη ἐν αὐτῷ τάφος τις, οὗ ἡ ἀναζήτησις εἰς τὰς προμνημονευθείσας θέσεις εἶναι ἄξια τοῦ κόπου.

3) Τὸ παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Πασικράτας Νοτιανατολικὸν νεκροταφεῖον· τάφοι καὶ εὐρήματα ἐν αὐτῷ.

Παρὰ δὲ τὸ ἱερὸν τῆς Πασικράτας, μήπω ἀνευρεθὲν, ἤρευνήσαμεν τὸν τύμβον, ἔνθα εἶχον εὑρεθῇ αἱ εἰς τὴν θεὰν ἀναθέσεις, ἔσω τῶν ἐν ἰδίῳις ὀωματίοις τάφων· εὔρομεν δ' ἐκεῖ ἐτέρους, ἐν διασπορᾷ κειμένους, ὧν σημαντικώτατος ὑπῆρξε βαθὺς, γυμνὸς τάφος, ἥτοι ἄνευ πλακῶν καὶ ἄνευ πώματος, ἀνήκων ὠρίμῃ κόρῃ τεθαμμένη, κείμενος εἰς βάθος 4 μ. ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους· τὸ διάστημα τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἄξονα τοῦ τύμβου, ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἐποιήθη ἐπίτηδες, ἀλλ' ἐσχηματίσθη ἐξ ἐπαλλήλων τάφων καὶ ἐκ συσσωρεύσεως ἐν νεωτέροις χρόνοις τῶν ἐν τοῖς πέριξ ἀγροῖς ἀχρήστων λίθων· τῆς δὲ κόρης ὁ τάφος ὑπῆρξεν ἀρκούντως πλούσιος, ὡς ἀποδοὺς δεκάδας πηλίνων ἀγαλματίων, ὧν τινα διατηροῦσι νωπὰς τὰς βαφάς, οὐκ ὀλίγα δέ, ἐν ἐκείνῳ τῷ βάθει κείμενα ἀκάλυπτα, συνετρίβησαν ἐκ τοῦ βάρους τῶν χωμάτων καὶ ἐφθάρησαν· εὑρέθη καὶ μικρὸς, λεπτὸς, χρυσοῦς στέφανος τῆς κόρης ταύτης, καὶ πλείστοι ἀστράγαλοι· τινὰ τῶν πηλίνων ἀγαλματίων φέρουσιν ἔντυπον διὰ σφραγίδος ἐπιγραφὴν τοῦ ποιήσαντος κοροπλάστου.

Ὑπολείπονται δ' ἐνθάδε πρὸς ἐξερεύνησιν τὰ κατὰ τὰ Νότια κράσπεδα τοῦ τύμβου τούτου σημεῖα, ἔνθα ὑπάρχει τὸ μεσαιωνικὸν ἀσβεστόκτιστον μέγα οἰκοδόμημα, ἐφ' οὗ καὶ μεγάλου πώματος ἡμισυ εὑρέθη καὶ μαρμάριναι κεραμίδες, ἐν παρκειμένοις δὲ ἀνωτάτω κτιστοῖς μεταγενεστέροις τάφοις εὑρέθησαν ὡς πώματα ἢ ἐρείσματα καὶ τμήματα στηλῶν, ὧν μία

φέρει ἐπιγραφὴν ΠΟΛΥΞΕΝΟΣ κτλ., ἐτέρα ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΑΜΟΞΕΝΟΥ κτλ., ἄλλη ΚΑΛΛΙΦΑΝΗΣ ΤΑΧΙΣΤΟΥ ΧΑΛΚΙΔΕΥΣ, ἄλλη ΖΗΝΩΝ ΖΗΝΟΒΙΟΥ ΤΥΡΙΟΣ· ἄλλων τμημάτων διετηρήθησαν ὀλιγώτερα γράμματα ἢ ὅλων στηλῶν λίαν ἐφθαρμένα.

Ἐξηκριθώταμεν δὲ ὅτι οἱ ἐν θωματίοις καὶ κατὰ συστάδας τάφοι διήκουσιν ἐπὶ μῆκος συνεχῶς ὑπερδιακοσίων μέτρων, ἥτοι ἀπὸ τοῦ σημειωθέντος τύμου τοῦ ἱεροῦ Παιδικράτους καὶ τοῦ Ε' πύργου μέχρι τῶν Κλυδίων Ἀλυκῶν, ἥτοι μέχρι τῶν κρασπέδων τοῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ τῆς κορυφῆς ὑπάρχει ὁ Α' ἀνασκαφεὶς μέγας πύργος μετὰ στηλῶν διάγραμμα τοῦ χώρου τούτου ἐποήσμεν ἥδη, ἀλλ', ἐπισπευδομένης τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἐκθέσεως ταύτης, καὶ ἡμῶν δικμενόντων μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ἀναβάλλομεν τὴν ἔκδοσιν εἰκόνης αὐτοῦ, διότι δὲν ἐξηρευνήταμεν ἅπαντας τοὺς ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὑπάρχοντας τάφους, ἀλλὰ μόνον δέκα καὶ ἐπτὰ, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν πολυπληθῶν ὑπερκειμένων καὶ παρκειμένων, ὧν ὑπερτριπλάσιος ὁ ἀριθμὸς.

Διότι καὶ ἀντιμετώπως πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην συστάδα ὑπῆρχεν ἐτέρα, τοῦ μεταξὺ διαστήματος χρησιμεύοντος ὡς ὁρόμου βεδῆως· ταύτης ὅμως ὀλίγους τάφους ἤρευνήταμεν ἄχρι τοῦδε· ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐτέρα συστάς, παρὰλληλος τῇ προειρημένῃ, ἣς ἐξηκριθώταμεν τὴν ὑπερῆν Νοτίως καὶ ὀπίσω τῆς πρώτης διακοσιομέτρου συστάδος· οὕτω καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα ἀνασκαφῇ τοῦ χώρου τούτου, ἥτις θὰ ἀποδώσῃ δύο τοῦλάχιστον μεγάλας λεωφόρους σαφοῦς νεκροπόλεως μετὰ τεσσάρων λίαν μακρῶν συστάδων, μὴ ἀπαλειομένης τῆς ὑπάρξεως δύο ἔτι παραλλήλων λεωφόρων μεθ' ἐτέρων τεσσάρων ὁμοίων συστάδων· ἂν ὑπῆρχον κάθετοι πρὸς ταύτας πάροδοι, δὲν δυνάμεθα ἐν τῷ παρόντι νὰ βεβαιώσωμεν· διότι δὲν ἐπερατώσαμεν τὴν ἔρευναν τῆς πρώτης μεγάλης συστάδος· ἀλλ' εἶναι εὖλογον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι θὰ ὑπῆρχον.

Συνήθως δὲ ὑπέρκεινται ἐκάστου τῶν ἐν τοῖς θωματίοις κυριωδῶν τάφων ἕτεροι, ἢ ἐτέρων μελῶν τῶν ἐκασταχοῦ οἰκογενειῶν, καὶ οὗτοι εἶναι οἱ εὐθὺς ὑπερκεῖμενοι, ἢ παρκεῖμενοι, ἢ

ἐτέρων περιόδων· οὗτοι δὲ εἶναι οἱ μεταγενέστεροι, οἱ ἀγνοοῦν-
τες τὰ δωμάτια, ὧν πολλὰ μὲν διέρρηξαν ἐνιαχοῦ, πολλῶν δὲ
ὑποκειμένων τάφων κτερίσματα, μάλιστα πήλινα ἀγαλμάτια διέ-
σπειραν τῇδε κάκεισε· διότι οἱ μεταγενέστεροι οὗτοι ἄνθρωποι,
καὶ δὴ οἱ ἀπὸ τῆς Β'-Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, διανοίγον-
τες βόθρους πρὸς ἐνθεσιν νεκρῶν, καὶ ἀγνοοῦντες τὰ ὑποκει-
μενα, συνήντων πολλάκις μὲν τάφους, ὧν ἓν τι μέρει ἢ καθό-
λου διετάρασσον τὰ τε χώματα καὶ τὰ κτερίσματα καὶ τὰ ὀστᾶ,
ἐφ' ὅσον διάστημα ἦτο χρήσιμον αὐτοῖς, συχνάκις δὲ καὶ τὰ
τοιχάρια τῶν δωματίων, ἅτινα ἐπίσης διερρήγνουσιν κατὰ τὸ ἀπαι-
τούμενον διάστημα. Ποιήσαντες δ' ἕτεροι κατόπιν ἀπὸ τῆς Ε'-
Γ' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος τάφους, ἔπραξαν τὰ αὐτὰ ἐπὶ τε
τῶν ἀμέσως ὑποκειμένων καὶ ἐνίοτε τῶν βαθύτερον ἔτι, καὶ ἐπ'
αὐτῶν τῶν τοιχαρίων·

Διὸ ἠναγκάσθημεν, μετὰ τὴν πλήρη ἐξᾶκριδωσιν καὶ ἀνα-
σκαφὴν τῶν δωματίων, νὰ ἐπισκευάσωμεν τοὺς τοίχους αὐτῶν,
καὶ πρὸς συγκράτησιν νὰ ἐπιχωματώσωμεν κατὰ τὸ ἥμισυ τοὺς
βόθρους· διότι ἄλλως, ἀφαινομένων κατ' ὅλον τὸ βάθος, ὑπερβαί-
νον πολλάκις τὰ 3 μ., τῶν βόθρων τούτων, θὰ κατέρρεον οἱ
τοιχοὶ τῶν δωματίων, ὄντες ἀσταθεῖς καὶ ἀδύνατοι, ὡς ἐξικινού-
μενοι εἰς ὀλίγον βάθος ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδά-
φους, ἐνὸς μέτρου κατὰ μέσον ὅρον. Ὅθεν οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν
συστάδα ταύτην θέον νὰ ὑπονοῶσιν ὑπάρχοντες τάφους εἰς δύο
τοῦλάχιστον μέτρων βάθος ἀπὸ τοῦ νῦν φαινομένου· τοὺς δ' ἐπὶ
τῆς νῦν εἰς Ἀλυκᾶς βατῆς ὁδοῦ τάφους ἐν δωματίοις ἀνασκά-
ψαντες, κατεχώσαμεν ὅλως, ἵνα μὴ ἐμποδίζῃται ἡ δίοδος.

Πρὸς τούτοις εὗρομεν καὶ ἐτέραν συστάδα, διήκουσαν ἐκ
Βορρᾶ ἀπὸ τοῦ Ε' πύργου, πρὸς Νότον κατὰ τὴν πεδιάδα, ἐν
ᾗ ἡ μεγάλη συστάς ἔχει κατεύθυνσιν ἐκ Δυσμῶν ἀπὸ τοῦ Ε'
πύργου ἐπίσης, πρὸς Ἀνατολὰς· τὸ σημεῖον τῆς γωνιώσεως τῶν
δύο τούτων συστάδων δὲν καθωρίσαμεν ἔτι δι' ἀνασκαφῶν, οὐδ'
ἐπιδέχμεν ἀρκούντως τὴν νέαν ταύτην συστάδα, ἣς τὰ δωμά-
τια ὑπέστησαν μεγίστης βλάβας ἐκ τε τῶν εἰς μετέπειτα χρό-
νους θαψάντων καὶ ἐκ τῆς ἀποφορᾶς λίθων ὑπὸ τῶν μεταγενε-
στέρων, καὶ ἐκ τῆς μακροχρονίου κλλιεργίας, ὧν ἕνεκα, πρα-

νοὺς ὄντος τοῦ ἐδάφους, διωλίσθησαν τὰ χώματα σὺν τῷ χρόνῳ, τὰ δὲ τοιχάρια τῶν δωματίων, γυμνωθέντα, κατέπεσον καὶ ἐξηφανίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον.

Ἰπέρκειται δὲ τῆς δευτέρας ταύτης συστάδος, ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀγίου Ἡλίας, χώρος εὐρύς, ἐπικλινῆς μὲν, ἀλλὰ χωματῶδης, ὡς ἐνέχων εὐθρυπτον «σαπόπετραν»· ὁ χώρος οὗτος περιέχει πολυαριθμούς τάφους ἐν διασπορᾷ μὲν, κατὰ τινα ὁμῶς κανονικότητα καὶ ἄνευ διαστχυρώσεων· οἱ πλεῖστοι τῶν τάφων τούτων εἶναι κεραμοστεγεῖς, περιέργως δὲ ἱκανῶς πλούσιοι εἰς εὐρήματα, ἰδίως πῆλινα ἀγαλμάτια, σκύφους μεγαρικούς, ἀγγεῖα πῆλινα καὶ τινα χρυσᾶ κοσμήματα γυναικῶν· οὗτοι εἶναι εὐδιάκριτοι δι' ἐμπειρημένης πλᾶκῆς ὡς δείγματός, περὶ οὗ εἵπομεν ἐν τοῖς ἄνω ἐν σελ. 181· ἀνήκousι δὲ μιᾷ χρονικῇ περιόδῳ, τῇ Γ'-Β' π. Χ. ἐκκτονταετηρίδι, καὶ πιθανῶς μιᾷ τάξει ἀνθρώπων, πολιτικῇ ἢ φυλετικῇ, ἢ ἄλλως συγγενεῖ καὶ καθωρισμένης διακρίσεως, ἀνθρώπων μῆτε πτωχῶν, μῆτε πλουσίων. Τῶν τάφων τούτων ἡρευνήσαμεν μόνον περὶ τὴν μίαν δεκάδα· εἰκάζομεν ὁμῶς ὅτι δύνανται γὰ εὐρεθῶσι περὶ τοὺς ἑκατόν, ἐρευνωμένου καλῶς τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ ὅλ' οἱ τῶν μεταγενεστέρων ἐτάφησαν, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ θάψαντες δὲν ἐδολψαν ἰσχυρῶς τὴν τάξιν ταύτην, ὅσον τὰς λοιπὰς μνημονευθείσας συστάδας.

Ἀναγράφομεν δὲ συντόμως καὶ γενικῶς τὰ ἐκ τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς ἀξιολογώτατα τῶν εὐρημάτων ἐκ πάντων τῶν προειρημένων τάφων· σκύφος μεγαρικός, φέρων *παράστασιν μονομαχίας Μενελάου καὶ Πάριδος* μετ' ἐπιγραφῶν· εὐρέθη ἐν κεραμοστεγῇ τάφῳ, ὑπερκειμένῳ ἑτέρου ἐν κτιστῷ δωματίῳ μετὰ πωρίνης σοροῦ, ἐνέχοντος μικρὸν χρυσοῦν *δακτύλιον καὶ ἐνώτιον καὶ δίσκον χαλκοῦν* κατόπτρου· ἕτερον ὁμοιον εὑρομεν ἐν παρκακειμένῳ τάφῳ ἐν δωματίῳ· δύο σκύφοι μεγαρικοί, εὐρεθέντες ἐν κεραμοστεγῇ τάφῳ τῶν ἐν διασπορᾷ· ὁ εἰς φέρει *παράστασιν ἱῶν ἀποθηριωθέντων ὑπὸ τῆς Κίρκης* ἐταίρων τοῦ Ὀδυσσεῆος, ὧν πολλοὶ κατονομάζονται δι' ἐπιγραφῶν· ὁ ἕτερος φέρει *παράστασιν ἱνα, δυσδιάγνωστον προχείρας*· ἀγαλμάτια πῆλινα πάμπολλα, ὧν περίεργος Ἔρως, ἐποχούμενος ἐπ' ἄλεκ-

τρούνοϲ, καὶ Σιληνός, ἐν ὁμοίῳ τῷ προηγουμένῳ τάφῳ εὐρεθέν-
τες· δύο μικρὰ ἀγγεῖα, ὅμοια πρὸς ἀργυρᾶ, φέροντα ἔκτυπα
κοσμήματα· ζεῦχος χρυσῶν ἐνωτίων καὶ χαλκοῦν δισκάριον καὶ
πήλινα ἀγαλμάτια, πάντα συγκεκαυμένα μετ' ὁσίων παιδίσκης,
τεθαμμένων ἐν χύτρᾳ. Περὶ δὲ τῶν ἐν τοῖς πέρυσιν ἀνασκαφεῖσι
τάφοις τῆς συστάδος ταύτης εὐρεθέντων δύο χαλκῶν κατόπτρων,
φερόντων ἀναγλύφους παραστάσεις ἐξαιρέτου τέχνης, καὶ ἄλλων
γενομένων ἐκεῖ εὐρημάτων, διελάδομεν μὲν ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Δελ-
τίῳ τοῦ 1915, θὰ ἀνατυπώσωμεν ὅμως τὴν περὶ αὐτῶν ἔκθεσιν
μετὰ προσθηκῶν μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀνὰ χεῖρας.

Οὕτω δ' ἐξερευνηθέντος τοῦ παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Πασικράτας
τύμβου, ἠρξάμεθα δοκιμάζοντες ἕτερον μέγαν, κείμενον κατὰ τὸ
μεταξὺ τοῦ μνημονευθέντος καὶ τῶν Καλυβίων Ἀλυκῶν διάστημα,
καὶ μόλις διαφαινόμενον τὸ σχῆμα ἕνεκα τῶν μεταβολῶν ὑπὸ
τῆς καλλιεργείας καὶ τοῦ χρόνου· ὅτι ἐνέχει χῶμα φορητόν, εἶναι
ἀναμφισβήτητον· συνέδη μάλιστα τόδε· οἱ σωρεύσαντες ἐκεῖ ἐκ
τῶν πέριξ χῶμα πρὸς ἀπχρητισμὸν μεγάλου τύμβου, συνήντησαν
πολλοὺς προγενεστέρους γυμνοὺς τάφους, ἐνέχοντας ἀγαλμάτια
πήλινα καὶ ἄλλα μικρὰ κτερίσματα, ἅτινα ἐρρίφθησαν ἐπίσης
ἀδικηρίτως μετὰ τῶν χωμάτων πρὸς σχηματισμὸν τοῦ τύμβου.
Μετὰ δὲ τὴν ποίησιν τοῦ τύμβου τούτου ἔθαψαν πολλοὶ ἐπαλ-
λῆλως σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ διέστρεψαν τὰ πάντα, διαταράξαντες
τά τε σωρευθέντα χῶματα μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς καὶ τὰ κτερί-
σματα τάφων, ποιηθέντων ἐπὶ τοῦ τύμβου. Διὸ ἡ ἐργασία πρὸς
πλήρη ἐξερεύνησιν τοῦ τύμβου τούτου καθίστατο δυσχερεστάτη,
συναντωμένων εὐρημάτων, ἅτινα ὑπεχρεούμεθα νὰ περισυλλέ-
γωμεν, καὶ τάφων, οὓς ἦτο ἀνάγκη νὰ διερευνῶμεν· ἐλπίζομεν
ὅμως ἐν τῷ ἐπομένῳ ἔτει νὰ ἀνασκάψωμεν τὸν τύμβον τοῦτον,
ἐξ οὗ προσδοκῶμεν πολλὰ.

4) Ναὸς Πλούτωνος, Διμήτριος καὶ Κόρης· Θεσμοφόριον·
ἐπιγραφικὰ καὶ ἄλλα εἱρημάτια ἐν αὐτῷ.

Κατὰ δὲ τὴν Ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Διμητριάδος, ὑπὲρ
τὸν νῦν Φανὸν καὶ ὀλίγον ἐσωτέρῳ τῶν τειχῶν, ἐπὶ ὁμαλοῦ ἐπάρ-

μκτος, ἐξ οὗ εἶναι τερπνοτάτη ἢ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν θέα, εἶδομεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πολλὰ τμήματα στηλῶν καλοῦ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ἀσβεστόκτιστον οἰκοδόμημα ἐπὶ παρακειμένου ὑψώματος, πρὸ ὃ κατέκειντο τμήματα μεγάλων ἐξεργασμένων πωρολίθων· θεωρήσαντες λόγου ἀξίαν τὴν θέσιν ταύτην, ἐν ᾗ εἶχομεν εὖρει πρὸ ἐτῶν κεφαλὴν μαρμαρίνου ἀγαλματίου πωγωνοφόρου θεοῦ (Διός, Ποσειδῶνος, Ἀσκληπιοῦ κτ.), ἀνεσκάψαμεν δοκιμαστικῶς, καὶ εὗρομεν ὑπὸ τὸ μεσαιωνικὸν κτίσμα σαφῆ σημεῖα Ἑλληνικοῦ ναοῦ, κατὰ χώραν κειμένου.

Ἀπεκαλύψαμεν λοιπὸν τὴν Νοτίαν πλευρὰν αὐτοῦ, διατηρουμένην εἰς δύο καὶ πάλιν εἰς τρεῖς ὑπὲρ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος δόμους ἐκ πύλων κιτρίνων, ἄριστα ἐξεργασμένων· τῆς Δυσμικῆς διατηρήθησαν ἐνιαχοῦ δύο δόμοι, τῆς Ἀνατολικῆς μόλις εἷς, τῆς δὲ Βορείας δὲν διευκρινήθη ἡ κατάστασις· τὰ ἔσω τοῦ ναοῦ κατέχει τὸ μεσαιωνικὸν οἰκοδόμημα, ὅπερ δὲν ἀνεσκάψαμεν ἐφέτος. Παράκειται δ' ἔξω, οὐ μακρὰν τῆς Νοτίας πλευρᾶς, μεταγενέστερον κτίσμα ὀρθογώνιον, ξηρολιθικῶς ἐκτισμένον, ἐφ' οὗ εἶχον ἐντειχισθῆ μεγάλα τμήματα πωρίνων σπονδύλων ἠὺλακωμένων, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, τμήματα κιονοκρανῶν, δύο μεγάλαι πλάκες βάσεως θυρῶν, μετὰ τῶν συνήθων τόρμων καὶ λαξεύσεων πρὸς ἄρμογὴν τῶν ξυλίνων θυρωμάτων τῆς κυρίας εἰσόδου καὶ τοῦ ἀπισθοδόμου τοῦ ναοῦ βεδαίως, καὶ ἄλλα τινὰ τμήματα ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

Πρὸς τούτοις εὗρομεν παρερριμμένα, καὶ τὰ πολλὰ συντετριμμένα, ἐντὸς καὶ πέριξ τοῦ κτίσματος τούτου, ὑπὲρ τὰ δέκα βάθρα μαρμαρίνων ἀγχαλμάτων, μικροτέρων τοῦ μεγέθους τελείου ἀνθρώπου, καὶ τμήματα αὐτῶν, ὧν τινὰ διατηροῦσιν ἐπιγεγραμμένας ἀναθήσεις τῇ ΚΟΡΗ καὶ ὀνόματα ἀναθέντων· ἐν μέγα βάθρον φέρει ἀνάθεσιν τῇ ΔΗΜΗΤΡΙ, ἕτερον ὅμοιον ἀνάθεσιν τοῦ Λέοντος ὑπὲρ τῆς εἰαυτοῦ θυγατρὸς τῇ ΔΗΜΗΤΡΙ ἐπίσης· τοῦτο ἔχει λαξευθῆ ἐξαιρέτως ἐπιμελῶς. Ἐπίσης εὐρέθησαν τμήματα μεγαρικῶν σκύφων, πηλίνων ἀγαλματίων, ἐν οἷς κεφαλὴ Πλούτωνος, ὁμοιοτάτη τῇ προμνημονευθεῖσῃ μαρμαρίνῃ, τὸν αὐτὸν βεδαίως θεὸν ἀποδιδοῦσῃ, ἐπιγεγραμμένοι κερκίδες κτ..

Ἰκκνῶς δὲ περιέρχοι εἶναι λίαν μικρὰ κομψόταται τριγλύφου

μελανολίθου, μαρμάρου, κυανῆς ὑαλομάζης ἐπιχρύστου, ὁμοιώματα θριπιδίων, καὶ πλικίδια, φέροντα ἐγχράκτους κύκλους· ταῦτα ἀναφέρονται βεβαίως τῇ μυστικῇ λατρείᾳ τῶν προειρημένων θεοτήτων, τῆς Δήμητρος μάλιστα καὶ τῆς Κόρης, εἰς ἣν ὁμοίως ἀνάγονται καὶ τινα ὑάλινα μικρὰ ἀντικείμενα καὶ μικροὺς χρυσοὺς θύσανος. Εὐρέθησαν δὲ καὶ τινα τμήματα μαρμαρίνων ἀγαλματίων, ἐν οἷς κεφαλὴ Κόρης, καὶ ἱκανὰ τοῦ ἀγάλματος λατρείας τῆς Δήμητρος, Παρίου μαρμάρου καὶ μεγέθους ὑπερέτερου τοῦ τελείου ἀνθρωπίνου· εἰς τοῦτο ἀνακτέον τμήμα ποδὸς θρόνου, ἐφ' οὗ παρίσταντο ἡ θεὰ καθήμενη, πολλὰ τεμάχια ἐνδυμάτων αὐτῆς, ὡς καὶ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ μεγάλου δακτύλου τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τῆς θεᾶς· τινὰ δικτηροῦσιν ἐρυθρὰς βαφάς, μάλιστα ὁ ποὺς τοῦ θρόνου.

Ὅτι δὲ ὁ νάξ, καὶ ἴσως παρκαείμενά τινα μικρὰ οἰκήματα, μήπω καθορισθέντα σαφῶς δι' ἀνασκαφῆς, ἦσαν ἐστεγασμένα, ἀποδεικνύουσι τμήματα μεγάλων κεραμίδων στέγης, ὧν τινὰ φέρουσιν ἐνσφραγίστους ἐπιγραφάς, καὶ ἀνθεματὰ τινες κεραμίδες. Ὅτι δ' ἐγένετο ἄφθονος χρῆσις οἴνου καὶ ἐλαίου κατὰ τὴν λατρείαν ταύτην, ὑποδηλοῦσιν ἱκανὰ τμήματα μεγάλων ὀξέων ἀμφορέων καὶ λαβὰι αὐτῶν, φέρουσαι διὰ σφραγίδος ἐπὶ μαλακοῦ τοῦ πηλοῦ ἐπιγραφάς δύο ἢ τριῶν στίχων, ἐξ ὧν προχέριως συνεκομίσσαμεν κύριά τινα ὀνόματα καὶ πολλάκις τὴν λέξιν ΚΝΙΔΙΟΝ, ὅπερ ἐρμηνευτέον ὡς Κνίδιον πῶμα ἢ κρᾶμα, ἧτοι ἀγγεῖον, περιέχον οἶνον ἐκ Κνίδου.

Πάντα τὰ εὐρήματα ταῦτα διασφαεῖ εὐρεθὲν ἐγγὺς τοῦ ναοῦ ψήφισμα ἐπὶ κυβολίθου λαξευτοῦ, ἧτοι ἐπὶ τινος μεγάλου τοίχου τοῦ ναοῦ αὐτοῦ πιθανῶς ἐπιγεγραμμένον, ἐκ πυρὸς δὲ συντετριμμένον· τούτου ἐσώθησαν ἑπτὰ στίχοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, σχεδὸν ἄρτιοι· ἀρχεται διὰ τοῦ «οἱ ἀστυνόμοι εἶπαν»· διατάξεις αὐτοῦ ἀναγράφονται περὶ στήλης ἀνατεθείσης ποτὲ «τῷ Πλούτῳ καὶ τῇ Δήμητρι», ἀλλὰ συντρίβεισης, καὶ δεομένης ἀντικαταστάσεως, ἧς ὀρίζεται ἡ θέσις, οὐσα ἐκεῖ, ἐνθα «ἐν ἀρχῇ ἦν τὸ Θεσμοφοριοῖον»· ἀναφέρεται καὶ «τέμενος» τῆς Δήμητρος καὶ «ἐξηγηταί», ἀναγραφὴ «εἰς λεύκωμα», ἐκθεσις ἐν τῇ «βουλῇ» καὶ ἀποπώλησις ὑπὸ τῶν πωλητῶν.

Ζητητέον ἄρα ἐν πρώτοις τὸ Θεσμοφόριον, ἥτοι τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, «τοῖν θεοῖν Θεσμοφόροι», πρὸς ἃς ἀνεφέρετο ὁ γνωστός τῶν γυναικῶν ὄρκος νῆ (μὲν) τῷ Θεῷ καὶ τὰ πολλὰ παρ' Ἀριστοφάνει περὶ τῆς μυστικῆς λατρείας τῶν Θεσμοφοριαζουσῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ψήφισμα τῶν ἀστυνόμων λέγει ὅτι ἐν ἀρχῇ, ἥτοι πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, ἦν που τὸ Θεσμοφόριον, δηλοῦται ὅτι τοῦτο ἢ μετετέθη εἰς ἕτερον σημεῖον, ἢ ἀντικατεστάθη· πιθανὸν φαίνεται ὅτι ὁ εὐρεθεὶς ναός, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἴσως ὑπόγειον μάλιστα, ἀπετέλει τὸ Θεσμοφόριον. Τὸ δὲ τέμενος θὰ ἦτο παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον· ὄντως δέ, ἀναζητήσαντες τὸν περίβολον, δι' οὗ εὐλόγως ὑπεθέτομεν ὅτι περιωρίζετο, εὔρομεν αὐτὸν ἔξω καὶ βορείως τοῦ ναοῦ, ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἐκτεινόμενον, πεποιημένον δι' ἰσχυροῦ ξηροτοίχου, οὔτινος τρεῖς ἢ τέσσαρες δόμοι διετηρήθησαν ἐνιαχοῦ· δὲν παρηκολουθήσαμεν ὁμῶς αὐτόν, ἐφ' ὅσον βαίνει περαιτέρω, οὐδὲ πρὸς τὰ λοιπὰ σημεῖα ἀνεζητήσαμεν ἐφέτος.

Διότι ἡ προειρημένη δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ διήρκεσεν ἐν συνόλῳ ἔξ μόνον ἡμέρας· καὶ ἀπεφασίσθη μὲν κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἢ ἐκτέλεσις εὐρυτέρως ἐκεῖ ἐρεῦνης, ὥς μοι εἶχεν ἀναγγεῖλαι ὁ ἀείμνηστος ἀντιπρόεδρος αὐτῆς Γ. Μυστριώτης, ἀλλ' ἡ ἐπελθοῦσα μετ' οὐ πολὺ διαταραχὴ ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασι καὶ ἡ ἐπιστράτευσις εὐθὺς μετέπειτα, κατέστησαν ἀδύνακτον τὴν συνέχειν τοῦ ἔργου, ὅπερ ἐλπίζομεν ὅτι προσεχῶς θὰ ἀγάγωμεν εἰς πέρας (1).

(1) Τελουμένων τῶν διορθώσεων τῆσδε τῆς ἐκθέσεως, ἐπισκεφθέντες τὸ Θεσμοφόριον τοῦτο, εἶδομεν ὅτι οἱ καλλιεργηταί, κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἡμῶν, ἀνέτρεψαν καὶ κατέχωσαν τὸν τε ναὸν καὶ τὰς δοκιμαστικὰς τάφρους, ἅτινα ἀτυχῶς δὲν εἶχομεν προλάβει ἐν καιρῷ νὰ φωτογραφήσωμεν· ἀπαιτεῖται ἄρα ἔξ ὑπαρχῆς νὰ ἀνασκαφῶσι ταῦτα καὶ νὰ ἐπανορθωθῶσιν αἱ ζημίαι.

β') Ἐν Ἰωλκίῳ, Φαρσάλῳ, Χυρετίαις καὶ Ὀρεθῇ.

Ψήφισμα Ἰωλκίων· μέγα κτίσμα ἐν Φαρσάλῳ· ἡ Ὀμηρικὴ Ἑλλάς καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἀχιλλέως· ὁ Ὀμηρος ὡς βασιλικὸς ποιητής· ἔρευναι ἐν Δομενίκῳ καὶ Τοσαρισάνῃ.

Ἀσυχολούμενοι, ὡς συνήθως, καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς περισυλλογὴν τῶν κινήτων ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατὰ τύχην ἀνευρισκομένων ἀρχαίων, μάλιστα ἐπιγραφῶν, εὑρομεν ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ νῦν Βόλου χωρίῳ Ἀγίῳ Ὀνουφρίῳ, ὑπὸ τὴν νῦν Μακρυνίτσαν, ἐκτισμένην ἐπὶ τῆς αὐτῆς οἰκίας τινὸς στήλην μαρμαρίνην, λήγουσαν ἄνω εἰς ὀριζόντιον γείσον, καὶ φέρουσαν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλατειῶν ἐδρῶν ψηφίσματα, ὧν διετηρήθησαν πέντε σχεδὸν στίχοι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς· ἐπὶ τῆς κυρίας ὀψews ἀναγράφεται σαφῶς ὅτι «ἔδοξε τῷ δήμῳ τῷ Ἰωλκίων», ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι καὶ μετὰ τὸν εἰς τὴν Δημητριάδα συνοικισμὸν τῶν κατὰ τὴν Μαγνησίαν πόλεων, αὗται δὲν ἡρημώθησαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ὑπάρχουσαι ὡς κῶμαι, κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, αἱ τε ἄλλαι συνοικισθεῖσαι πόλεις καὶ ἡ Ἰωλκὸς αὐτή, ἣν ὁ Στράβων θὰ εὔρεν ἔρημον σχεδὸν κατὰ τοὺς ὀλίγους μ. Χρ. χρόνους, ἵνα ὀνομάζῃ αὐτὴν Ἰωλκοῦ τόπον. Τὸ δὲ ψήφισμα ἀναγράφει τιμὰς πρὸς τὸν βασιλέα Ἀντίγονον, πιθανώτατα τὸν Γονατᾶν, τὸν υἱὸν τοῦ Δημητρίου. Περὶ τούτων θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἐν τῇ ἀκολουθείᾳ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἡμετέρων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι.

Εἰς δὲ τὴν Φάρσαλον μετέβημεν ἐπὶ μίαν μὲν μόνον ἡμέραν, ἀλλ' ὑπερδεκάκις ἐν συνόλῳ, μαθόντες ὅτι, ἀνεγείρων τις παρὰ τὸ νῦν Δημαρχεῖον οἶκημα ἀτμομύλου, εὔρε τοῖχον λαξευτῶν ὀγκολίθων· εἶδομεν δὲ ὄντως μεγάλους ὀγκολίθους, ἄδρῶς λελαξευμένους καὶ κατὰ στίχους τεθειμένους, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ χώραν· διότι ὑπέκειντο πολλὰ φορητὰ χῶματα· ἡ λάξευσις αὐτῶν εἶναι τοξοειδής, ἵνα σχηματίσωσι μεγάλην ἐξέδραν· φέρουσι δὲ βαθέως γεγλυμμένα διακριτικὰ μεγάλα γράμματα, ἐν ἑκάστῳ, ὧν διεκρίναμεν Β Ε Η Θ· εὐρέθησαν δ' ἐγγὺς τούτων καὶ τινες μονόλιθοι κίονες ἄνευ αὐλάκων καὶ ἕτεροι λαξευτοὶ ἐκ

τινος στερεοβάτου. Πάντες οὗτοι ἀνήκουσι παλαιότερα τινὶ ἐκκλησίᾳ τῶν Χριστιανῶν ἢ τῶν Ὀθωμανῶν, ἢ ἀμφοτέρων, δι' ἣν ἐγένετο κατὰ τὸ σύνηθες χρήσις λίθων ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος, πιθανῶς ναοῦ ἀρχαϊκοῦ· διότι πρὸ ἐτῶν εἴχομεν εὑρεὶ ἐγγὺς τῆς θέσεως ταύτης δώριον κιονόκρανον, πώρινον, ἀρχαϊκόν, περὶ οὗ βλ. *Πρακτικά* 1910 σελ. 181 στιχ. ιγ'. Ἴσως δ' ἐκομίσθησαν οἱ τοξοειδεῖς ὀγκόλιθοι ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου θεάτρου, οὗ τὴν θέσιν βλ. ἐν τῷ ἐν ἰδίᾳ ἐξαιρέτῳ πραγματεῖᾳ τοῦ *Fr. Stählin, Pharsalos*, δημοσιευομένῳ διαγράμματι.

Δυστυχῶς ἐν τῇ σπουδαιστάτῃ ταύτῃ Θεσσαλικῇ πόλει δὲν ἠδυνήθημεν ἄχρι τοῦδε νὰ ἐνεργήσωμεν συστηματικὴν τινα καὶ εὐρεῖαν ἀνασκαφὴν πρὸς καθορισμὸν μάλιστα τῆς σημασίας αὐτῆς ἐν τῇ Μυκηναίᾳ λεγομένῃ περιόδῳ, καθ' ἣν εἰκάζομεν ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε κέντρον ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, οἷον αἱ Μυκῆναι ἐν τῇ Ἀργολίδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ ἐν γένει· διότι καθ' ἅπασαν τὴν πεδινὴν Θεσσαλίαν μόνον ἐν Φαρσάλῳ εἶδομεν ἰσχυρὰ πολυγωνικά τεῖχη, καταφανῶς διατηρούμενα, παρὰ τὰς μετέπειτα ἐπεκτάσεις καὶ μετατροπὰς τῆς πόλεως· περιωρίζετο δὲ διὰ τῶν πολυγωνικῶν τούτων τειχῶν τὸ Βόρειον ἡμῖς τοῦ βραχῶδους καὶ στρατηγικῶς ἰσχυροτάτου καὶ δυσπρόσιτου ἐκ τῶν λοιπῶν τριῶν πλευρῶν βουνοῦ, ὅπερ ὑπέρεκειται τῆς νῦν κωμοπόλεως, καὶ ἐφ' οὗ τῆς κορυφῆς ὑπάρχει διάσχιμα φυσικὸν τῶν βράχων.

Διὰ τοῦ πολυγωνικοῦ λοιπὸν τούτου τεύχους, διατηρουμένου μὲν σαφῶς ἐπὶ τῶν βορροανατολικῶν μάλιστα πλευρῶν τοῦ βουνοῦ, ἀλλ' ἐξαφανιζομένου ἀπὸ τινων ἐτῶν πρὸς ἀποφορὰν λίθων, διεχωρίζετο μεγάλη τετειχισμένη πόλις, διπλασία τῆς τῶν Μυκηνῶν, ἔχουσα κατὰ τὸ ὕψιστον σημεῖον ἰδιαιτέραν ἐσωτερικὴν ἀκρόπολιν, ἣς στεροῦνται αἱ Μυκῆναι· ἡ δὲ λαϊκὴ πόλις τότε ἔκειτο βεβαίως ἔξω τοῦ τεύχους τούτου κατὰ τὸ ὑπόλοιπον κάτω ἡμῖς εὐδακτον τμήμα τοῦ βουνοῦ, οὕσα πιθανῶς ἀτείχιστος, ἢ κατὰ τινα σημεία σποράδην τετειχισμένη. Κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον, ἥτοι κατὰ τὴν Ε' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδᾳ, ἐπεξετάθη ἡ πόλις πρὸς τὴν πεδιάδα καὶ ἐτειχίσθη εὐρέως, τῆς Μυκηναίας πόλεως λαβούσης τόπον ἀκροπόλεως, καὶ μὴ τειχι-

σθείσης δι' ἰδίου ἐσωτερικοῦ τείχους, βεδλίως διότι ἐθεωρήθη ἐπαρκὲς τὸ τότε κάλλιστα ἀναμφιδόλως σφζόμενον ἔτι πολυγωνικόν, ὅπερ ἀφείθη, ὡς δυνάμενον νὰ χρησιμεύῃ καὶ περαιτέρω πρὸς διάκρισιν καὶ ἄμυναν τῆς ἀκροπόλεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων διερωτᾶται τίς ἡ πόλις αὕτη, ἡ ἐμφανῶς λίαν ἀκμαία, λόγῳ τοῦ τειχισμοῦ, κατὰ τὴν Μυκηναίαν περίοδον· ἐν τῷ Καταλόγῳ τοῦ Ὀμήρου δὲν κατονομάζεται, ὡς γνωστόν, *Φάρσαλος*, ἐξ οὗ ἐμφανίζεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπῆρξε μεταγενέστερον τῆς συντάξεως τοῦ Καταλόγου καὶ πασῶν τῶν μεταβολῶν καὶ προσθηκῶν ἐν αὐτῷ, αἵτινες εἰκάζονται γενόμεναι ἐπὶ Πεισιστράτου· ἡ λοιπὸν τὰ πολυγωνικὰ ταῦτα τείχη ἐποιήθησαν μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Καταλόγου, περὶ τὰ μέσα τῆς 5' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἡ ἔσχε πρότερον ἕτερον ὄνομα ἢ πόλις· τὸ δεύτερον τοῦτο καθίσταται εὐλογον νὰ θεωρήσωμεν ἀληθές καὶ πιθανώτατον, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἄριστον τῆς θέσεως, ὡς πρὸς τὴν κυριότητα τῆς εὐφορωτάτης ὑποκειμένης πεδιάδος, καὶ τὰ δαψιλῇ ὑπόλοιπα θραυσμάτων ἀγγείων τῶν προγενεστέρων τῆς 5' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος περιόδων. Τῆς δὲ ἀλλαγῆς τοῦ ὀνόματος ὑπάρχουσι πολλὰ ἀνάλογα, λ. χ. τὸ παρὰ *Πανσανίᾳ* ἐν Δ' 35, 1 «*Μοθώνη* δέ, πρὶν ἢ τὴν στρατιὰν εἰς *Τροίαν* ἀθροισθῆναι καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς *Ἰλίῳ* πολέμου καλουμένη *Πήδαρος*, μεταβέβληκεν ὅστερον τὸ ὄνομα κτλ.».

Διὸ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ *Φάρσαλος* οὐ μόνον φέρεται ὑπὸ τι ἕτερον ὄνομα ἐν τῷ Καταλόγῳ, ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξε κέντρον μεγάλου βασιλείου τῶν κατὰ τὰ Τρωϊκὰ χρόνων· ἐπειδὴ δὲ κατόπιν ἀναφέρεται ὡς πρωτεύουσα τῆς τετραρχίας *Φθιώτιδος*, τῆς αὐτονόμου δηλον ὅτι, μιᾶς τῶν τεσσάρων, εἰς ἧς ἀπὸ τοῦ Ἀλεῦα διήρητο ἡ πεδινὴ Θεσσαλία, καὶ δι' ὧν ὁμοίως καθωρίσθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β', εὐλόγως εἰκάζομεν ὅτι πρότερον θὰ ἦτο πρωτεύουσα τῆς *Φθίας* τοῦ Ὀμήρου· κατὰ πᾶσαν ἄρα πιθανότητα, ἐρειδομένην ἐπὶ τῶν φυσικῶν καὶ πραγματικῶν γεγονότων, ἡ *Φάρσαλος* αὕτη εἶναι ἡ *Ἑλλὰς* τοῦ Ὀμήρου, ἡ ἔδρα τοῦ βασιλείου τοῦ *Ἀχιλλέως*, οὗ εἰκόνα ἔφερον τὰ νομίσματα τῆς *Φαρσάλου*, πρὸς ἐπιπίστωσιν τοῦ ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν

ἀρχαίων θεωρεῖτο, ἀπὸ τῆς Ε' ἡδὴ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἀνήκουσα τῇ βασιλείῳ αὐτοῦ.

Οὕτω λοιπὸν καθίσταται ἀναγκαῖον νὰ ἐρευνηθῇ ἡ ἀκρόπολις μάλιστα τῆς πόλεως ταύτης καὶ νὰ καθορισθῇ δι' ἐργασίας ὀξυδερκῶν καὶ ἐμπεύρων ἐπιστημόνων ἡ κατάστασις αὐτῆς ὡς πρὸς τὸν Μυκηναῖον πολιτισμόν· δυστυχῶς δὲν ἐγένετο ἔτι ἡ σπουδαχιστάτη καὶ ἀπαραίτητος ἐργασία αὕτη, ἀντ' αὐτῆς δὲ κατεδαπανήθησαν ἰσχυραὶ δυνάμεις σημανόντων ἀνδρῶν, ἡμετέρων τε καὶ ξένων, ἐν οἷς ὁ Χ. Τσουντας, ὁ Α. Wace κλ., εἰς ἐξερεύνησιν νεολιθικῶν συνοικισμῶν, καὶ τούτων ὅλως ἀνωνύμων καὶ ἀσημάντων, ἀφείθη δ' ἀνεξερεύνητον ὅλως τὸ μέγιστον τῶν Ὀμηρικῶν βασιλείων, τὸ τοῦ Ἀχιλλέως, οὗ χάριν βεβαίως ἐποιήθη τὸ θεῖον ἔπος ἡ Ἰλιάς, πιθανώτατα τῇ χορηγίᾳ καὶ φροντίδι αὐτῶν τῶν ἀμέσων ἀπογόνων τοῦ ἥρωος τούτου, οἷτινες, φιλοτιμούμενοι καὶ ὅλβον ἔχοντες ἔκ τε τῆς ἀρίστης ταύτης πεδιδόδος, δις τὴν Ἀργολικὴν ὑπερβαίνουσας, καὶ ἐκ τῶν παρακειμένων βουνῶν, πλουσιωτάτων εἰς βοσκήματα, ὅσα δὲν δύναται οὐδὲ ἡ σύμπασα σχεδὸν ὀρεινὴ Πελοπόννησος νὰ θρέψῃ, ἔσχον τὴν τε θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐνισχύσωσι μεγάλους ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας, ὡς μετέπειτα οἱ Σκοπᾶδαι τῆς Κρηννῶνος καὶ αὐτοὶ οἱ Φαρσάλιοι.

Διότι τὸ ἀνάθημα τοῦ Δαόχου ἐν Φαρσάλῳ καὶ ἐν Δελφοῖς, περιέχον τοσοῦτους χαλκοῦς ἀνδριάντας, ἔργα τοῦ Λυσίππου, καὶ μαρμάρινα ἀντίγραφα αὐτῶν, ἅπαντα ἀπαιτοῦντα μεγίστας δαπάνας, παρέχει σπουδαῖον τεκμήριον τοῦ τί δύνανται νὰ ποιῶσι μέγα οἱ Θεσσαλοί, ἐὰν ὀρμηθῶσιν ἀπὸ φιλοτέχνων καὶ γενναίων ἰδεῶν. Οὐχ ἤττον τοῦ Δαόχου ὀλβιον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν προγενέστερόν τινα, τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις περὶ τὰς τρεῖς γενεὰς ἀνθρώπων μετὰ τὰ Τρωϊκὰ τυχῶν εἰρήνης ἀγλαοκάρπου καὶ ἐξαιρετικῆς συνεχοῦς εὐφορίας, οἷα συχνότερον ἢ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐμφανίζεται κατὰ τὴν εὐτυχὴ ταύτην ἐριβόλακα πεδιᾶδα, συνεχέντρωσεν ἐκεῖ ῥαψωδοὺς καὶ ποιητὰς, ὧν τὸν ἀρίστον ἐνίσχυσε πρὸς ποίησιν τῆς Ἰλιάδος, τὸν Ὅμηρον, παρασχὼν αὐτῷ πάντα τὰ ἀπαιτούμενα ἐφόδια, καὶ ὀρίσας μετὰ τιμῶν ὡς «αὐλικόν» ποιητήν, ὡς νῦν λέγομεν.

Πράγματι δὲ ἡ φύσις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων δηλοῖ ὅτι οἱ μεγαλοφυεῖς τοῦ πνεύματος ἐργάται μόνον ἐὰν τύχῃσι μεγαλοδῶρων καὶ γενναίων καὶ φιλοτίμων χορηγῶν, εὐγενῶν τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ τάξωσιν αὐτοὺς ἐν μοίρᾳ κολάκων καὶ παρασίτων φωνασκῶν, ἐκδηλοῦσιν ἄριστα τὴν θείαν αὐτῶν ἐμπνευσιν καὶ τοῦ πνεύματος τὴν ὑπέροχον ἰσχύϊν ἄλλως, καὶ περὶ τὴν ἐπάρκειαν τῶν τοῦ βίου αὐτῶν ἠναγκασμένοι νὰ μεριμνῶσι, φθείρουσι κατ' ἀνάγκην, καθόλου ἢ ἐν μεγάλῳ μορίῳ, τὰ ἐξαίρετα φυσικὰ δωρήματα, καὶ παραμένουσιν ἐν τῇ βίῳ ὑπογραμματαῖς, οἷος θὰ διεδίου καὶ ὁ Ὅρατιος, εἰ μὴ ἐτύγχανε χορηγοῦ τοῦ Μαικήνα.

Οὕτω νομίζομεν ὅτι ἢ τε Ἰλιάς καὶ ἢ Ὀδύσεια ἠδύναντο νὰ ποιηθῶσιν ὑπὸ τοῦ μεγαλοφυοῦς Ὀμήρου οὐχὶ διὰ τεμαχιδίων ἄρτου καὶ κερματίων ἀργύρου, ἅτινα θὰ συνεκόμιζε καὶ ὁ μέγιστος τῶν ῥαψωδῶν, ὁ φύσει ἀμελῶν τῶν ἀσχολιῶν περὶ τὸν πορισμὸν καὶ τὴν δαψίλειαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου, εἰ μὴ ἔσχεν αὐτὰ ἐτοῖμα πατρόθεν καὶ διετήρησεν, ὅπερ ἀμφίβολον, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ ἐγίνετο ῥαψωδός, ἀλλὰ διὰ γενναίας καὶ εὐγενοῦς χορηγίας φιλοτίμου ἡγεμόνος, ὅστις, τὴν φυσικὴν διάθεσιν τοῦ ποιητοῦ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπιβολῆς καὶ δι' εὐφυοῦς λεπτότητος ἐνισχύσας δαψιλέστατα, κατώρθωσε νὰ παράσχῃ κοινὴν τῇ κόσμῳ τὴν ἐκδήλωσιν ἐκτάκτου ποιητικῆς δυνάμεως. Ἐν τῇ αὐτῇ ἄρα τινὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀχιλλέως εἶναι εὐλογον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἠδύναντο νὰ ποιηθῶσιν ἢ τε Ἰλιάς καὶ ἢ Ὀδύσεια, ἢ μὲν ὡς αὐτόδουλον καὶ ἐλεύθερον οἶονεϊ τίμημα καὶ δεῖγμα φιλίας καὶ ξενίας, χάριν μὲν τοῦ ἀνωνύμου παραμείναντος χορηγοῦ, πρὸς τιμὴν δὲ τοῦ πανελληνίου ἥρωος μάλιστα, οὐχ ἥττον δὲ καὶ τῶν Πανελλήνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀγῶνος, ποιηθέν, ἢ δὲ ὡς ἐνδιάθετον ἀποτέλεσμα ἐμπνεύσεως καὶ αὐτομικῆς ἐκλογῆς καὶ συμπαθείας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ἐλευθέρου ἐπίσης καὶ ἄνευ φθόνου ἀφεθέντος νὰ ἐκδηλώσῃ κατὰ πᾶσαν βούλησιν τὴν διέξοδον τῆς ἑαυτοῦ μεγαλοφυΐας τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἀρίστην εἰκόνα παρέχουσιν ἡμῖν ποιήματα τοῦ Ὅρατιου, ὧν τινα ἀναφέρονται πρὸς τοῦ χορηγοῦ Μαικήνα τὴν διάπειραν ἐπιβολῆς, ἣτις δυσηρέστησε καιρίως τὸν ποιητὴν.

Ἰσως δὲ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐν Φαρσάλῳ παραμονῆς τοῦ

Ὁμήρου, διὰ τῆς συνεχοῦς λαϊκῆς παραδόσεως διασωθεῖσαν μέχρι τῶν περὶ τὸ 350 π.Χρ. χρόνων, ἐκφράζει εὐρεθὲν ἐκεῖ, καὶ διατηρούμενον νῦν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Συλλογῇ Λαρίσης (ὑπ' ἀριθ. 47=IG IX, 246) τμήμα ὥραίου βάρου, φέρον ποτὲ χαλκοῦν ἀνδριάντα τελείου ἀνδρικοῦ μεγέθους τοῦ Ὁμήρου, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπιγραφή [*Ὁμηρον Φαρσαλίων [ἡ πόλις]* (ὑπονοεῖται ἀνέθηκεν)· δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὁ αὐτὸς φιλότεχνος Δάοχος ἐμερίμνησε περὶ τῆς ποιήσεως καὶ ἀναθέσεως καὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ὁμήρου ἐν Φαρσάλῳ, ὅστις καὶ τοὺς προειρημένους χαλκοὺς ἀνδριάντας, τὰ ἀρχέτυπα τοῦ Λυσίππου, ἐκεῖ ἀνέθηκεν, ἰδρύσας ἐν Δελφοῖς μαρμάρινα ἀντίγραφα αὐτῶν.

Ἐπίσης ἐξετελέσαμεν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μικράς τινας ἀνασκαφὰς καὶ ἐρεῦνας ἐν ταῖς ἀρχαίαις Χυρδαίαις, παρὰ τὸ νῦν χωρίον Δομένικον τῆς Ἐλασσόνης, περὶ ὧν βλ. Πρακτικά 1914 σελ. 168-173, καὶ ἐν τῇ Ὁρθη-Κορσέα, περὶ ἧς βλ. αὐτ. σελ. 160-167, ὑπὲρ τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Τσαριτσάνην· ἀλλ' αἱ ἐργασίαι αὗται ἐτελέσθησαν ὑπὸ λίαν δυσμενεῖς συνθήκας καὶ δὲν ἔσχον τούτου ἔνεκα οὐδὲν λόγου ἄξιον ἀποτέλεσμα· κατέλαβε δὴλα δὴ ἡμᾶς ὁ χρόνος τῶν κυνικῶν καυμάτων τοῦ Ἰουλίου, τοσοῦτον ἐντεταμένων καὶ συνεχῶν, ὥστε οἱ μὲν ἐργάται δὲν καθίστατο δυνατόν νὰ ἀποδῶσι γενναίαν τινὰ ἐργασίαν, ἡμεῖς δὲ παρὰ τὰς καὶ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πορείας, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀγάγωμεν εἰς πέρας ἀπάσας τὰς ἐρεῦνας, ἵνα καταλήξωμεν εἰς τι σαφὲς συμπέρασμα, θετικὸν ἢ ἀρνητικόν· διὸ ἀνεβάλομεν τὴν συμπλήρωσιν αὐτῶν εἰς εὐθετώτερον χρόνον.

Α, Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ